

vrela

UDK 22:801.73 I. Stojković
Izvorni znanstveni rad**BIBLIJSKA HERMENEUTIKA
IVANA STOJKOVIĆA****Oratio Joannis de Ragusio, De communione sub utraque specie
Concordantia partium sive dictionum indeclinabilium totius Bibliae
(Prae)suppositiones generales¹ de Sacra scriptura,
XVI suppositiones hermeneuticae Bibliae
ili****Govor Ivana Dubrovčanina, O pričesti pod obje prilike
Konkordancija nepromjenjivih dijelova ili izraza cijele Biblije
Opće pretpostavke Svetoga pisma
XVI biblijskih hermeneutskih pretpostavki**

Nikola HOHNJEC, Zagreb

KLJUČNE RIJEČI: *Ivan Stojković, Biblija, biblijska hermeneutika, biblijski smislovi, biblijsko tumačenje i crkveno učiteljstvo.*

I. Uvod

Ova monografija predstavlja zaokruženu cjelinu. Mansi² ju je našao u Stojkovićevoj bazelskoj ostavštini te ugradio u slijed Bazelskog koncila. No djelo je kasnije kolalo i samostalno.

Od samog početka u 15. stoljeću pa do danas postoji barem trostruko posizanje i prisvajanje za njegovim pravim autorstvom. Govoreći o jednom posizanju za autorstvom, osim leksikografske informacije, nije bilo moguće doći do izvornog izdanja. Kako se ovdje i ne rješava taj nedostatak, krajnje rješenje autorstva ostaje otvorenim pitanjem za neko drugo istraživanje. Ipak se Stojkovićevo autorstvo smije ovdje pretpostaviti jer sam se tekst jednostavno nalazi u njegovoj pisanoj ostavštini pohranjenoj u biblioteci Bazelskog sveučilišta koja je arhivirala Stojkovićeve djela.³ Taj je tekst kao i Mansijevo koncilsko

¹ Aut Regulae sacrae theologiae (Ericus Olai, breviter: lat. Ericus, croat. Erik).

² Usp. J. D. Mansi bio je sakupljač izvora i istražitelj koncila gdje se u XXIX. svesku nalazi i Stojkovićeve hermeneutika o tumačenju Svetog pisma, Venezia 1757., pretisak Paris 1904. i Graz 1961.

³ Usp. Z. Strika, Johannes von Ragusa (†1443), Kirchen- und Konzilsbegriff in der Auseinandersetzung mit den Hussitern und Eugen IV., Wissner Verlag, Augsburg 2000., 10.

izdanje polazište i osnova ovog našeg latinskog izdanja. Njega slijedi i hrvatski prijevod. Ovo izdanje svjedoči o utemeljenosti Stojkovićeve hermeneutskog rada o Bibliji. Ujedno ovdje poduzeto izdanje može biti radni zadatak za objašnjenje otvorenog pitanja autorstva našeg biblijskog hermeneutskog djela.

Dakako, današnje biblijske znanosti imaju drukčije pristupe. Nemaju nipošto filozofsko, sistematsko teološko polazište nego se ravnaju prema suvremenim hermeneutskim biblijskim trendovima izvora, lingvističkim pristupom, posebno povijesno-kritičkim pristupima, pristupom svoga bližeg i daljnjeg konteksta i dr. Svakako je od koristi upoznati i taj raniji hermeneutski put jer je upravo on poslužio u razvoju i obrani dogmi. Predstavljao je i pomagalo u ondašnjem kontroverzističkom i nazovi ekumenskom nastojanju izmirenja.⁴

Ivan Stojković stekao je veliki ugled u teologiji, Bibliji i istočnim jezicima. S jedne strane mnogo se borio protiv profiliranja husitizma, ali na djelu je bio i pravi pokret prema zajedničkom vjerskom izmirenju s pravoslavljem iz njegove središnjice u Carigradu kamo također usred Bazelskog koncila vodi Stojkovićev crkveni put povezivanja, dijaloga i izmirenja. Stojkovićovo vrijeme i njegovi suvremenici bili su izazvani i islamom bilo iz ranijeg arapsko-španjolskog vida ili zbog ondašnje gotovo suvremene turske najeze na kršćanski bizantinski istok.

Tako se, npr. Stojkovićev suteolog Bazelskog koncila Ivan iz Segovije još više posvetio dijalogu s islamom,⁵ pa je u tu svrhu i nastojanja uz postojeći original i latinski prijevod, preveo Kuran i na španjolski te ga prokomentirao. Baveći se širim dijalogom Ivan iz Segovije u tu svrhu napisao je djelo o dijalogu sa židovstvom i već spomenutim islamom.⁶ Borio se za njihovo obraćenje mirnim putem i naučnim obrazlaganjem.⁷

Ponudeno izdanje predstavlja novost. Prvo se iznosi problematika autorstva. Izdanje latinskog originala popraćeno je brojnim znanstveno kritičkim bilješkama. Novost je u tome što se radi o prvom prijevodu s potrebnim izmjenama i prilagodbama te korisnim bilješkama na hrvatskom jeziku. Prijevod se drži uhodane metodologije rada i bavljenja

⁴ U Stojkovićovo vrijeme to je bilo gorljivo zauzimanje za katoličko poimanje euharistije nasuprot husitima. Usp. T. J. Šagi-Bunić, *Knjiga o hrvatskom teologu Ivanu Stojkoviću*, Prikaz: B. Duda, Joannis Stojković de Ragusio (†1443) doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae, Romae 1958., 550: »Husitsko poimanje Crkve, što ga je iznio Ivan iz Rokycane, sažimlje se uglavnom u ovo nekoliko misli: Evanđelje je jedino pravilo vjere, a prvotna Crkva je pravilo života. (To je B. Duda u duhu izlaganja Ivana iz Rokycane jezgrovito izrazio: 'Evangeliū sic exhibetur ut absoluta regula fidei, Ecclesia autem primitiva ut regula vitae', Evanđelje se tako izlaže kao apsolutno pravilo vjere, a Prva crkva kao pravilo života, 59.). Bibliju treba shvaćati u onom smislu, 'quem benedicta Trinitas et Dominus Iesus praecipit et vult a quocumque suo fideli membro credi' za koju Presveto Trojstvo i Gospodin Isus zapovijeda i želi da svaki vjernik vjeruje. Preciznijeg određenja pravila vjere husiti ne poznaju«.

⁵ Usp. D. Cabanelas Rodríguez, *Juan de Segovia y el problema islámico*, Madrid 1952.

⁶ Taj se doprinos naslovljuje kao »Misiologija: dijalog sa židovstvom i islamom, u: Isaac Vázques Janairo, *En torno a la biblioteca de Juan de Segovia* († 1458), *Antonianum* 40 (1985.) 686.

⁷ Usp. isti, 686-687. Izgleda da je njemačkim vitezovima, francuskim i savojskim ratnicima Stojković osigurao novčanu potporu koncila. Iako se plan nije ostvario, ipak pokazuje čemu je I. Stojković bio skloniji: »s hereticima je bolje ratovati nego razgovarati« (A. Molnar, »La pensée hussite dans l'interprétation de Jean Stojković de Raguse, Husitska misao u tumačenju Ivana Dubrovčanina«, u: F. Šanjek (priredio), *Misao i djelo Ivana Stojkovića – Zbornik radova međunarodnog simpozija u Dubrovniku* (od 26. do 28. svibnja 1983), Zagreb 1986., 224. 231.

s biblijskim tekstom. Stojkovićeve inkunabule, tj. sva mu pisana ostavština s ovim našim tekstom u više primjeraka, koji se čuvaju u biblioteci Bazelskog sveučilišta, potvrđuju jasno i izričito Stojkovićevo nadjevanje i tvore same po sebi prvi, polazni i dostatni argument za njegovo samo po sebi razumljivo autorstvo XVI općih pretpostavki za tumačenje Svetog pisma. Najvjerniji prenositelj tog koncilskog rada je Mansijevo izdanje Bazelskog koncila.⁸

1. Dvostruko pozivanje za autorstvom

Ovdje se spominje i pretpostavlja Stojkovićevo autorstvo.⁹ Autor je svoja hermeneutska načela nazvao općim (pret)postavkama, (*prae*)*suppositiones generales*.¹⁰ Stojkovićevo biblijski traktat sastoji se od XVI¹¹ postavki pa se s pravom, barem hrvatski tekst, može nasloviti: XVI općih postavki tumačenja Svetog pisma. Te su postavke kao pravila vrlo neujednačene, uglavnom su kratke, jasne i biblijski utemeljene, unutar kojih ima pravih izlaganja kao što je VII. i posebno X. postavka. Uvod u same postavke je također opširan, ali nešto kraći od VII. postavke i pisan je također u filozofskom, sistematsko-teološkom, a tek onda i u biblijskom stilu, sadržaju i duhu. Još ima poduljih postavki kao npr. III., XIII., XV., no ostale su uistinu kraće i vrlo kratke.

Spominjanje i pozivanje na tumačenje originalnog autorstva Erika Olaia (Olavi)¹², sačuvanog na Sveučilištu u Uppsali¹³ nije zapravo, nakon iscrpnog istraživanja Stegmüllerovog kritičnog izdanja vrijedno spomena. Jer B. Duda¹⁴ je dvostruko i dosta opširno i uvjerljivo pokazao da je Ericus Olai¹⁵ *Regulae sacrae theologiae*, Pravila svete teologije, kako

⁸ Vidi bilješku 2.

⁹ Opravdanje za tu tvrdnju pruža Sveučilišna biblioteka u Bazelu gdje je i u filmovima pristupačno Stojkovićevo pisano stvaralaštvo i građa među kojom se nalaze inkunabule o bazelskom koncilu (F. Šanjek ih naziva rijetkim kodeksima, u: F. Šanjek (priredio), Misao i djelo Ivana Stojkovića – Zbornik radova međunarodnog simpozija u Dubrovniku (od 26. do 28. svibnja 1983), Zagreb 1986, 19) a s njime i naša biblijska hermeneutika koju je vjerno prenio koncilski klasični autor J. Mansi (Joannes Dominicus MANSI, Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, I - XXXI, Venezia 1769-1785, ovdje se konzultira svezak XXIX).

¹⁰ Taj izričaj varira – kao što se vidi niže – kod drugih prisvajanja autorstva ove biblijske hermeneutike.

¹¹ U uzorku Mansijeva koncilskog sveska XXIX u kapucinskoj biblioteci u Zagrebačkoj Dubravi na margini X. postavke, koja je u usporedbi s drugima uostalom enormno produžena, stoji bilješka u kojoj se naznačuju elementi za daljnju pretpostavku, što je vjerojatno unio prof. dr. Tomislav Šagi-Bunić.

¹² Usp. E. Nygren, Ericus Olai, Svenskt biografiskt lexikon 14 (1951.) 216-242.

¹³ Uredni i čitko pisani rukopis se vodi u biblioteci sveučilišta u Uppsali pod naslovom: Universitetsbiblioteket Uppsala, Ur: C 195. Kasnije je dodan i naslov Scriptura regulae theologiae.

¹⁴ Usp. B. Duda, Biblijska hermeneutika Ivana Stojkovića Dubrovčanina (+ 1443), u: B. Duda, U svjetlu Božje riječi, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2000., 165-187, preuzeto iz ranije edicije: F. Šanjek (priredio), Misao i djelo Ivana Stojkovića – Zbornik radova međunarodnog simpozija u Dubrovniku (od 26. do 28. svibnja 1983), Zagreb 1986, 235-252. Usp. i poneko izlaganje uz biblijsku hermeneutiku I. Stojkovića i u: B. Duda, Joannis Stojković de Ragusio (†1443) doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae, (Studia Antoniana), Pontificium Athenaeum Antonianum, Romae 1958., 32. 62-64.

¹⁵ Gore spomenuti rukopis C. 195 izdao je u svojim sistematskim djelima pod naslovom Ericus Olai, Regulae sacrae theologiae u: ANALECTA APSALIENSIA, Theologiam Medii Aevi Illustrantia, Tomus I, Opera systematica, collegit et edidit Fridericus Stegmüller, A.-B. Lundekvistiska Bokhandeln / Otto Harrassowitz, Uppsala / Wiesbaden 1953.

naziva svoja pravila o tumačenju Svetog pisma, očito preuzeo od Stojkovića, pri čemu je za sebe unio samo neznatne tehničke izmjene i opet ih tumačio svojim slušateljima i čitateljima. Možda to još ni izdaleka ne označava prisvajanje već ondašnju i još kasniju praksu korištenja drugih autora pa i velikih autoriteta kao vlastitih.¹⁶ Tako je ovo kasnije pripisivanje i pretpostavljeno autorstvo Erika Olaia povezano donekle sa Stojkovićevim statusom u Crkvi. On je umro nepomiren s Crkvom ali djela su ga vjerojatno preživjela jer su se dalje prihvaćala i zadržala u Crkvi. Tako je i ovaj kratki traktat o Svetom pismu vjerojatno postojao za sebe i bio poznat i u uporabi u teološkim krugovima. Erik Olai ga je zapravo bez nekog predumišljaja, a još manje zle namjere, u malim izmjenama diktirao ili dao diktirati a zapisao ga je po njegovom kazivanju Olaus Johannis Gutho. On ga je kasnije, nakon tri godine, ponovno prepisao i dodao Komentaru Evanđelja po Mateju – kao takav se čuva u Uppsali – pripisao ga je i nadodao, naravno po već uhodanoj metodologiji, bibličaru Eriku Olaiu inače stvarnom autoru spomenutog Matejevog komentara.

No ono ranije pripisivanje Ivanu iz Segovije mnogo je složenije. Ivan Stojković se brka i čak zamjenjuje s Ivanom iz Segovije.¹⁷ Ovdje valja dotaći problematiku sumnje što ih trajno pokazuju mišljenja i uvjerenja nadijevanja autorstva mnogih uglavnom leksikografskih zapisa i njihovih prepisivanja. Ivan iz Segovije posjedovao je naime vrhunsku teološku erudiciju kao dobar preduvjet mogućeg autorstva ovih pretpostavki ili pravila. Ona su, međutim, vezana uz Stojkovićevo ime pa se drukčije i nazivaju, naime *suppositiones*, postavke, a kod Ivana iz Segovije i opet i upravo isključivo drukčije, tj. kao *Concordantia (partium sive dictionum indeclinabilium totius Bibliae)*, Konkordancija (nepromjenjivih dijelova ili izraza cijele Biblije).¹⁸ Makar taj naziv vrijedi i kao Stojkovićev naslov ipak se pretežno rabi terminologija *suppositiones (generales)*, (opće) postavke. A daljnji izraz i nazivi *regulae*, pravila uvijek je prisutan u rukopisu Erika Olaia ali se susreće i kod Stojkovićeve objašnjavanja. Obratno, naziv konkordancije Erik Olai ne rabi nikada. I suprotno tome - postavke, odnosno, pravila ne susreću se kod Ivana iz Segovije. Michael Ott zajedno s drugim autorima spominje tako među pisanim djelima kod Ivana iz Segovije *Biblijsku konkordanciju nepromjenjivih (dijelova)*.¹⁹

Isaac Vázquez Janeiro u ostavštini Ivana iz Segovije suprotno Stojkovićevoj ostavštini ne nailazi na njegovu hermeneutiku. Kao što se spominje Stojkovićevo osporavanje postavki ili pravila u Katoličkoj enciklopediji²⁰, tako B. Duda spominje i uspoređuje djela Ivana Stojkovića u Govoru o pričesti pod obje prilike i Ivana iz Segovije u Traktatu o nenadmašivoj svetosti sveopće Crkve i najvišoj vlasti općeg koncila,²¹ dajući prednost

¹⁶ Tu je metodu rada prakticirao i Matija Vlačić Ilirik u 16. stoljeću. Usp. N. Hohnjec, »Matija Vlačić Ilirik, Kontroverzist i bibličar«, u: Z. I. Herman (uredio), Zbornik u čast Marijanu Jerku Fučku (1932-1992), *Bogoslovska smotra* 64 (1994.) br. 1-4, 388, posebno bilješke 19 i 20.

¹⁷ A. Reinhart, *The Catholic Encyclopedia*, VIII, Robert Appleton Company, New York 1910.

¹⁸ Usp. F. Šanjek, »Stojković, Ivan« (1392/95-1443) u: M. Glazier i M. Hellwig, *Suvremena katolička enciklopedija*, Laus, Split 1998, 917; G. Thils, »Le 'Tractatus de Ecclesia' de Jean de Raguse«, *Angelicum*, 17 (1940.) koji Stojkovićevo djelo malo drukčije navodi: *Concordantia vocum indeclinabilium sacrorum bibliorum*, Konkordancija nepromjenjivih svetopisamskih riječi, 220.

¹⁹ Usp. *The Catholic Encyclopedia* spominje Bazel 1476. kao mjesto i godinu izdanja.

²⁰ Isto.

²¹ Usp. B. Duda, *Johannes Stojković de Ragusio ...*, 67-58.

i pravo Ivanu Stojkoviću. To djelo Vázquez ne spominje budući da se vjerojatno ne nalazi u gore spomenutoj ostavštini. Ali Vázquez²² spominje sporenja za autorstvo u više djela. Tako kod djela *Compendium theologiae*, Sažetak teologije ipak prevladava uvjerenje da se radi o Tominom autorstvu. Zatim govori o spornom autorstvu u *Tractatus de 25 schismatibus*, Traktatu o 25 raskola, sve do koncila u Paviji. Opširno se nadalje govori o nesigurnom pripisivanju djela *De examinatione doctrinarum Ivana Gersona*, O ispitivanju nauka Ivana Gersona. Ima i spornih pripisivanja nekih djela o kartuzijancima i dr. Nema li onda poteškoća i s pripisivanjem biblijske hermeneutike Ivanu iz Segovije?

2. Stojkovićevo je autorstvo autentično

Stojkovićev cjelokupni opus dobrim dijelom još nije skupljen, istražen i valoriziran. Suvremeni napis s web stranica kao i mnogi raniji i kasniji zapisi tvrde da je Stojkovićevo poznato djelo *Konkordancija nepromjenjivih dijelova Biblije* doradio i u Bazelu 1496. godine tiskao Ivan iz Segovije, inače vjerojatno njegov kasniji saborski kolega.²³ Ovdje se spominje samo priprema za tisak Ivana iz Segovije. Spominje se i više izdanja i više njegovih uređenja. Ipak je samo po sebi razumljivo da B. Duda u svojoj disertaciji među otisnutim djelima spominje Stojkovićevo djelo: *Concordantiae maiores cum declinabilium utriusque Testamenti tum indeclinabilium dictionum*, Velika konkordancija nepromjenjivih i nepromjenjivih izraza obaju Zavjeta²⁴. No zanimljivo je i pomalo začuđuje da B. Duda u Leksikonu za teologiju i Crkvu²⁵ u članku o Ivanu Stojkoviću među djelima ne spominje naše biblijsko hermeneutsko djelo. Također, nikakvom natuknicom ne upućuje na inače snažnu Stojkovićevu biblijsku zaokupljenost i rad, što je učinio B. Duda u svojoj disertaciji i posebno u svojoj monografiji na Dubrovačkom simpoziju o Ivanu Stojkoviću.²⁶ A u istom izdanju leksikona natuknica o Ivanu iz Segovije obuhvaća duži članak iz pera L. Hardicka u kojem se pak spominje da je Ivan iz Segovije napisao i djelo *Concordantia Bibl.(iorum) vocum indeclinabilium*, Konkordancija biblijskih nepromjenjivih riječi.²⁷ Posebno se uočava da Biographisch – Bibliographisches Kirchenlexikon među djelima Ivana iz Segovije također spominje i *Concordantiae partium sive dictionum indeclinabilium totius Bibliae*, Konkordancija nepromjenjivih dijelova ili izraza čitave Biblije.²⁸

²² Usp. Isaac Vázquez Janairo, »En torno a la biblioteca de Juan de Segovia († 1458)«, *Antonianum* 40 (1985.) 674–677. Ostavštinom ili bibliotekom Ivana iz Segovije bavili su se i drugi autori kao: R. Aubert, O. Bonman, J. González, B. Hernández Montes, M. Torres i dr.

²³ Usp. Web stranice s natuknicama o švicarskim Hrvatima, 2004.

²⁴ Još valja navesti mjesto, vrijeme i izdavača: Basel 1521, apud J. Frobenius.

²⁵ Usp. LThK, V., Herder, 1958.

²⁶ Vidi bilješku 14.

²⁷ Navodi se kao i češće godina izdanja: Basel 1476. Usp. LThK, V., Herder, 1958.

²⁸ Verlag Traugott Bautz bez naznake godine izdanja (no spominje se rano već gore spomenuto izdanje Bazel 1496.).

Neodlučnost mišljenja o pripisivanju autorstva Ivanu Stojkoviću i Ivanu iz Segovije se nastavlja. Neshvatljivo je da R. Aubert i nakon dobro mu poznatog međunarodnog Dubrovačkog simpozija o Ivanu Stojkoviću, dakle iz ovih godina, piše opširan leksikografski članak od dva stupca o Ivanu Stojkoviću navodeći u njegovim djelima usput kako je djelo *Concordantiae partium sive dictionum indeclinabilium totius Bibliae*, Konkordanciju nepromjenjivih dijelova i izraza čitave Biblije zapravo napisao Ivan iz Segovije.²⁹ Proturječno je što taj isti suvremeni autor kod Ivana iz Segovije ipak ne spominje to djelo.³⁰ Ivan iz Segovije je osobito diskutirao s Grcima o izlaženju Duha Svetog. Za prijedloge *de et per*, »od i po« kao i za *de et ex*³¹, »od i iz« i druge čestice trebao je biblijsku konkordanciju, pa se ponovno spominje i tvrdi da je za tu potrebu u Bazelu 1476. godine otisnuo *Biblijsku konkordanciju*. Ista argumentacija u vezi konkordancije vrijedi za Stojkovića kada govori o pričesti pod obje prilike.³² No takvo hermeneusko biblijsko djelo, tj. konkordancija ipak nije isto i zapravo se ne može smatrati Stojkovićevom hermeneutikom iznesenom općim postavkama.³³

Osim posve razumljivog Stojkovićevog autorstva naših biblijskih postavki za tumačenje Svetog pisma od koristi je pokazati njegovo sveobuhvatno biblijsko zanimanje i tumačenje. To indirektno može također doprinijeti Stojkovićevom autorstvu biblijske hermeneutike. Već ranije, nakon koncilskog sudjelovanja i povratka sa sinoda u Paviji i Sijeni (1424) »Stojković predlaže svojim sugrađanima da u Dubrovniku osnuju 'generalni studij' ili sveučilište po uzoru na talijanske sveučilišne gradove, naglašavajući da 'ništa nije slavnije ni časnije od gajenja krepsti i kulture'. On sam predlaže ciklus predavanja iz Svetog pisma 'modo vulgari, modo litterali', tj. na narodnom (hrvatskom) i na književnom (latinskom) jeziku.«³⁴

Inače je Stojković ostavio dojam svestranog učitelja Biblije kao što potvrđuje veliki broj njegovih propovijedi koje su pravi mali sadržajni traktati u sredinama gdje je kao poznati profesor i istaknuti crkveni djelatnik živio i djelovao, posebno u Rimu, Parizu i drugdje. Među ostalim, učeni Ivan Stojković poznavanjem biblijske egzegeze nadilazio je prosje-

²⁹ Usp. DHGE, XXVII, Paris 2000.

³⁰ Isto.

³¹ Usp. J. de Segovii, *Dictionnaire de théologie catholique*, VIII/1, Paris 1924, 816-819. On tvrdi da je iscrpno izlaganje što većeg broja čestica zapravo bazelska konkordancija: »Concordantiae biblicae vocum indeclinabilium, composé éclairer les sens de ces particules, le plus grand nombre possible des textes scripturaires *ode et ex* »od i iz«. Ivan iz Segovije poduzeo je prikupljanje što većeg mogućeg broja biblijskih tekstova koje predstavlja da bi objasnio značenje tih čestica. Ta je konkordancija bila tiskana u Bazelu (1476.), (817).

³² Usp. J. Quetif – J. Echard, *Scriptores Ordinis Praedicatorum, I.*, Paris, 1919: djelo *Concordantiae vocum indeclinabilium sacrorum bibliorum*, Konkordancija nepromjenjivih dijelova Svetog pisma pripisuju Ivanu Stojkoviću koju je dijelom skupio u Carigradu da bi uz pomoć *ex et per* »iz i po« mogao odgovoriti pravoslavnima o izlaženju Duha Svetoga. No Stojković je djelo već započeo u Bazelu da bi otkrio istinito značenje riječi *nisi*: (1) veznik »ako ne, kad ne«; (2) prilog »osim, izuzev« protiv husita koji su se sporili oko ondašnje katoličke prakse pričesti i borili za pričest pod obje prilike.

³³ Usp. E. Aman, *Dictionnaire de théologie catholique*, VIII/1 Paris 1924, 816-819.

³⁴ F. Šanjek, »Stojković, Ivan« (1392/95-1443) u: M. Glazier i M. Hellwig (uredili), *Suvremena katolička enciklopedija*, Laus, Split 1998, 917.

čnog sveučilišnog profesora svoga vremena.³⁵ Njegov raniji redovnički subrat Hugo a S. Caro je sredinom 13. stoljeća imao prevažan udio na biblijskim korektorijima koji su prethodili biblijskim konkordancijama. Biblijski korektoriji su naime prikupili tekstualne varijante Vulgate pri čemu su neki rukopisi bili isključeni, a drugi posebno istaknuti poznati kao korektorij Pariške Vulgate, napravljen i zvan *Correctorium Sorbonicum* te korektorij Rimske Vulgate, tzv. *Correctoria Vaticana*³⁶ – a oba rada su napravili dominikanci iz Vulgate i originala.³⁷ Ne čude stoga ni Stojkovićeve biblijski navodi u našim hermeneutskim biblijskim postavkama koji se ponekad razlikuju od Vulgatinog prihvaćenog teksta. Hugo a S. Caro započeo je izradu konkordancije nepromjenjivih dijelova Svetog pisma.

Stojković je usavršio konkordanciju svog subrata od dva stoljeća ranije. Hugo a S. Caro je pored Vulgatinih korektorija bio napisao konkordanciju nepromjenjivih dijelova Svetog pisma, a Stojković ju je za svoje vrijeme i potrebe proširio. Tako je Stojković s drugim dominikancima stvorio prvu biblijsku konkordanciju u pariškom samostanu sv. Jakova.³⁸ Naime, bilo je to vrijeme početka intenzivnog sprovođenja – kasnije same po sebi razumljive, posebno kod kršćana Reformacije gotovo divinizirane – podjele biblijskih knjiga, prvo na biblijska poglavlja, a zatim nešto kasnije i na biblijske retke. Ivan Stojković je u vrijeme oko Bazelskog koncila ostavio izrađeni popis ranije manje zapaženih nepromjenjivih čestica, *voces indeclinabiles*, koje su kasnije s dotadašnjom konkordancijom objedinjene u jedno djelo. Tako je B. Altaner³⁹ o Ivanu Stojkoviću napravio zapis i zaključio kako je on zaslužan za poboljšanu preradu biblijske konkordancije koju je prvotno bio sastavio već gore spomenuti Hugo a S. Caro. Zanimljivo je da se Konkordancija veže uz Stojkovićev carigradski boravak: koju je dijelom skupio i pokazao na koji se način uzimaju u Svetom pismu »de et per«, »od i po« te da pobije i isključi tumačenje Grka o izlasku Duha Svetoga.⁴⁰ No kad je posrijedi govor o Duhu Svetomu valja misliti na Ivana iz Segovije. Ovaj zaključak govori donekle u prilog Ivanu iz Segovije jer njemu se uostalom pripisuje čitava *Concordantia Bibl.(orum) vocum indeclinabilium*, Konkordancija nepromjenjivih biblijskih izraza.⁴¹

Konkordancije su se nakon Ivana Stojkovića i Ivana iz Segovije vrlo brzo proširile. Od uvođenja biblijskog brojenja redaka te istovremenog unošenja čestica u abecedni red dekliniranih riječi dosegle su zapravo takve biblijske konkordancije konačno tipični oblik, koji je naišao na općenito odobrenje.⁴² Naime, takav je izvanjski aparat slijedio popisiva-

³⁵ Usp. Z. Strika, 2.

³⁶ Usp. LThK, I., Herder, 1933.

³⁷ Isto.

³⁸ Usp. Z. Strika, 2.

³⁹ Usp. LThK, V., Herder, 1933.

⁴⁰ Usp. Quetif – J. Echard, *Scriptores Ordinis Paedicatorum, I*, Paris 1919. Gore spomenuta Katolička enciklopedija prije I. svjetskog rata povezuje Stojkovićev lingvistički rad s boravkom na Istoku i smtra da se taj rad zagubio: »his work on Greek indeclinable nouns and Scriptural Greek etymology seems to have been lost.« (The Catholic Encyclopedia).

⁴¹ Usp. LThK, V., Herder, 1933 spominje rano izdanje: Basel 1476.

⁴² Usp. »Johannes von Ragusa«, LThK, V., Herder, 1933.

nje i navođenje, prvo nepromjenjivih, a kasnije promjenjivih konjugiranih i dekliniranih biblijskih izraza.⁴³

U bazelskom odgovoru husitima protiv pričesti pod obje prilike Stojković argumentira uglavnom biblijski. Prikupljanje riječi u konkordanciju Stojković je naime bio započeo već u Bazelu da bi unio pravo značenje riječi protiv Čeha u pričesti pod obje prilike o čemu iznosi prethodni rad Huga a S. Caro, koji je započeo radom na konkordancijama.⁴⁴ To je bilo više tehničko biblijsko pomagalo snalaženja i što potpunijeg biblijskog korištenja. No ovdje je govor o kratkoj biblijskoj hermeneutici koja je zasebna disciplina i ne objašnjava nastanak, razvijanje, izdavanje i korištenje biblijskih konkordancija.

Biblijsku Stojkovićevu svestranost pokazuje već samo otvaranje Bazelskog koncila koje je Stojković kao zamjenik preuzeo umjesto delegata kardinala Cesarinija koje je započelo s Mal 3,1: »I anđeo Saveza koga žudite. Evo ga dolazi već«. To je zapravo bio odgovor na husitski uvod Ivana iz Rokycane koji je u njihovo ime nastupno izgovorio: »Gdje je taj novorođeni kralj židovski? Vidjesmo gdje izlazi zvijezda njegova pa mu se dođosmo pokloniti« (Mt 2,2).

Stojković se biblijski izražava i u svom velikom i glavnom djelu, *Traktatu o Crkvi*. Johannes Laudage tvrdi da se Stojkovićeva koncilaska ekleziologija temelji na dogmatsko usmjerenoj biblijskoj egzegzi.⁴⁵ Sigurno bi bilo od koristi istražiti Stojkovićevu biblijsku uporabu i argumentaciju u tom njegovom najvažnijem djelu. Izričito biblijsko djelo Konkordancija nepromjenjivih dijelova ili izreka čitave Biblije među Stojkovićevim djelima čine biblijskoteološku iznimku jer se ne koriste za crkveno-politička suprotstavljanja i može se reći da ipak odgovaraju ondašnjim društveno-političkim problemima i važnim teološkim pitanjima.⁴⁶ Simpozij O Ivanu Stojkoviću dobro je uveo u poznavanje prilika u dominikanskom redu njegova vremena pa se može zaključno razmišljati: »Ne samo politička nego prije svega teološka važnost neda se ničim toliko izmjeriti koliko podsjećajući na karakterističan odlomak koji je husitska strana željela uglaviti, ali je to propalo intervencijom Ivana iz Dubrovnika ... 'Na glavnom koncilu svega kršćanstva, mi predstavnici Češkog Kraljevstva i markgrofovije Moravske, želimo se prikazati bez krinke, ali pod sljedećim uvjetom: Sve što se na tom koncilu odredi i izvede iz Pisama božanskog zakona ili iz nauka učitelja, ukoliko se oni istinito i neizbježno u Pismu oslanjaju, bit će prihvaćeno bez ikakve suzdržanosti ili protivljenja.' Uvjeren u crkvenu vrhovnost koncila, Stojković nije mogao prihvatiti takvo načelo.«⁴⁷ On je više nego tankoćutan kada je posrijedi biblijska prisutnost u kontaktima. H. Toke, kanonik iz Magdeburga, koji se opravdano može smatrati suautorom sporazuma iz Cheba, bio je uvjeren, jednako kao i Stojković, da

⁴³ Usp. suvremenu Veliku biblijsku konkordanciju, I. i II., u uredništvu T. Vojnovića, Kršćanske sadašnjosti iz Zagreba i Duhovne stvarnosti iz Novog Sada 1991.

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Usp. LThK, V., Herder, 1996. kao najnovije suvremeno izdanje tog poznatog katoličkog leksikona izgovara jedino to u vezi I. Stojkovića, čime ipak potvrđuje njegovu biblijsku privrženost..

⁴⁶ Usp. Z. Strika, 11-12.

⁴⁷ A. Molnar, »La pensée hussite dans l'interprétation de Jean Stojković de Raguse, Husitska misao u tumačenju Ivana Dubrovčanina«, u: F. Šanjek (priredio), *Misao i djelo Ivana Stojkovića – Zbornik radova međunarodnog simpozija u Dubrovniku (od 26. do 28. svibnja 1983), Zagreb 1986, 230-231.*

Česi imaju nezdrava gledišta o Crkvi. Samo, on ih nije želio nepotrebno jariti odveć kategoričkim pobijanjem, koje bi otkrilo neugodan manjak poštovanja prema svetopisamskom načelu, pred kojim su se oni (husiti) bili spremni poniziti. Također, njemu se više sviđalo pokazati husitima koliko se sama Katolička crkva, uostalom skupa s njima, pokorava apsolutnom Kristovu gospodstvu. Njezina vlast u njoj samoj neposredno ovisi o Kristu, a ne samo o Petru.⁴⁸

Stojkovićevo naviještanje propovijedanjem, njegovi govori i pisana građa ne pokazuju samo biblijski kolorit nego trajno biblijsko polazište, mnogobrojno argumentiranje i ugrađivanje, te označavaju da je Stojković za ono vrijeme pravi *homo biblicus*, bibličar. Upravo to se vrijeme u duhu humanizma i prosvjetiteljstva okrenulo Svetom pismu i Kristu. Na korijenima i nadahnuću, zapravo pozivanjem na izvore, tj. na Sveto pismo i razmatranje o njemu, bila se razvila i dalje je trajala i vršila utjecaj ne samo na katolike tzv. *devotio moderna*, moderna pobožnost (14. – 16. stoljeće).

Upravo u to vrijeme vladao je trend primjene višestruko smislenog pristupa Bibliji što dolazi od Augustina a ovdje u postavkama se taj četverostruki smisao, tzv. kvadriga pripisuje posebno sv. Tomi, a uvelike se oslanja na biblijski pristup Nikole Liranskog. To je i velika tema postavki koja se obrađuje u više brojeva jer u Stojkovićevo pariško vrijeme vraća se tumačenje postila u čitavu Bibliju po četverostrukom smislu koji je bio osobito popularan od 15. do 17. stoljeća.⁴⁹

Nadalje valja naglasiti crkveno stvarno argumentiranje jer ono možda objašnjava kako Ivan iz Segovije potiskuje svoga starijeg kolegu Ivana Stojkovića pa time i njegovu inače prvu biblijsku hermeneutiku. Jer Ivan iz Segovije neznatno mlađi teolog istog koncila, imao je veliki ugled posebno kasnije kada je Ivan Stojković radi protupape – zapravo u raskolu – i umro, pa stoga zapostavljen i zaboravljen, a njegove vrijedne pisane radove crkveni su dostojanstvenici vjerojatno i dalje širili pod drugim imenom. Tako je ovo prvo i možebitno razumljivo usvajanje autorstva Ivana iz Segovije donekle prouzročila Stojkovićeve prerana smrt i neobjašnjeno vrijeme protupape i njegovo kardinalstvo jer je Stojković umro prije pojašnjenja i pomirenja s novim crkvenim vodstvom, pa je i njegovo učenje time na neki način bilo kontroverzno jer se vezivalo uz upravo prevladani raskol. Tako su se možda njegovim učenjem rado okitili drugi koji su inače uživati naklonost i dobar glas u rimskim krugovima i na Papinom dvoru gdje se dogodila promjena. Ivan iz Segovije, također raskolnički kardinal, bio je uredio svoje mjesto i položaj u Crkvi. Vjerojatno bi i Ivan Stojković bio uredio svoj status i odnos u Crkvi no on je prije toga i kao kardinal povezan s protupapom umro.⁵⁰ Tako ga je ondašnji i neposredno kasniji svijet promatrao izvan Crkve – makar nema ni govora o nekom otporu a još manje krivovjerju. Bilo je to složeno povijesno vrijeme s rezultatom razumijevanja autoriteta sabora, ali i osobnih rivalstava i razumljive konkurencije. Političke prilike stavljale su i velika teološka razmišljanja o Crkvi, sakramentima i dr. u drugi plan događanja. Tako je ovo vremenski prvo

⁴⁸ Isti, 232.

⁴⁹ Usp. LThK, I., Herder, 1933.

⁵⁰ Usp. LThK, Herder, 1996. Ivana Stojkovića kardinalom je proglasio papa Felix V., (12. 10. 1442). Isti je papa podijelio kardinalat i Ivanu iz Segovije.

pripisivanje Ivanu iz Segovije lakše objašnjivo jer je vremenski gotovo istodobno i kao javno crkveno stanovište razumljivo i uvjerljivo.

3. Sadržaj Stojkovićeve hermeneutike

Ovo kratko djelo započinje s izlaganjem odnosa Crkve i Svetog pisma. Oni su međusobno povezani. Crkva koju vodi i ravna Duh Sveti nezabludiva je u ophođenju sa Svetim pismom. Nakon uvoda slijede postavke ili pravila. Prvo se iznosi pravilo a zatim se pomoću svetopisamkih i crkvenih autoriteta obrazlaže.

Pravila započinju tumačenjem kako je Duh Sveti glavni autor Svetoga pisma. I sveti pisci su autori. Druga postavka govori o vjerodostojnosti, pouzdanosti, jednostavno istinitosti Svetog pisma. Pojedine izreke i dijelovi Svetog pisma tvore cjelinu. Treća postavka izriče nužnost Božje objave sadržane u Svetom pismu.

Daljnjih pet postavki donose načela o smislovima Svetog pisma. Time se bavi hermeneutika noematika. B. Duda u prikazivanju postavki pokušava unijeti sadržajni red pa ne slijedi Stojkovićev predloženi slijed.⁵¹ I mi se ovdje držimo tog reda. Peta postavka spominje literarni, tj. doslovni smisao koji je ispravno izražen u slici, književnosti i tumačenju. Osmo pravilo ne prihvaća tumačenje da pod jednim te istim izričajem bude više smislova. Moguć je i važan tipološki smisao. Salomon je u mladosti bio sin Božji po milosti a Krist je Sin Božji po naravi. Četvrto pravilo dosta složeno govori prvo o doslovnom i onda o duhovnom smislu. U duhu Nikole Liranskog tvrdi i izriče da jedan te isti izraz može izražavati vjersku stranu, moralnu i eshatološku. Šesto pravilo sugerira kako valja vjerovati i obdržavati sve ono što je nužno za spasenje. Sedmo kraće i deseto duže pravilo govore da je Sveto pismo nezabludivo i popuno dostatno pravilo vjere.

S devetom postavkom započinje heuristika, tj. kako pronaći i postići zdravi i dobri smisao Svetog pisma. Tekstovi se međusobno objašnjavaju. Najduža je 10. postavka. Ovo pravilo tumači sedam pravila Postile Nikole Liranskoga. Stojković ih rabi za odgovor husitima koji Crkvu zbog grešnika ne prihvaćaju pravom Crkvom, pa Crkvu radi husita mijenja u sliku mreže u kojoj se nalaze i dobri i zli. Ovdje Stojković kao da pretječe proučavanje književnih rodova i vrsta. Jedanaesto pravilo preporuča marljivo i zdušno proučavanje Svetog pisma. Sveto pismo ondje gdje je nejasno ne smije biti na porugu, ali u njemu ne smije ni sve biti jasno jer onda bi bilo neprivlačno.

Nadalje opet sadržaj ima prednost pred originalnim redoslijedom pravila. Sveto pismo je po petnaestom pravilu rasadište hereza koje Bog istina dopušta ali za boljitak dobrih, učenih, nevinih. Dvanaesto pravilo zastupa stanovište o potrebi marljivih i pouzdanih tumačitelja Svetoga pisma. Jer Sveto pismo može izgrađivati i razgrađivati. Trinaesto pravilo hvali stare, provjerene učitelje ali još više odaje priznanje novim naučiteljima osobito ako su sveti, čudotvorni, a djeluju u crkvenom duhu. Četrnaesto pravilo naglašava važnost originala, no hvali otačke argumente, predaju kao i važnost tekstualne kritike.

⁵¹ Usp. B. Duda, *Biblijska hermeneutika Ivana Stojkovića Dubrovčanina ...* 176-181.

Šesnaesto pravilo vraća se na početak, tj. na Crkvu koja odlučuje koje su knjige autentične i kako ih autentično tumačiti. Crkva provjerava učitelje. Ona ima asistenciju i vodstvo Duha Svetoga.

B. Duda⁵² tumači Crkvu, Sveto pismo dalje i uspješno, no to su daljnja izvođenja iz biblijskih hermeneutskih pretpostavki i samostalnih daljnjih eklezioloških utemeljenja i raspra s Ivanom iz Rokicane. Crkva je naime čuvarica i ruka koja daje, prihvaća i prenosi Sveto pismo.

4. Latinsko izdanje

Pisanje i razumijevanje ovog hermeneutskog djela nastalo je u duhu ondašnjeg i kasnijeg vremena. Nije se citiralo, preuzimalo se bez ikakve reference što moderna metodologija proučavanja više ne dopušta. U ovom kritičkom izdanju teksta prvo su odgonetnuti biblijski citati jer su mnogi navedeni no ponajveći broj citata označen je samo s poglavljima kako je onda metodološki bilo uhodano.⁵³ Isto vrijedi i za navođenje filozofa, crkvenih otaca i teologa onog vremena što je i veći posao jer su ovdje svi ti izvori ispremiješani. To je i inače uobičajena metodologija navođenja, uspoređivanja i povezivanja gdje su na neki način isprepleteni i izjednačeni stari grčki i kasniji crkveni filozofi, biblijski citati, koncili i lokalne sinode, crkveni oci iz starine i teolozi kasnijeg, ondašnjeg vremena pisanja naše hermeneutike. Pri tome je uvelike zaslužan Stegmüller – i B. Duda mu to velikodušno priznaje – u svoj svojoj preciznosti i minucioznosti kada je kao povjesničar analizirao djelo Erika Olaia koje je smjerokazno za svako, makar ranije proučavanje Stojkovićeve biblijske hermeneutike zadnjih pedesetak godina.⁵⁴ Erik je sam tekst podijelio na mnogo odlomaka. Nadalje, uveo je vlastitu interpunkciju teksta. Jedino kod biblijskih navoda Erik nije napravio dosta jasnu razliku između direktnih navoda i usporednica. On je i inače sistematizirao, pojednostavnio i uskladio pravopis i morfologiju. Unio je pisanje dvostrukih slova što čak ni Mansi nije bio uredio, zamijenio je & kao tehnički pojam za 'et', »i«. Posebno je umjesto slova 'j' u duhu klasičnog latinskog unio slovo 'i' ili slovo »s« kao latinsku verziju na početku riječi ili unutar riječi slično slovu 'f' bez unutarnjeg produženja potezića promijenio u 's'. On je nadalje neke riječi produžio kao npr. *nil u nihil* »ništa«, ponekad ih je skratio kao kod *sicuti u sicut* »kao« ili *neque u nec* »ne, i ne«. Znao je povezane riječi, npr. »obumbrante« rastaviti na pojedine dijelove »quam ob rem« ili je s druge strane spajao nepromjenjive latinske čestice, npr. *quodam modo u quodammodo*, i dr. Sve su njegove značajnije promjene ili pojašnjenja ušla u ovaj kritičko-znanstveni apa-

⁵² Isti, 181-185.

⁵³ Izgleda da se u to vrijeme Bibliju citiralo napamet otkuda su moguće zamjene biblijskih knjiga, zatim poglavlja a retke ionako nisu navodili. Podjela poglavlja na retke tek je bila uvedena i još nije bila pravo udomačenje. No praksa navođenja samo poglavlja još je bila u uporabi i u drugoj polovini 16. stoljeća, npr. u vrijeme i po metodi Matije Vlačića Ilirika.

⁵⁴ On je u svojoj minucioznosti znao otići i predaleko pa je u tumačenju Ps 118, posegnuo za doslovnim citatom gdje navodi kasnije doduše doslovno mjesto a ne ono malo drukčije koje se analizira i ima smisao. Nadalje on već u svoj latinski prijepis rukopisa iz Uppsale unosi retke pa uz brojeve poglavlja stoje i odvojeni brojevi redaka. Vjerojatno je bio u stanju i mogao je napraviti i cjelovit ili barem djelomičan prijevod što bi olakšalo širi pristup i raširenost ove hermeneutike.

rat. Ovdje se, međutim, po uvodnoj tvrdnji kao temeljni tekst kritičkog aparata, pravopisa prenosi tekst bazelskih inkunabula i klasičnog Mansijevog izdanja Bazelskog koncila. Poneke male razlike s tekstom Erika Olaia, zapravo redakcijski Stegmüllerovi pravopisni ispravci ovdje se posebno i izričito ni ne spominju jer su same po sebi razumljive i odveć bi otežale čitkost originalnog rukopisa. Naslovi ili brojne sadržajne misli koje Mansi donosi na rubu stranice ili Stegmüllerova taksativno zasebno nabrojena pravila ili kasnija uvodna rečenica kao moto pojedinog pravila ovdje se kao što je slučaj kod originalnog latinskog teksta uopće ne uvažavaju pa se prema tome i neće prevoditi. Stojković uostalom nije rabio takvu tehničku sistematiku koju je Erik Olai napravio, a Stegmüller u svom upsalskom prijepisu je čak i same naslove još jasnije izdvojio. Naime kod Mansija izvan-tekstualno naslovljavanje je odveć tehničke naravi i uglavnom se navodi brojanje s vrlo kratkim objašnjenjima koja ne pripadaju originalnom tekstu inkunabula, a još je to manje u Mansijevim sadržajnim rubnim natuknicama, a kod Stegmüllera je naslov ili prošireno naslovljeno pravilo zapravo prilagođena početna rečenica njegovog ponešto izmijenjenog biblijskog pravila izlaganja, kao što stoji u upsalskom rukopisu pravila Erika Olaia no ne i odvojeno, kao u Stegmüllerovom izdanju upsalskog rukopisa.

5. Hrvatski prijevod

Hrvatski tekst navodi biblijska mjesta na suvremeni način, tj. umeće ih izravno u tekst kako je uobičajeno u današnjem biblijskoteološkom tekstu pri čemu se izbjegavalo da se isto napravi u latinskom tekstu koji bi se time bio udaljio od svog originala jer bi bili potrebni barem neki mali ispravci koje je npr. Stegmüller bio unio u svoje izdanje upsalskog rukopisa. Prvo se navodi naziv biblijske knjige i po potrebi kratica, zatim poglavlje biblijske knjige i konačno redak. Ponekad se istim redoslijedom spominje biblijska usporednica, također kratica biblijske knjige, poglavlje i redak. U hrvatskom prijevodu, što nije učinio Stegmüller, pravi se razlika između izravnog navoda i usporednice koja je uvedena natuknicom »Usp., usp.« To u našem latinskom tekstu zbog drukčijeg originalnog latinskog izvornika nije konsekventno provedeno. Time se u našem prijevodu svakako smanjuje prevelik broj bilježaka.

U navođenju Petoknjižja uz Mojsijevo ime ponekad samostalno stoji jedan od standardnih i samostalnih naziva pojedine knjige u inače uhodanom Mojsijevom petoknjižju. Kod Psalama u hrvatskom se tekstu znade ispustiti proroštvo ili trajno Davidovo autorstvo. Uz općenito ime »apostol« u latinskom tekstu, u hrvatskom se po jasnijem nahođenju spominje i Pavlovo ime ili ostaje samo ime dotične poslanice. U novozavjetnim navodima ispred Poslanice Hebrejima ne navodi se više Pavlovo autorstvo. Isto vrijedi i za Knjigu Otkrivenja gdje je danas neprecizno i suvišno usprkos ivanovskoj teologiji i oznake »Corpus Ioanneum« navoditi Ivanovo autorstvo što se uostalom vidi iz originala. Neke se poteškoće rješavaju u bilješkama.

Kod navoda raznih autora, filozofa, otaca ili teologa donosi se njihov tekst ili usporedba u samom navodu, ponavlja se bilješka djela, ovaj put u hrvatskom prijevodu. Zbog tečnosti hrvatskog jezika ne uzimaju se u obzir posebne tekstualne varijante prijepisa rukopisa Erika Olaia, čime se također smanjuje veliki broj bilježaka u hrvatskom tekstu ako se uspore-

di s latinskim tekstom. Stoga su neke hvalevrijedne kritičke opaske originalnog latinskog teksta, prema tome i u prijevodu suviše. Tako bilješke radije ostaju tehničke naravi i tek u nekoj dubljoj i široj obradi navodili bi se svi biblijski navodi ili prošireni bliži konteksti filozofa, crkvenih otaca ili kasnijih naučitelja i teologa.

U reviziji i potrebnj doradi prijevoda teksta posebna zahvala pripada gđici Antici-Nadi Čepulić, profesorici latinskog i grčkog jezika i magistrici patrističkih znanosti na Patrističkom institutu 'Augustinianum' Papinskog lateranskog sveučilišta u Rimu.

II. Latinsko izdanje

His itaque humiliter praesuppositis, venio ad quartum et principale nostri actus praesentis intentum, videlicet ad responsionem articuli de communione divinissimae eucharistiae sub utraque specie. Pro cuius rei executione proponitur quaestio sub tali verborum forma: Utrum communio divinissimae eucharistiae sub utraque specie, panis scilicet et vini, sit utilis multum et saluti expediens, toti credentium populo necessaria, et a domino praecepta salvatore. Omissis argumentis pro et contra, gratia brevitatis, in determinatione hujus quaestionis sic procedam, quia primo proponitur quaedam necessaria ad intelligentiam discendorum per modum suppositionum quarundam. Secundo ponuntur conclusiones ad questionem propositam, et tertio respondebo ad objecta adversariorum et oppositum tenentium. Quantum ad primum, ponuntur suppositiones quaedam generales fundantes omnem materiam fidem et ecclesiam catholicam concernentem: quaedam vero speciales et propriae ad propositam quaestionem et materiam pertinentes. Pro executione primae partis, primo sciendum est et notandum, quod sicut⁵⁵ in scientiis naturalibus oportet fieri reductionem ad principia quae per priora probari non possunt, sicut⁵⁶ sunt indemonstrabilia et per se nota, quorum statim cognitio terminis cognoscitur veritas, et per ipsa omnium aliorum quae traduntur in scientia cuius sunt principia veritas innotescit, cuiusmodi in mathematica sunt⁵⁷: Omne totum est majus⁵⁸ sua parte. Et: Si ab aequalibus aequalia demas, ea quae remanent sunt aequalia⁵⁹. Et caeterae tales⁶⁰ propositiones. Et in metaphysica: De quolibet est esse vel non esse: ita in doctrina et scientia fidei quae supernaturalis est, sunt quaedam principia indemonstrabilia et per se nota in lumine fidei, quae per alia non probantur: sed omnia alia quae in doctrina theologiae traduntur, habent notitiam et manifestationem per ipsa. Item sicut principia indemonstrabilia et per se nota sunt plura, et tamen omnia necesse est reduci ad unum universalissimum et primum atque commune omnium quod est dignitas omnium dignitatum, sicut est illud, De quolibet esse vel non esse, etc. ex cuius veritate et cognitione omnium aliorum notia dependet et veritas, ut patet per Aristot-

⁵⁵ Incipit tractatus Eriici: »Sicuti ...«

⁵⁶ Eriicus habet: »sed«.

⁵⁷ Ibid.: »in mathematicis sint«.

⁵⁸ Eriicus citat: »maior est«.

⁵⁹ Eriicus addit: »etc. Et...«

⁶⁰ Eriicus omittit.

telem IV. metaph.⁶¹ ita quamvis plures sint articuli fidei, tamen est unus inter eos qui est janua et principium⁶² omium aliorum; qui est simpliciter per se notus quoad nos, vel nullo modo variabilis in aliquod⁶³ aliud, quod sit notius quoad⁶⁴ nos in lumine fidei, per quod aut probari aut manifestari⁶⁵ a priori quoquo modo possit in vita praesenti. Et hoc est credere sanctam catholicam et Apostolicam ecclesiam regi et gubernari a Spiritu sancto, nec eam posse ullo modo errare⁶⁶ in his quae fidei sunt et necessitatis ad salutem. Et⁶⁷ tangitur in symbolo, cum dicitur: Credo in Spiritum sanctum, sanctam catholicam ecclesiam. Quia per ipsum Spiritum sanctum scilicet catholica ecclesia sancta est; et gubernatur ac dirigitur per eundem qui nec falli, nec fallere potest. Quod autem praedictus articulus sit inter omnes alios primus, in quem omnes alii⁶⁸ resolvuntur, manifestum est. Quia si qua dubitatio circa alios articulos contingit⁶⁹, statim ad sacram scripturam veluti ad certissimam et inoblivabilem regulam communiter recurritur, et secundum testimonium veritatis ejusdem, sublatis dubiis veritas elucescit. In tali autem recurso ad sacram scripturam adhuc duplex dubium remanet. Quia cum sacra scriptura non procedat ex rationibus convincentibus et ligantibus intellectum, quemadmodum in scientiis naturalibus, et praecipue mathematicis proceditur, oportet quod modus suus procedendi sit ex auctoritate: quia, ut dicit Boetius,⁷⁰ »argumentatio fit duobus modis, vel ex ratione, vel ex auctoritate«. Et licet in scientiis humanis locus ab auctoritate sit debilissimus, nisi pro quanto fundatur in ratione; in scientia tamen divina locus ab auctoritate, qui⁷¹ non in humana ratione fundatur, sed etiam in divina revelatione, est firmissimus. Quae autem scripturae sint divina revelatione traditae, ut earum auctoritati assentiatur, vel quae non sciri non potest nisi aliquo approbante, de cujus testimonio dubitari non possit. Quod utique de nullo particulari homine dici potest, quia quilibet talis potest errare.

Oportet ergo firmitatem scripturarum in approbationem resolvere ecclesiae, secundum quod gloriosissimus facit Augustinus⁷² qui in pluribus⁷³ locis ait: »Non crederem evangelio, nisi me ecclesiae auctoritas commoveret.« Quod si et ipsa errare posset⁷⁴, utique nil⁷⁵ firmi in scientia divina remaneret. Deinde⁷⁶ cum sacra scriptura in plerique locis sit ad

⁶¹ ARISTOTELES, *Metaph.*, lib. IV, cap. 3.

⁶² Ericus habet: »primum«.

⁶³ Ibid.: »aliquid«.

⁶⁴ Ericus citat: »apud«.

⁶⁵ Ericus habet: »probatur aut manifestatur«.

⁶⁶ Ericus omittit sequentia.

⁶⁷ Haec duae sententiae omittuntur in Ericus.

⁶⁸ Ericus habet: »articuli«.

⁶⁹ Ibid.: »contingat«.

⁷⁰ BOETHIUS, *In Topica Ciceroni*, lib. VI (PL, 64, 1165).

⁷¹ Ericus citat »qui est in humana ratione, fundatur etiam«.

⁷² AUGUSTINUS, *Contra epistolam Manichaei*, cap. 5, n. 6 (PL 42, 176).

⁷³ Ericus citat: »aliquibus«.

⁷⁴ Ibid.: »possit«.

⁷⁵ Ibid.: »nihil firmi in divina scientia«.

⁷⁶ Ibid.: »Demum«.

intelligendum difficilis, in solvendis hujusmodi dubiis circa fidem emergentibus, saepe inter doctos⁷⁷ accidit varietas et multiplicitas opinionum, et⁷⁸ inexterminabilis quodam modo difficultas. In hac ergo difficultate scripturarum et varietate opinionum, necesse est habere recursum ad aliquod metrum vel mensuram, per cuius applicationem verum a falso discernatur: quod utique non potest esse aliud in humanis, quam ipsa ecclesia sancta catholica, quam praesupponimus errare non posse. Item sicut in scientiis physicis contra negantem principia, et praecipue communissima⁷⁹, non est amplius disputandum, ad probandum ipsum a priori, quia non est aliquid prius per quod possit probari, cum ponatur simpliciter primum, ut patet per Aristotelem in IV. metaphysic.,⁸⁰ ita in doctrina fidei contra negantem articulos fidei, et sacrae scripturae veritatem, et praecipue ecclesiam regi a Spiritu sancto, et ita non errare, quod est simpliciter primum in doctrina fidei, non est amplius disputandum a priori, cum non sit aliquid prius, in quod possit resolvi, ut dictum est. Item licet non sit disputandum a priori contra negantem principia, ad ipsa probandum, ut dictum est⁸¹: tamen excipitur eorum experientia per sensum: et etiam, si adversarius concedat aliquod⁸² eorum, quae in lumine naturae nota sunt a posteriori,⁸³ ex concessis potest ostendere defensor principiorum eorum veritatem, ducendo ipsum ad inconueniens aliquod; aut solvendo rationes, si⁸⁴ quas contra veritatem isporum adducit. Si autem nihil concedat,⁸⁵ tunc nec disputandum nec loquendum est cum ipso, ut patet per Aristotelem in IV. metaphysic.⁸⁶ prout etiam per se manifestum est: sic et in doctrina fidei a posteriori quidem⁸⁷ manifestari possunt et declarari quoad nos in lumine⁸⁸ fidei⁸⁹ ipsius principia aliquo modo, ut per exempla, et alia; et contra negantem adversarium, si aliquod eorum quae sunt fidei concedat, ex concessis procedi; ut si adversarius haereticus negaret resurrectionem futuram mortuorum, et concederet resurrectionem Christi, posset catholicus ex resurrectione capitis arguere resurrectionem⁹⁰ mortuorum. Sic et Apostolus ad Corinthios facit epistola I. cap. XV.⁹¹ Si autem nil eorum quae sunt fidei concedat, ut paganus, tunc cum ipso de negotio fidei nihil agendum est, quia talis longe

⁷⁷ Ibid.: »doctores«.

⁷⁸ Ericus citat solum: »et plurima difficultas«.

⁷⁹ Ericus habet: »Communissimum«.

⁸⁰ ARISTOTELES, *Metaph.*, lib. IV., cap. 4 (1006 a 7-15).

⁸¹ Ericus citat solum et differenter: »tamen capitur«.

⁸² Ericus citat: »concedat aliquid«.

⁸³ Ericus addit: »et«.

⁸⁴ Ericus citat solum: »quas iste adducit«.

⁸⁵ Ericus continuat et citat: »non est disputandum, immo nec loquendum cum eo, ut habetur (Aristoteles), IV. Metaph., Sic et in ...«

⁸⁶ Ibid. Aristoteles, *Metaph.*, lib IV., cap. 4 (1006 b 10).

⁸⁷ Ericus omittit.

⁸⁸ Ericus citat: »lumine fidei ista principia per exempla et alia ...«

⁸⁹ Ericus continuat: »ista principia per exempla et alia. Et si adversarius concedit aliquid eorum, quae sunt fidei, ex concessis procedi potest. Ut si haereticus ...«

⁹⁰ Ibid.: »membrorum, sicut facit Apostolus I Cor 15 (12-22).«

⁹¹ Cfr. I Cor 15,12-22.

erit a nostra⁹² philosophia, ut Dionysius ait⁹³ in libro de divinis nominibus⁹⁴. Poterunt tamen fideles per exempla, manuductiones, et persuasiones aliquas, movere animos infidelium ad credendum non esse impossibilia, nec divinae potentiae, sapientiae⁹⁵; majestati et bonitati inconvenientia ea quae fides praedicat et affirmat;⁹⁶ atque rationes naturales ex philosophia humana sumptas, si quas in oppositum et in contrarium fidei mundi sapientes adducerent, solvere et annullare; cum non possint esse demonstrationes, sed qualescumque persuasiones: quia⁹⁷ in infallibili veritate impossibile est demonstrare contrarium esse verum.

Quia⁹⁸ ergo in doctrina fidei universalissimum principium et primum est, ecclesiam catholicam credere a Spiritu sancto dirigi et gubernari, ac per hoc non posse errare in his quae necessitatis sunt ad salutem, ut dictum est, et ex ipso et per ipsum omnis haereticorum nequitia eliditur: idcirco licet non a priori, a posteriori tamen ad ipsum declarandum et manifestandum insistendum est. Verum quia huiusmodi declaratio atque manifestatio praedicti universalissimi principii, et aliorum in hoc tractatu dicendorum, praecipue et maxime sumenda est ex auctoritate sacrae scripturae, quae superficie tenus et⁹⁹ in cortice intellecta, superbis hominibus et elatis multam materiam praestat erroris: sicut patet intuenti omnes antiquas¹⁰⁰ haereses et modernas, quae in defensionem sui erroris pluribus auctoritatibus sacrae scripturae male intellectis¹⁰¹ se muniunt et defendunt: idcirco¹⁰² ut manifestius et clarius pateat veritas catholicae fidei, quam in praesenti, Deo auctore et directore, defendere suscepimus, et omnium haereseon falsitas et malitia; quaedam generalia censuimus praemittenda, quibus in intellectu sacrarum scripturarum, veluti quibusdam regulis atque lineis, dirigamur.

* * *

In primis igitur tamquam omnium fundamentum firmissimum stabiliatur, quod¹⁰³ omnis scriptura veteris et novi testamenti contenta in volumine Bibliae, sit¹⁰⁴ edita ab auctoribus

⁹² Ericus citat: »pura«.

⁹³ Erisus habet: »dicit Dionysius II«.

⁹⁴ PSEUDO DIONYSIUS AREOPAGITA, *De divinis nominibus*, cap. 2, paragr. 2 (PG 3, 640).

⁹⁵ Ericus citat: »manifestae sapientiae, bonitati inconvenientia...«

⁹⁶ Ericus citat differenter: »et solvere et annullare rationes ...«

⁹⁷ Isti: »infallibili veritati«.

⁹⁸ In loco huius textus Ericus differenter citat: »Praedictum ergo verissimum principium in scientia fidei, licet non a priori, tamen a posteriori contra haereticos, qui aliquid fidei concedunt, declarandum est, et hoc ex auctoritate sacrae Scripturae, ut veritas fidei et haereseon falsitas pateat. — Quia vero sacra Scriptura superficietenus... «.

⁹⁹ Ab hoc vocabulum Ericus concordat et citat differenter: »superficietenus et«.

¹⁰⁰ Ericus habet: »haereses veteres«

¹⁰¹ Ibid.: »interpretatis«

¹⁰² In loco Ericus in fine continuat: »in hoc tractatulo ex dictis catholicorum doctorum quaedam regulae sunt collectae, quibus in sacrae theologiae studio veluti quibusdam directoriis et lineis dirigamur«.

¹⁰³ Hunc introductionem Ericus differenter citat: »Prima regula theologiae: Omnis...«.

¹⁰⁴ Ericus habet: »est«.

suis Spiritu sancto inspirante. Et¹⁰⁵ de veteri quidem testamento habetur 2. Petri I. capite, ubi ait: *Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirante locuti sunt sancti Dei homines*¹⁰⁶; in nomine prophetiae tamquam in nobiliori parte includens caeteras partes scripturarum. De scripturis vero novi testamenti habetur Matth. 10. cap. ubi Christus mittens Apostolos et dans eis auctoritatem praedicandi et evangelizandi, dixit eis: *Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis*¹⁰⁷. Constat autem Apostolos¹⁰⁸ conscripsisse et evangelistas novum testamentum; et de Apostolo Paulo notum est, quia non ab homine, neque per hominem, sed per revelationem Jesu Christi, ut ipse testatur ad Galat. I. cap¹⁰⁹. Ex quibus sequitur, quod principalis auctor sacrarum scripturarum est Spiritus sanctus, qui est Deus: homines vero per quos editae et conscriptae sunt, fuerunt quasi instrumenta et calami ejusdem Spiritus sancti. Unde Propheta: *Lingua mea calamus scribae velociter scribentis*¹¹⁰. Scriba enim doctissimus in lege, ut ait Hieronymus¹¹¹, est Spiritus sanctus.

* * *

Secunda suppositio est¹¹²: Tanta est certitudo veritatis sacrarum scripturarum, ut nihil in eis assertive positum aut expressum possit esse mendosum et falsum. Patet¹¹³ ex prima, quia¹¹⁴ auctor ipsarum¹¹⁵ sit Spiritus sanctus, cum sit prima et summa veritas, nec fallere nec falli potest aut mentiri. Et patet Matth. XV. cap. *Amen, quippe dico vobis, donec transeat caelum et terra, jota unum aut unus*¹¹⁶ *apex non praeteribit lege*¹¹⁷ *donec omnia fiant*¹¹⁸. Et Luc. cap. XVI. *Facilius est caelum et terram praeterire, quam de lege unum apicem cadere*¹¹⁹; quin videlicet propter infallibilem certitudinem ita eveniat, prout¹²⁰ lege tactum est et expressum, juxta sensum quem intendit Spiritus sanctus. Ad hanc veritatis regulam confirmandam funt quodam modo infiniti textus scripturarum tam veteris quam novi testamenti, quos adducere longum esset et taediosum. Quam regulam et Augustinus

¹⁰⁵ Ericus introducit: »Probatio regulae: De veteri.«

¹⁰⁶ 2 Petr 1,21.

¹⁰⁷ Matth 10,19.

¹⁰⁸ Ericus continuat: »et evangelistas conscripsisse«.

¹⁰⁹ Gal 1,12.

¹¹⁰ Ps 44,2.

¹¹¹ »Lingua mea est calamus scribae, id est Spiritus sancti« in: PETRUS LOMBARDUS, *In Ps. 44,2* (PL 191, 438).

¹¹² Ericus incipit: »Sequitur regula secunda sacrae theologiae:«

¹¹³ Ericus incipit explicatio cum: »Sequitur probatio regulae«.

¹¹⁴ Ericus citat differenter: »quod«.

¹¹⁵ Ericus addit »Scripturarum«.

¹¹⁶ Ericus omittit.

¹¹⁷ Ericus citat: »a lege«.

¹¹⁸ Usp. Matth 5,18.

¹¹⁹ Luc 16,17.

¹²⁰ Ericus omittit hanc sententiam dependentem.

confirmat his verbis in libro de videndo Deum¹²¹: »Fieri nullo modo potest, ut haec sacramentorum litterarum auctoritas ex aliqua parte sui mentiatur: haec enim omnium catholicorum firma et inconcussa est sententia«: et oppositum dicere, est totius fidei nostrae diruere¹²² fundamenta. Quamobrem tota sacra scriptura debet considerari quasi esset una propositio copulativa, ad cuius veritatem exigitur utramque propositionem et partem esse veram, connectens singulas partes, et unam affirmans¹²³, elucidans et exponens per alteram; alioquin si propositio aliqua sacrae scripturae posita assertive per auctorem suum, qui est Spiritus sanctus, esset falsa, tota scripturae sacrae, sicut dicit Augustinus¹²⁴, vacillaret auctoritas.

* * *

Tertia suppositio¹²⁵: Sacramentum scripturam a Deo dari hominibus, divinae bonitati fuit congruum, et humanae saluti necessarium. Patet¹²⁶ quia¹²⁷ cum bonum de ratione sua sit¹²⁸ communicativum, et Deus sit non solum quoddam, sed et omne¹²⁹, summe ac per essentiam bonum; utique congruum fuit et est, ut se communicet liberalissime omnibus creaturis, secundum uniuscujusque naturae exigentiam, a qua¹³⁰, ut Plato¹³¹ ait,¹³² porro invidia hominis longe relegata est. Neque enim divinum invidum esse convenit, ut Aristoteles¹³³ ponit in I. metaph. contra poetas, qui maxime in communicatione sapientiae Deum invidere hominibus asserebant. Unde et Simonides¹³⁴ quidam: »Solus quidem Deus hunc habet honorem«, inquit, »virum vero non dignum esse quaerere quae secundum se est sapientiam: et¹³⁵ secundum proverbium«, ut idem Aristoteles¹³⁶ ait, »multa mentiuntur poetae«. Cum igitur rationalis creatura, homo scilicet, capax sit secundum intellectum et voluntatem divinae¹³⁷ felicitatis, quia ad hoc ipsum idem¹³⁸ Deus et Dominus produxit et creavit¹³⁹ propter bonitatem¹⁴⁰ suam, dicente August. in lib. de doctrina Christiana; et

¹²¹ AUGUSTINUS, *Liber de videndo Deo seu ep. 147 (112)*, cap. 5, n. 14 (PL 33, 602).

¹²² Ericus citat: »destruere«.

¹²³ Ericus omittit.

¹²⁴ »Titubabit autem fides, si divinarum Scripturarum vacillat auctoritas« AUGUSTINUS, *De doctrina christiana*, lib. I, cap. 37 (PL 34, 35).

¹²⁵ Ericus introducit sectionem: »Tertia regula sacrae theologiae:«

¹²⁶ Ericus introducit: »Probatio regulae: Patet, ...«

¹²⁷ Ericus citat: »quod«.

¹²⁸ Ericus addit: »sui«.

¹²⁹ Ericus citat: »et summum«.

¹³⁰ Ibid.: »a quo«.

¹³¹ PLATO, *Timeus* 29, 13.

¹³² Ericus continuat: »omnis invidia longe relegata est.«

¹³³ ARISTOTELES, *Metaph. lib. I*, cap. 2.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Ericus citat »Sed ...«

¹³⁶ ARISTOTELES, *Metaph. Lib. I*, cap 2.

¹³⁷ Ericus citat: »aeternae«

¹³⁸ Ericus omittit.

¹³⁹ Ericus addit: »eam«.

¹⁴⁰ Ibid.: »scilicet«.

allegatur a Magistro sententiarum »lib. 2. distinct. I¹⁴¹ »Quia«, inquit, »bonus est Deus summus, et in quantum summus bonus¹⁴², summus: ut si quaeritur¹⁴³ ad quid creata sit¹⁴⁴ rationalis creatura? respondetur. Ad laudandum Deum, et ad serviendum ei, et ad fruendum eo; in quibus proficit ipsa, non Deus. Deus enim perfectus, et summa bonitate plenus, nec augeri potest, nec minui. Quod ergo rationalis creatura facta est a Deo, referendum est ad creatoris bonitatem, et ad creaturae utilitatem«. Et iterum ibidem Magister dicit¹⁴⁵: »Fecit Deus rationalem creaturam quae summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, et possidendo frueretur¹⁴⁶«. Verum quia haec fruitio non competit homini secundum¹⁴⁷ naturam suam, licet insit ei capacitas ad eam obtinendam et habendam a natura per gratiam Dei, idcirco ipsa divina bonitas sicut ipsum hominem ad praedictam fruitionem; quae comprehensionem rationis humanae excedit, ordinavit¹⁴⁸, secundum id Isaiae LXIV. *Oculus non vidit¹⁴⁹, Deus, absque te, quae praeparasti diligentibus te¹⁵⁰*; ita eidem sua liberalissima communicatione scientiam et doctrinam sacrarum scripturarum omnem humani intellectus excedentem capacitatem revelavit, per quam ad hunc finem dirigeretur. Oportet enim praecognitum esse finem¹⁵¹ hominibus, qui suas actiones et intentiones debent ordinare in finem: et hoc est valde homini utile et necessarium. Unde Apostolus I. Tim III. *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in¹⁵² iustitia¹⁵³*.

* * *

Quarta suppositio¹⁵⁴: Sacra scriptura in uno eodemque sermone habet plures sensus, litteralem scilicet et spiritualem.¹⁵⁵ »Patet per Gregorium III. lib. moral. ubi dicit¹⁵⁶: »Sacra scriptura omnes scientias ipso¹⁵⁷ suo more locutionis transcendit, quia uno eodemque sermone¹⁵⁸ habet plures sensus. Dum narrat gestum, prodit mysterium.« Quod S. Thomas

¹⁴¹ AUGUSTINUS, *De doctrina christiana*, lib. I, cap. 32, n. 35 (PL 34,32); PETRUS LOMBARDUS, *II. Sent.*, dist. 1, cap. 4, n. 5.

¹⁴² Ericus habet: »boni«.

¹⁴³ Ibid.: »queratur«.

¹⁴⁴ Ibid.: »est«.

¹⁴⁵ PETRUS LOMBARDUS, *II. Sent.* dist. 1, cap. 4, n. 5.

¹⁴⁶ Ericus citat differenter: »possideret, possidendo fruatur«.

¹⁴⁷ Ericus addit: »nativitatem et«.

¹⁴⁸ Ericus citat: »ordinabit, Is 64:«.

¹⁴⁹ Ibid.: »videt«.

¹⁵⁰ Is 64,4.

¹⁵¹ Ericus vocabula sequentia sententiae omittit. Continuatio prosequitur: »et hoc ...«.

¹⁵² Ericus citat: »ad iustitiam«.

¹⁵³ Non Apostoli I Tim III, sed correcta citatio est 2 Tim 3,16.

¹⁵⁴ Ericus habet: »regula«.

¹⁵⁵ Continuatio incipit: »Probatio regulae:«.

¹⁵⁶ GREGORIUS MAGNUS, *Moralia*, lib. XX, cap. 1 (PL 76, 135); THOMAS DE AQUINO, *Summa theologiae*, I q., 1 a., 10 i. c.

¹⁵⁷ Ericus omittit.

¹⁵⁸ Ericus continuat sententiam: »sermone, dum narrat gestum, prodit myterium«.

I. par. quaest. I. art. X. ita declarat¹⁵⁹: »Auctor sacrae scripturae Deus est, in cuius potestate est non solum quod voces ad significandum accomodet, quod etiam homo facere potest, sed etiam res ipsas; et ideo cum in omnibus scientiis voces significant, hoc habet proprium ista scientia, quod ipsae res significatae per vocem etiam significant¹⁶⁰ aliquid. Illa ergo prima significatio, qua voces significant res, pertinet ad primum sensum, qui scilicet¹⁶¹ est istoricus vel litteralis sensus. Illa autem significatio qua res significatae per voces iterum res alias significant, dicitur sensus spiritualis; propter quod sensus¹⁶² spiritualis super litteram fundatur, et eam supponit. Hic autem sensus spiritualis trifarie dividitur. Sicut enim dicit Apostolus: *Lex vetus figura est novae legis*¹⁶³; et ipsa nova lex, ut Dionysius dicit in ecclesiastica hierarchia¹⁶⁴, est figura futurae gloriae. In nova etiam lege ea quae in capite gesta sunt, signa sunt eorum quae nos agere debemus. Secundum ergo quod ea quae sunt veteris legis, significant ea quae sunt novae legis, est sensus allegoricus. Secundum vero quod ea¹⁶⁵ in Christo sunt facta, vel in his quae Christum significant, sunt signa eorum quae nos agere debemus, est sensus moralis, et dicitur tropologicus: prout vero significant ea que sunt in aeterna gloria, est sensus anagogicus: sicut exemplariter posset¹⁶⁶ declarari in illo versu Psalmistae: *Lauda Jerusalem Dominum*«¹⁶⁷.

* * *

Quinta suppositio¹⁶⁸: Sensus literalis sacrarum scripturarum principalis¹⁶⁹ est ille, non quem litera praetendit, sed quem auctor earum, scilicet Spiritus sanctus, intendit¹⁷⁰: patet exemplariter in sensu parabolico, sive figurativo, qui sub literalis sensu continetur. Nam in huiusmodi locutionibus parabolicis per voces significatur aliquid proprie et aliquid figurative: nec est literalis sensus ipsa figura, sed id quod est figuratum: sic enim cum scriptura nominat Dei brachium, non est literalis sensus, quod in Deo sit membrum huiusmodi corporale, quia¹⁷¹ *Spiritus est Deus*, ut dicitur Joannis IV.¹⁷² sed id quod per huiusmodi¹⁷³ membrum significatur, scilicet virtus operativa. Ex quo

¹⁵⁹ THOMAS DE AQUINO, *Summa theologica*, I q., 1 a., 10 i. c.

¹⁶⁰ Ericus citat: »iterum significant«.

¹⁶¹ Ericus omittit.

¹⁶² Ericus citat: »spiritualis sensus semper super litteram ... praesupponit«.

¹⁶³ 1 Cor 10,11.

¹⁶⁴ PSEUDO DIONYSIUS AREOPAGITA, *De ecclesiastica hierarchia*, cap. 5, paragr. 2 (PG 3,3, 501); Dionysia II (1939.) 1321.

¹⁶⁵ Ericus addit: »ea, quae ...«

¹⁶⁶ Ericus citat: »possit«

¹⁶⁷ Ps 147,2.

¹⁶⁸ Ericus citat: »Sequitur quinta regula sacrae theologiae:...«

¹⁶⁹ Ericus citat solum: »principalis non quae littera...«

¹⁷⁰ Ericus differentem interpunctionem habet et addit: »Sequitur probatio regulae: »Patet exemplariter...«

¹⁷¹ Ericus citat: »quia Deus spiritus est, ...«

¹⁷² Io 4,24.

¹⁷³ Ericus citat: »hoc«.

patet quod sensui literalī sacrae scripturae nunquam potest subesse falsum, ut dicit S. Thomas¹⁷⁴ ubi supra.

* * *

Sexta suppositio¹⁷⁵: Fides et omnia necessaria ad salutem, tam credenda quam agenda, fundantur in sensu literalī, et ex ipso solo argumentatio sumitur ad probandum ea quae fidei sunt, vel necessitatis ad salutem¹⁷⁶, et non ex his quae secundum allegoriam vel alium sensum spiritualem dicunt; ut Augustinus dicit in epistola contra Vincentium Donatistam¹⁷⁷: Et nil spirituali¹⁷⁸ sensu continetur fidei necessarium quod scriptura sacra per literalem sensum alicubi manifeste non tradat, ut dicit S. Thomas in loco praeallegato¹⁷⁹.

* * *

Septima suppositio¹⁸⁰: Sacra scriptura in sensu literalī sane et bene intellecta est infallibilis fidei regula et sufficientissima. Prima pars hujus suppositionis¹⁸¹ ex superioribus manifesta est¹⁸²: sed probatur, quia cum intellectum circa ea quae fidei sunt contingat errare, ut patet in haereticis, necesse est esse regulam aliquam per cuius deviationem aut conformitatem percipiat se intellectus errare vel non errare: Alioquin semper in dubio maneret, et semper fluctuaret, et cum fides sit circa ea quae humanam intelligentiam et rationem excedunt¹⁸³, secundum illud apostoli ad Hebraeos: *Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium*¹⁸⁴. Et secundum Ambrosium¹⁸⁵: Tolle argumanta, ubi fides quaeritur: et secundum Gregorium¹⁸⁶: Fides non habet meritum, ubi humana ratio praebet experimentum, patet, nullam humanarum scientiarum regulam esse fidei. Relinquitur ergo quod huiusmodi regula fidei sit sacra scriptura. Haec¹⁸⁷ regula est Joannis 20. cap. ubi ait: *Haec autem scripta sunt ut credatis quod Jesus est Filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus*¹⁸⁸. Et Petri secunda capitulo I. *Habemus firmiorem propheticum sermonem cui benefacitis attendentes quasi lucernae lucenti in caliginoso*

¹⁷⁴ THOMAS DE AQUINO, *Summa theologica*, I q., 1 a., 10 ad 1.

¹⁷⁵ Ericus citat: »Sexta regula sacrae theologiae: ...«

¹⁷⁶ Ericus differentem interpunctionem habet, omittit et citat: »... vel necessitatis ad salutem. Probatio: Patet per Augustinum in epistola ad Vincentium ...«

¹⁷⁷ AUGUSTINUS, *EP. 93, ad Vincentium*, cap. 8, n. 24 (PL 33, 334).

¹⁷⁸ Ericus addit: »sub spirituali«.

¹⁷⁹ THOMAS DE AQUINO, *Summa theologica*, I q., 1 a., 10 ad 1.

¹⁸⁰ Ericus citat: »Septima regula: ...«

¹⁸¹ Ibid.: »huius reguale«

¹⁸² Ericus habet interpunctionem differentem: »Sed probatur secunda: Quia ...«

¹⁸³ Ericus citat: »excedant, ...«

¹⁸⁴ Hebr 11,1.

¹⁸⁵ AMBROSIIUS, *De fidei Gratianum*, lib. I, cap. 13, n. 84 (PL 16, 570); cfr. THOMAS DE AQUINO, *Summa theologica*, I q., 1 a. 8.

¹⁸⁶ GREGORIUS MAGNUS, *Homiliae in Evv.* lib. II, hom. 26, n. 1 (PL 76, 1197); cfr. THOMAS DE AQUINO, *Summa theologica*, I q., 1 a. 8.

¹⁸⁷ Ericus habet: »De qua Joh 20 (31): Haec autem...«

¹⁸⁸ Io 20,31.

*loco, donec dies illucescat*¹⁸⁹, *et lucifer oriatur in cordibus vestris*¹⁹⁰. Et apostoli ad Romanos 15¹⁹¹: *Quaecumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus*¹⁹²; et patet quod praedictae auctoritates sunt sacrae scripturae, et de eadem sacra scriptura loquuntur, et non de aliis scientiis humanitus adinventis. Secunda¹⁹³ pars patet etiam, quia si sacra scriptura non esset sufficiens fidei regula, sequeretur, quod Spiritus sanctus insufficienter tradidisset eam, qui est auctor ipsius. Quod de Deo, cujus omnia opera sunt perfecta¹⁹⁴, nullo modo est sentiendum.

Praeterea si sacra scriptura in aliquibus, quae sunt necessaria ad salutem, deficeret, tunc licite et meritorie ea quae deficiunt possent aliunde superaddi, aut si aliqua essent superflua, diminui. Sed hoc est prohibitum a Joanne evangelista apocalypsis ultimo, ubi ita¹⁹⁵ ait: *Si quis apposuerit ad haec, apponet*¹⁹⁶ *Deus super illum plagas scriptas*¹⁹⁷ *in libro isto: et si quis diminuerit de verbis libri prophetiae hujus, auferet Deus partem ejus de libro vitae et de civitate sancta, et de his quae sunt scripta in libro isto*¹⁹⁸. Ex quibus verbis Joannis evangelistae clare ostenditur, in sacra scriptura nihil diminute, nihilque superflue contineri, quod utique congruit auctori ipsius, qui est Spiritus sanctus, ut dictum est, cujus¹⁹⁹ omnipotentiae congruit²⁰⁰, ut nil diminute; sapientiae, ut nil superflue; et bonitati, ut ordine congruo nostrae provideat necessitati salutis. Unde Proverbiorum 30. *Sermo Dei ignitus clypeus est sperantibus in se: ne addas quidquam verbis illius, et arguaris inveniarisque mendax*²⁰¹, et loquitur de divina sapientia. Sed pro declaratione ampliori hujusmodi²⁰² regulae pro ista parte sciendum est, quod sufficientia alicujus²⁰³ doctrinae necessario intelligatur dupliciter, uno modo explicite, alio modo implicite. Et hoc verum²⁰⁴ est in qualibet doctrina et scientia, quia nulla unquam²⁰⁵ doctrina fuit tam sufficienter tradita, quod omnes conclusiones in ipsius principiis contentae explicite, et in propriis terminis fuissent traditae et expressae. Et²⁰⁶ sic est in proposito nostro: quia

¹⁸⁹ Ericus scribit: »elucescat«

¹⁹⁰ 2 Petr 1,19.

¹⁹¹ Ericus citat: »et ad Rom 15 (4)...«

¹⁹² Rom 15,4.

¹⁹³ Ericus citat: »Tertia pars patet, quia...«

¹⁹⁴ Cfr. Deut 32,4.

¹⁹⁵ Ericus citat. »sic«.

¹⁹⁶ Ibid.: »apponat«.

¹⁹⁷ Ericus addit: »quae sunt in libro isto. Et si...«

¹⁹⁸ Apoc 22,18-19.

¹⁹⁹ Ericus citat: »cuius omnipotentiae, ut nihil diminute, sapientiae, ut nihil superflue, bonitati, ...«

²⁰⁰ Ericus omittit.

²⁰¹ Prov 30,5-6.

²⁰² Ericus citat: »huius«.

²⁰³ Ibid.: »alicuius doctrinae intelligitur dupliciter: Uno modo...«

²⁰⁴ Ericus citat: »hoc secundum est«.

²⁰⁵ Ibid.: »umquam«.

²⁰⁶ Ericus omittit et incipit: »Sic est...«

nihil est ad fidem et²⁰⁷ salutem quomodocumque²⁰⁸ et²⁰⁹ qualitercumque pertinens, quod non in sacra scriptura sufficientissime explicite aut implicite contineatur. Unde Augustinus²¹⁰: »Omnis veritas in scripturis²¹¹ continetur latens aut patens, quemadmodum et in aliis scientiis sive speculativis sive moralibus et civilibus, conclusiones et determinationes in earum principiis continentur, quae juxta exigentiam rerum, temporis²¹², et personarum, atque occasionum varietatem educuntur et explicantur, ut notum est cuilibet in scholasticis disciplinis erudito. Que quidem eductio fit per modum illationis vel determinationis,²¹³ ut in processu hujus operis fortasse clarius elucescet.

Item sciendum, quod ad aliquam doctrinam addere aliquid, potest intelligi quatuor modis. Primo per modum explicationis, aut declarationis. Secundo per modum suppletionis. Tertio per modum ampliacionis. Quarto per modum destructionis, aut contrarii. Primus modus est necessarius in qualibet scientia et doctrina, et specialiter in sacra scriptura, non propter seipsam quae sufficientissima est et clarissima in se, sed propter nos; unde de declarantibus eam promittit²¹⁴ praemium vitae aeternae: *Qui elucidant me, inquit, vitam aeternam habebunt*²¹⁵, Ecclesiastici 24. Secundus modus est necessarius scientiis ab auctoribus earum diminute et insufficienter traditis ad ipsarum supplementum²¹⁶; cujusmodi²¹⁷ apud nos scientiae²¹⁸ aut philosophiae naturali, quam aut Aristoteles non plene et sufficienter tradidit, aut si perfecte tradidit, ad nos non pervenit complete aut²¹⁹ perfecte: Albertus Magnus et alii physicorum²²⁰ Latinorum multos libros et tractatus ad complementum ispius addiderunt. Tertius modus, maxime si non fuerit excessivus, sustinendus est tolerandus ad bene esse, licet non sit necessarius. Quartus modus potest addi in scientiis duobus modis: vel declarative tamquam oppositum opposito, ut verum ex suo contrario, et opposito quod est falsum, magis elucescat, secundum quod Aristoteles posuit, et communiter dicitur²²¹: »Opposita juxta se posita magis elucescunt, scilicet²²² unumquodque in sua ratione,²²³ quia falsum oppositum vero ejus falsitas ex comparatione veri manifestior

²⁰⁷ Ericus addit »ad« et omittit: »quomodocumque et«.

²⁰⁸ Ericus omittit.

²⁰⁹ Ibid.

²¹⁰ AUGUSTINUS, *De doctrina christiana*, lib. II, cap. 42, n. 63 (PL 34, 65).

²¹¹ Ericus citat: »Scriptura«.

²¹² Ibid.: »temporum«.

²¹³ Ericus omittit continuationem sententiae.

²¹⁴ Ericus scribit: »promittitur«.

²¹⁵ Eccl 24,31.

²¹⁶ Ericus citat: »complementum, cuiusmodi est apud nos scientia sive philosophia naturalis, ...«

²¹⁷ Ericus addit: »est«.

²¹⁸ Ericus citat: »scientia sive philosophia naturalis«.

²¹⁹ Ibid.: »et perfecte; cui Albertus ...«

²²⁰ Ericus scribit: »philosophorum«.

²²¹ Cfr. THOMAS DE AQUINO, *In Metaph. Aristotelis lib. VII*, cap. 7, lect. 6.

²²² Ericus citat: »videlicet unumquodque ...«

²²³ Ericus omittit continuationem sententiae et incipit: »Et sic iste modus ad ...«

fit, et e contrario veritas falsitati. Et sic modus iste ad primum reducitur, qui est utilis et laudabilis in qualibet doctrina: Vel assertive pro conclusione tamquam verum,²²⁴ et sic²²⁵ enim destruat veritatem doctrinae, et corrumpat omnino, in qualibet doctrina tamquam venenum abjiciendum²²⁶ est, et tanto amplius quanto doctrina certior fuerit et remotior a contradictione. Unde cum sacra doctrina²²⁷ sit certissima in veritate, ut patet ex²²⁸ secundo hujus, propter auctoritatem ejus qui errare non potest, omne contrarium ejus omnimodo²²⁹ est repellendum; alioquin sic apponens incurreret plagas descriptas superius per Joannem evangelistam²³⁰.

Et hoc modo intelligendae sunt auctoritates scripturarum quae prohibent additionem vel subtractionem ad sacram scripturam. Unde super illo Deuteronomii 4. *Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo*²³¹, glossa ordinaria dicit²³²: »Docet normam aequitatis, et omnem haeresin percutit. Vetat enim rectae doctrinae aliquid pravae intentionis addere, vel aliquid veritatis subtrahere. Via enim regia incedendum²³³ est, non ad dexteram, vel ad sinistram, quia rectae viae domini, et justi ambulabunt in eis«²³⁴. Unde Nicolaus de Lyra²³⁵: Considerandum est²³⁶, quod hic prohibetur additio depravans intellectum legis²³⁷, non autem additio declarans aut elucidans,²³⁸ secundum quod Ecclesiastici 24: *Qui elucidant me, vitam aeternam habebunt*, etc. Similiter super illo; *Sermo Dei ignitus*,²³⁹; etc. dicit glossa interlinearis²⁴⁰: »Ut haeretici, qui corrumpunt scripturas, ne eis convincantur. Et Hieronymus ibidem²⁴¹; Ne corrumpas eloquia sacrarum²⁴² scripturarum, sicut quidam haeretici, ne eis convincerentur²⁴³, fecisse noscuntur«. Et Nicolaus de Lyra²⁴⁴: Ne

²²⁴ Ericus citat: » verum. Et cum destruat ...«

²²⁵ In loco »sic enim« Ericus habet: »cum«.

²²⁶ Ericus habet: »abiciendus«.

²²⁷ Ericus habet differentem conclusionem huius sententiae: »Scriptura sit doctrina certissima in veritate, ut patet ex secunda regula, propter auctoritatem eius, qui errare not potest, omne contrarium eius est omnimode repellendum, alioquin sic apponens incurreret plagas descriptas per Johannem Evangelistam (Apoc 22,18).

²²⁸ Ericus habet: »secunda regula«

²²⁹ Ibid.: »omnimode«.

²³⁰ Cfr. Apoc 22,18.

²³¹ Deut 4,2.

²³² GLOSSA ORDINARIA in *Deut 4,2*; ed. Biblia sacra cum glossa, I (1588.), f. 334 v.

²³³ Ericus habet: »incedenda est«.

²³⁴ Cfr. Os 14,10.

²³⁵ NICOLAUS DE LYRA, in *Deut 4,2*; ed. Biblia sacra cum glossa, I (Venezia 1588.), f. 334 v.

²³⁶ Ericus continuat: »hic, quia prphibetur«.

²³⁷ Ericus omittit.

²³⁸ Ericus continuat: »secundum quod scribitur Eccli 24 (31): Qui elucidant me etc.«

²³⁹ Prov 30,5.

²⁴⁰ GLOSSA INTERLINEARIS in *Prov 30,5*; ed. Biblia sacra cum Glossis, VI (Venezia 1588.), f. 337 v.

²⁴¹ Non occurrit in Glossa Ordinaria in *Prov 30,5*.

²⁴² Ericus habet: »sanctarum«.

²⁴³ Ibid.: »convincantur«.

²⁴⁴ GLOSSA INTERLINEARIS in *Prov 30,5*; ed. Biblia sacra cum Glossis, III (Venezia 1588.), f. 337 v.

addas quidquam²⁴⁵ quod sit eis contrarium, possunt tamen bene et meritorie addi illa²⁴⁶ quae faciunt ad²⁴⁷ verba domini declaranda, Ecclesiastici²⁴⁸ 24. *Qui elucidant me*²⁴⁹. Similiter super dicto Joannis Apocalypsis²⁵⁰ ultimo dicit glossa ordinaria²⁵¹, quia quosdam sciebat in Asia esse, qui pro²⁵² suis erroribus fovendis adderent, vel²⁵³ diminuerent, supponit excommunicationi. Et Nicolaus de Lyra²⁵⁴: »Si quis apposuerit, etc. id est, discrepantia, sicut faciebant haeretici, qui tempore illo addebant²⁵⁵ discrepantia a veritate evangelii, et aliqua²⁵⁶ diminuebant a veritate, dicebant, dicentes Christum ante Mariam non fuisse«; per hoc tamen non excluditur quin possent²⁵⁷ aliqua addi licite quae faciunt ad declarationem totius sacrae scripturae. Et sic fecerunt doctores sancti. Et ad hunc modum reducit si quis mandatis²⁵⁸ Christi dimissis et neglectis, alias humanas superadderet traditiones, sicut dicunt doctores super illo²⁵⁹ verbo Christi: *Vae vobis qui decimatis mentham, cyminum et: anethum, et quae potiora sunt legis dimittitis, sicut misericordiam et iudicium, Matth. 23*²⁶⁰. Et alibi increpat dominus Judaeos dicens: *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras*²⁶¹. Et²⁶² per Isaiaem prophetam: *Sine causa colunt me*,²⁶³ *mandata et doctrinas hominum docentes et sequentes*²⁶⁴.

* * *

Octava suppositio²⁶⁵: Non est inconveniens sub uno et eodem textu sacrarum literarum esse plures sensus literales. Declarat haec sanctus Thomas ubi supra, dicens²⁶⁶: »Quia au-

²⁴⁵ Ericus omittit antecedentem partem sententiae.

²⁴⁶ Ericus habet: »ista«.

²⁴⁷ Ericus omittit sequentem partem sententiae et habet: »declarationem«.

²⁴⁸ Ericus omittit sequentem partem sententiae.

²⁴⁹ Eccl 24,31.

²⁵⁰ Cfr. Apoc 22,18.

²⁵¹ Non occurrit in Glossa Ordinaria in Apoc 22,18.

²⁵² Ericus omittit.

²⁵³ Ericus habet: »et«.

²⁵⁴ NICOLAUS DE LYRA, *In Apoc 22,18*; ed. Biblia sacra cum Glossis, VI (Venezia 1588.), f. 275 v.

²⁵⁵ Ericus habet. »isto addiderunt«.

²⁵⁶ Ericus citat differenter: »aliquando diminuebant de eius veritate, dicentes Christum...«

²⁵⁷ Ericus habet: »possint«.

²⁵⁸ Ibid.: »mandatorum«.

²⁵⁹ Ibid.: »isto«.

²⁶⁰ Matth 23,23.

²⁶¹ Matth 15,6.

²⁶² Ericus habet: »Et Isaia propheta (Is 29,13; Matth 15,9): Sine causa ...«

²⁶³ Ibid.: »et«.

²⁶⁴ Is 29,13; cfr. Matth 15,9.

²⁶⁵ Ericus habet: »Sequitur octava regula«.

²⁶⁶ THOMAS DE AQUINO, *Summa theologiae*, I, q. 10 a. 1. i. c.

ctor sacrae scripturae Deus²⁶⁷, quia²⁶⁸ omnia simul suo²⁶⁹ intellecto comprehendit, ideo non sit²⁷⁰ inconueniens, ut Augustinus dicit 12. confessionum²⁷¹, si etiam secundum literalem sensum in una litera sacrae scripturae plures sunt²⁷² sensus²⁷³«. Verbi gratia I. Paralipomenon 17. capite dicit dominus de Salomone: *Ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium*²⁷⁴. Et intelligitur de Salomone ad literam, in quantum fuit filius Dei per adoptionem in iuventute, propter quod Nathan propheta nominavit eum amabilem Deo²⁷⁵, ut habetur 2. Reg. 12²⁷⁶. Praedicta etiam auctoritas, *Ego ero illi in patrem*²⁷⁷, inducitur ab apostolo ad Hebraeos I. tamquam dicta de Christo ad literam, quod patet ex hoc, quia apostolus inducit eam ad probandum quod Christus fuit major angelis, talis autem probatio non potest fieri per sensum mysticum, ut dicit Augustinus contra Vincentium Donatistam²⁷⁸, ut supra allegatum est. »Praedicta igitur auctoritas completa fuit ad literam in Salomone, minus²⁷⁹ tamen perfecte, quia fuit Dei filius solum per gratiam; in Christo autem perfectius, imo perfectissime, qui est Dei Filius per naturam. Verba sunt Nicolai de Lyra in prologo bibliae²⁸⁰«.

* * *

Nona suppositio²⁸¹: Ad recte intelligendum sacram scripturam, secundum sensum suum literalem necesse est saepe ut unus et idem textus ad praecedentia vel²⁸² subsequencia referatur, vel ad alia loca²⁸³ in quibus de²⁸⁴ eadem materia tractatur²⁸⁵, quia per ipsam quandoque exponitur²⁸⁶, et quandoque suppletur: Unde Augustinus in libro octuaginta trium quaestionum, quaest. 69²⁸⁷. »Solet circumstantia scripturarum illuminare sententiam²⁸⁸«:

²⁶⁷ Erricus continuat: »est«.

²⁶⁸ Ericus habet: »qui«.

²⁶⁹ Ibid.: »sub«.

²⁷⁰ Ibid.: »est«.

²⁷¹ AUGUSTINUS, *Confessiones*, lib. 12, cap. 31 (PL 32, 844).

²⁷² Ibid.: »sint«.

²⁷³ Ericus addit: »vel casus«.

²⁷⁴ 1 Paralip 17,13.

²⁷⁵ Ericus citat: »Domino«.

²⁷⁶ 2 Reg 12,25

²⁷⁷ Hebr 1,5.

²⁷⁸ AUGUSTINUS, *EP. 93, ad Vincentium*, cap. 8, n. 24 (PL 33, 334).

²⁷⁹ Ericus habet: »numquam«.

²⁸⁰ NICOLAUS DE LYRA, *Prologus secundus in Postillam Bibliae*, regula III; ed. Biblia sacra cum Glossis, I (Venezia 1588.), f. 4 ra.

²⁸¹ Ericus habet: »Sequitur nona regula: ...«

²⁸² Ericus addit: »ad«.

²⁸³ Ericus continuat: »in quibus de eadem materia tractatur«.

²⁸⁴ Ericus omittit: »de«.

²⁸⁵ Ericus punctuationem differentem habet: »... tractatur.« et continuat »Patet, quia per ipsa ...«

²⁸⁶ Post »exponit.« Ericus citat textum differenter: »Patet, quia per ipsa quandoque exponitur, et quandoque suppletur. Unde Augustinus ... Quapropter in verbis ...«

²⁸⁷ AUGUSTINUS, *De diversis 83 Quaest.* q. 69, n. 2 (PL 40, 75).

²⁸⁸ Ericus differenter citat: »... substantiam. Quapropter ...«

quapropter in verbis Christi haec regula diligenter notanda est, quia per eam perpendimus saepe, an verba Christi figurative dicta sint an non, quia ex praecedentibus vel ex sequentibus ibidem, vel simul ex utrisque vel aliis locis sacrae scripturae perpenditur et aperitur intellectus; sicut si volumus intelligere quae istarum locutionum figurativa sit et quae non: *Ego sum vitis vera*²⁸⁹ et, *Hoc est corpus meum*²⁹⁰. Ex his quae subjunguntur, aperitur intellectus. Nam ad primam statim subjunxit ad discipulos²⁹¹, et *vos palmites*, per quam subjunctionem manifeste ostenditur, quod cum discipuli sui non essent palmites naturales, sed tantum figurales, quod nec ipse erat vitis, cum²⁹² dixit, *Ego sum vitis*, nisi secundum figuram. Ad secundum vero subdit²⁹³, *quod pro vobis tradetur*, per quod intelligitur, cum ipse verum corpus suum et naturale, quod traxit de Virgine,²⁹⁴ tradiderit in cruce pro nobis, quod etiam illud idem corpus assumpsit de Virgine²⁹⁵, et in quo in cruce pependit, tradiderit discipulis in coena, in hoc divinissimo eucharistiae sacramento. Similiter saepe truncata sententia per alium passum suppletur. Nam ille textus Matthei²⁹⁶ ultimo: *Qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit*²⁹⁷, si praecise intelligatur de fide, et de baptismo sine aliis virtutibus, falsus est et truncatus, quia praedicta non sufficiunt ad salutem, sed oportet quod aliae virtutes concurrant, et specialiter caritas, sine qua nec fides, nec baptismus proficit ad salutem, ut patet per apostolum²⁹⁸, et similiter facile esset videre in multis aliis sanctae²⁹⁹ scripturae locis³⁰⁰.

* * *

Decima suppositio³⁰¹: Ad habendum verum sensum literalem sacrarum scripturarum, necesse est summopere cum studio et diligentia attendere varium modum procedendi earundem.³⁰² Nam in eodem contextu verborum saepe aliqua verba accipiuntur literaliter et pure grammaticaliter³⁰³, et aliqua mystice, et saepe unum et idem verbum aliter et aliter: Nam illud Marci 6, *Nihil tuleritis in via nisi virgam tantum*³⁰⁴, habet praedictam distinctionem, ubi haec verba, *nihil tuleritis in via*, accipiuntur literaliter, et sequentia, *nisi virgam*

²⁸⁹ Io 15,1.

²⁹⁰ Matth 26,26.

²⁹¹ Ericus habet: »ad discipulos. Et vos palmites...«

²⁹² Ericus citat differenter: »non«.

²⁹³ Ericus citat: »tradetur. Per quod pro vobis tradetur. Per quod...«

²⁹⁴ Ericus omittit sententiam sequentem.

²⁹⁵ Ericus continuat differenter: »et in quo in cruce pependit, tradiderit discipulis in coena in divinissimae eucharistiae sacrificio, quod omnino non sit figurativa«.

²⁹⁶ Citatio punctualis: »Marci«.

²⁹⁷ Mk 16,16.

²⁹⁸ Cfr. 1 Cor 13,1-3.

²⁹⁹ Ericus habet: »sacrae«.

³⁰⁰ Cfr. Gal 5,6; Col 3,14; 1 Ioh 4,8; 4,16.

³⁰¹ Ericus habet: »Sequitur decima regula:«.

³⁰² Ericus addit: »Probatio regulae patet«.

³⁰³ Ericus habet: »generaliter«.

³⁰⁴ Marc 6,8.

tantum, accipiuntur, mystice pro potestate accipiendi victui necessaria. Item hoc ipsum, *nisi virgam tantum*, aliter accipitur nomine virgae Matthei 10, Lucae 9, Marci 6³⁰⁵, quia in primis locis ubi Christus loquitur de missione apostolorum, accipitur virga pro baculo, aut rebus necessariis³⁰⁶ humanae sustentationi; hic vero accipitur mystice pro potestate accipiendi necessaria ab auditoribus, quam Christus dedit evangelizantibus: »Unde Augustinus³⁰⁷ de consensu evangelistarum³⁰⁸: Solet, inquit, quaeri quomodo Mattheus et Lucas commemoraverint³⁰⁹ dominum dixisse discipulis ut nec virgam ferrent, cum dicat Marcus: *Et praecepit eis ne quidquam tollerent nisi virgam tantum*, quod ita solvitur, ut³¹⁰ sub alia significatione dictam virgam quae secundum Marcum ferenda est, et sub alia quae secundum Mattheum et Lucam non est ferenda, intelligamus. Potuit enim breviter sic dici; Nihil necessarium vobiscum feratis, nec virgam, nisi virgam tantum, ut illud quod dictum est, *nec virgam* intelligatur, nec minimas³¹¹ quidem res: quod vero adjunctum est, *nisi virgam tantum*, intelligatur potestas, quia per potestatem a domino acceptam, quae virgae nomine significata est, etiam quae non portantur non deerunt, et subdit ad propositum³¹²: Quisquis autem putat non potuisse dominum in uno sermone quaedam figuratae³¹³, quaedam proprie ponere eloquia, caetera ejus inspiciat, et videbit quam hoc temere et inerudite arbitretur.« Similiter multi passus sacrae scripturae sibi invicem essent contrarii, si tantum ad grammaticalem³¹⁴ sensum respiciamus, ut patuit in³¹⁵ praedictis locis, in quibus Mattheus et Lucas dicunt, *neque virgam*, et Marcus, *nisi virgam tantum*. Similiter Matthaei³¹⁶ ultimo³¹⁷ praecipitur diligere inimicos, et Lucae 14. praecipitur odire patrem³¹⁸, matrem, uxorem, filios, fratres et sorores³¹⁹.

Item³²⁰ saepe sacra scriptura sub uno contextu quasi³²¹ una persona aliquando loquitur, non tamen ad idem singulae partes locutionis referuntur, sed altera ad caput, altera ad corpus refertur, scilicet³²² altera ad Christum, altera ad ecclesiam, quae est corpus Christi my-

³⁰⁵ Matth 10,10; Luc 9,3; Marc 6,8.

³⁰⁶ Ericus habet: »minimis«.

³⁰⁷ Ericus continuat clarius: »in De consensu ...«

³⁰⁸ AUGUSTINUS, *De consensu evangelistarum*, lib. II., cap. 30, n. 71 et n. 74 (PL 34, 1112 et 1114).

³⁰⁹ Ericus habet: »concordaverint«.

³¹⁰ Ericus addit: »et«.

³¹¹ Ericus habet: »necessarias«.

³¹² AUGUSTINUS. *De consensu evangelistarum*, lib. II., cap. 30, n. 76 (PL 34, 1115).

³¹³ Ericus habet: »figurative«.

³¹⁴ Ibid.: »generalem«.

³¹⁵ Ericus in loco »in praedictis locis, in quibus ... nisi virgam tantum« habet solum: »in exemplo posito«.

³¹⁶ Cfr. Matth 5,44.

³¹⁷ Ericus omittit.

³¹⁸ Ericus habet casus nominativi: »pater et mater, uxor, filii, fratres, sorores«.

³¹⁹ Luc 14,26.

³²⁰ Cfr. AUGUSTINUS, *De doctrina christiana*, lib III, cap 32 (PL 34, 82). NICOLAUS DE LYRA, *Prologus secundus in Postilla Bibliae*, I. regula; ed Biblia sacra cum Glossis, I (Venezia 1588.), f. 3 vb-4 ra.

³²¹ Ericus addit: »sub«.

³²² Ericus habet: »sive«.

sticum: secundum quem modum intelligitur id Isaiae 61. *Induit me vestimento salutis, et indumento justitiae circumdedit me quasi sponsum decaratum*³²³ *corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis*³²⁴. Quod enim dicitur hic³²⁵, *quasi sponsum*, intelligitur de Christo capite: et id quod subditur, et *quasi sponsam*, intelligitur de ipsa ecclesia. Similiter canticorum primo: *Osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt ubera*³²⁶ *tua vino*³²⁷, cum enim dicitur, *osculetur me*, desiderium sponsae sponsum desiderantis exprimitur, et quod subditur, *quia meliora sunt ubera tua vino*, verbum est sponsi sponsam commendantis. Quia³²⁸ vero mysticum ecclesiae corpus est quasi sagena nondum tracta ad littus, continens malos permixtos cum bonis³²⁹, ideo³³⁰ saepe in sacra scriptura mali commendantur cum bonis quibus sunt permixti, sicut Oseae 4. *Puer Israel, et dilexi eum*³³¹, et e converso saepe boni vituperantur cum malis, sicut Isajae I. scribitur: *Cognovit bos possessorem suum, et asinus praesepe domini sui; Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit*³³². Similiter in eodem contextu, aliquando quid ad bonos pertineat, et quid ad malos, exprimitur, sicut canticorum I. *Nigra sum, sed formosa, filiae Jerusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis*³³³, verba sunt ecclesiae, quae ratione malorum in ipsa contentorum dicit: *Nigra sum*, sed ratione bonorum subdit³³⁴, *sed formosa*, et quod subditur, quasi pro exemplo inducitur, *sicut tabernacula Cedar*. Cedar enim fuit filius Ismael,³³⁵ a quo descenderunt Saraceni, et refertur ad malos. Quod autem dicitur, *sicut pelles Salomonis*, refertur ad bonos. Per Salomonem enim intelligitur secundum expositores catholicos et Hebraeos ipse Deus, et ideo pelles ejus dicuntur, quibus operiebatur tabernaculum³³⁶ in quo boni colebant eum.

Quandoque³³⁷ etiam sacra scriptura in suo modo loquendi transit de specie ad genus, sive de parte ad totum, et e converso, secundum quod patet Isajae 13.³³⁸ ubi specialiter loquitur contra Babylonem, primo dicens: *Onus Babylonis*³³⁹, et deinde transit ad intelligendum

³²³ Sicut in Ericus debet stare: »decoratum«.

³²⁴ Is 61,10.

³²⁵ Ericus omittit.

³²⁶ Sicut in Ericus et in secundam citationem debet stare: »ubera«.

³²⁷ Cant 1,2.

³²⁸ Cfr. NICOLAUS DE LYRA, *Prologus secundus in Postilla Bibliae*, regula II; ed. Biblia sacra cum Glossis, I (Venezia 1588.), f. 4 ra.

³²⁹ Cfr. Matth 13,47.

³³⁰ In loco: »ideo saepe in sacra scriptura mali commendantur« Ericus habet: »aliquando mali laudantur«.

³³¹ Os 11,1.

³³² Is 1,3.

³³³ Cant 1,4.

³³⁴ Ericus habet: »dicit«.

³³⁵ Cfr. Gen 25,12; 1 Paralip 1,29.

³³⁶ Cfr. Ex 26,7.

³³⁷ Cfr. AUGUSTINUS, *De doctrina christiana*, lib. III., cap. 34 (PL 83); NICOLAUS DE LYRA, *Prologus secundus in Postillam Bibliae*, regula IV., ed. loc. cit., f. 4ra.

³³⁸ Cfr. Is 13,1.

³³⁹ Ericus addit »etc.«.

verbum de toto mundo generaliter per hoc quod subditur, *a summitate caeli dominus, et vasa furoris ejus, ut disperdat omnem terram*³⁴⁰. Postea revertitur ad loquendum contra Babylonem specialiter, cum dicit: *Ecce ego*³⁴¹ *suscitabo super eos*³⁴² *Medos qui argentum non quaerant, nec*³⁴³ *aurum velint, sed sagittis parvulos interficient, et*³⁴⁴ *lactantibus uteris non miserebuntur, et super filios non parcat oculus eorum, etc.*³⁴⁵ quia Darius Medus cum Cyro nepote suo cepit Babyloniam³⁴⁶, et interfecit Baltassar regem Babylonis, ut patet Danielis 5. capite³⁴⁷. Quia³⁴⁸ etiam diabolus cum malis constituit corpus malorum, sicut et Christus cum bonis constituit corpus ecclesiae mysticum, dicente Gregorio homilia 10³⁴⁹. »Certe iniquorum omnium diabolus caput est, et hujus capitis membra sunt omnes iniqui.« Ideo propter connexionem utrorumque adinvicem scriptura in eodem contextu loquens de uno, transit ad loquendum de altero, sicut habetur³⁵⁰ Isajae 14. ubi loquens de rege Babylonis, qui erat membrum diaboli, transit ad loquendum de principe daemoniorum, cum subditur ibidem: *Quomodo cecidisti de caelo Lucifer, qui mane oriebaris? corruisti in terram qui vulnerabas gentes?*³⁵¹ et similiter³⁵² habetur Ezechielis 28. ubi loquens de principe³⁵³ transit ad loquendum de diabolo, cum subditur: *Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia et decore, in deliciis paradisi Dei*³⁵⁴ *fuisti*³⁵⁵ Saepe³⁵⁶ etiam in sacra scriptura contingit difficultas ex parte temporis, quod quidem contingit quadrupliciter, videlicet per synecdochen, quando videlicet pars ponitur pro toto, sicut cum dicitur in evangelio Christus tribus diebus in sepulcro jacuisse, cum tamen prima et tertia dies non fuerint integrae. Alio modo per minutiarum temporis omissionem, quae³⁵⁷ aliquando in scriptura computantur, et aliquando omittuntur: sicut cum aliquando scriptura loquente de aliquo numero annorum, in pluribus locis accidit varietas quia in uno loco numerantur minutiae temporis, et ita videntur plures anni, in alio vero loco dimittendo dictas minutias, pauciores videntur.

³⁴⁰ Is 13,5.

³⁴¹ Ericus omittit.

³⁴² Ericus habet: »vos«.

³⁴³ Ibid.: »neque«.

³⁴⁴ In loco »et lactantibus« Ericus habet solum: »latentibus«.

³⁴⁵ Is 13,17-18.

³⁴⁶ Ericus habet: »Babylonem«.

³⁴⁷ Dan 5,30.

³⁴⁸ Cfr. AUGUSTINUS, *De doctrina christiana*, lib. III., cap. 37 (PL 34, 88); NICOLAUS DE LYRA, *Prologus secundus in Postillam Bibliae*, regula VII, ed. loc. cit., f. 4 rb.

³⁴⁹ GREGORIS MAGNUS, *Homiliae in Evv.*, lib. I., hom. 16 (10), n. 1 (PL 76, 1135).

³⁵⁰ Ericus omittit.

³⁵¹ Is 14,12.

³⁵² Ericus habet: »simile«.

³⁵³ Ericus addit: »Tyri«.

³⁵⁴ Ericus omittit.

³⁵⁵ Ez 28,11-12.

³⁵⁶ Cfr. AUGUSTINUS, *De doctrina christiana*, lib. III., cap. 35 (PL 34, 86); NICOLAUS DE LYRA, *Prologus secundus in Postillam Bibliae*, regula V, ed. loc. cit., f. 4 ra.

³⁵⁷ Ericus habet continuationem differentem: »quas aliquando Scriptura loquens de aliquo numero annorum exprimit, et quandoque omittit. Unde in pluribus locis ...«

Tertio modo contingit ex variatione termini, quia computatio annorum aliquando incipit in uno loco a priori termino, et in alio loco a posteriori, unde Genesis 15. cap. dictum fuit Abrahae; *Scito praenosces, quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, et subicient eos servituti, et affligent quadringentis annis*³⁵⁸; Exod 12. de ista eadem peregrinatione dicitur, quod mansio filiorum Israel in terra Aegypti fuit 430. annorum,³⁵⁹ quia computatio hujus majoris numeri incipit³⁶⁰ a nativitate Isaac, quae fuit triginta octo annis post egressum Abrahae de Haran³⁶¹. Quarto³⁶² vero modo contingit, eo quod scriptura sacra loquitur de futuro per modum praeteriti, sicuti Isajae 9. *Parvulus natus est nobis*, etc.³⁶³ et hoc ad denotandum certitudinem prophetiae, cujus eventus est de futuro ita certus sicut jam praeterisset. Et hoc est propter certitudinem divinae praestantiae³⁶⁴, ex qua sit revelatio ipsi prophetae. Est tamen advertendum, quod talis modus loquendi non habet locum nisi in prophetia praedestinationis³⁶⁵, quae est quando aliquod³⁶⁶ certum³⁶⁷ contingens revelatur prophetae eo modo, quo est in praescientia Dei, quae ita infallibiliter intuetur futura, sicut praesentia et praeterita. In prophetia vero comminationis non habet locum quae est quando aliqua poena revelatur prophetae, infligenda populis vel alicui personae particulari, non secundum quod est in Dei praescientia, sed secundum ordinem causarum secundarum, utpote secundum demerita hominum, sicut est illa prophetia Jonae 3. *Adhuc quadraginta dies et Ninive subvertetur*³⁶⁸. Hanc enim subversionem meruerant peccata illius civitatis, verumtamen quia talis causa mutabilis est, ideo effectus aliquando non sequitur, sicut in proposito, quia Ninivite egerunt poenitentiam, et sic dominus non inflixit eis pro³⁶⁹ tunc poenam comminatam.

Insuper³⁷⁰ contingit difficultas in scriptura propter variam mutationem³⁷¹ recapitulationis et anticipationis in narratione, quia non semper eo³⁷² ordine gesta et facta scribuntur,³⁷³ et ideo quando praeponuntur posteriora, dicitur anticipatio, quando autem sit e converso, dicitur recapitulatio, sicut Genesis 10. dicitur de filii Noe: *Ab his divisae sunt insulae gen-*

³⁵⁸ Gen 15,13.

³⁵⁹ Cfr. Ex 12,40.

³⁶⁰ Ericus habet continuationem differentem: »a tempore, quo dictum est Abrahae: Egredire de terra tua etc. Gen 12 (1); computatio vero huius minoris numeri incipit a nativitate ...«

³⁶¹ Ericus habet. »Aram«

³⁶² Ericus habet textum differentem: »Quarto contingit ex eo, quod Scriptura ...«

³⁶³ Is 9,6.

³⁶⁴ Ericus habet: »praescientia«.

³⁶⁵ Ibid.: »praedestinatorum«.

³⁶⁶ Ibid.: »aliquid«.

³⁶⁷ Ibid.: »futurum«.

³⁶⁸ Ion 3,4.

³⁶⁹ Ericus omittit: »pro tunc«

³⁷⁰ Cfr. AUGUSTINUS, *De doctrina christiana*, lib. III., cap. 36 (PL 34, 86); NICOLAUS DE LYRA, *Prologus secundus in Postillam Bibliae*, regula VI, ed. loc. cit., f. 4 rb.

³⁷¹ Ericus habet: »mutationem, recapitulationem et anticipationem«

³⁷² Ibid.: »eodem«.

³⁷³ Ericus addit: »quo fiunt;«.

tium in regionibus suis, unusquisque³⁷⁴ secundum linguam suam, et infra eodem capite³⁷⁵: *Hi sunt filii Elam*³⁷⁶ in cognationibus et linguis³⁷⁷, postea 11. capite dicitur: *Erat autem terra labii unius*³⁷⁸, et sermonum eorumdem, ex quo patet quod illud quod dictum est prius de divisione linguarum, dictum est per anticipationem. Similiter Genesis 2. capite postquam Moyses descripserat creationem caeli et terrae, et distinctionem et ornatum partium mundi, dicit: *Istae sunt generationes caeli et terrae in die quo creati sunt*, etc.³⁷⁹. Ex hoc patet, quod praedicta dicuntur hic, et referuntur per recapitulationem. Hae³⁸⁰ et multae aliae difficultates in intelligendis sacris scripturis interveniunt voluntate et ordinatione divina, cujus nutu et inspiratione conscriptae sunt, ad quarum difficultatum elucidationem³⁸¹ Donatista quidam Tyconius nomine³⁸² septem regulas adinvenit, quas Augustinus 3. de doctrina Christiana prosequitur³⁸³, et declarat Isidorus de summo bono, Nicolaus de Lyra in prologo bibliae³⁸⁴, et alli multi doctores³⁸⁵, quorum in aperiendis praedictis difficultatibus vestigia sum secutus.

* * *

Undecima suppositio³⁸⁶: Praedicta difficultas in intelligentia sacrarum scripturarum est ecclesiae vlade utilis et necessaria, cum³⁸⁷ propter exercitium studiosorum, et meritum eorumdem: Nam si singula paterent, et³⁸⁸ omnes planum haberent accessum ad divina cognoscenda et capienda mysteria, humanum ingenium pigresceret, et multi qui nunc in inquisitione³⁸⁹ veritatis glorioso labore occupantur aut otio marcescerent, aut ad illicita prolaberentur, nec in studio earumdem scripturarum haberent illud meritum, quod eis promittitur³⁹⁰; tum etiam propter vitandas irrisiones infidelium, et ne etiam apud fideles eadem divina mysteria vilescent³⁹¹, unde dominus ait Matthaei 6. *Nolite sanctum dare canibus, et margaritas nolite projicere ante porcos*, etc.³⁹² ³⁹³

³⁷⁴ Ericus habet: »uniuscuiusque«.

³⁷⁵ Ibid.: »capitulo«.

³⁷⁶ Ibid.: »Cham«.

³⁷⁷ Gen 10,20.

³⁷⁸ Gen 11,1.

³⁷⁹ Gen 2,4.

³⁸⁰ Ericus habet: »Haec«.

³⁸¹ Ibid.: »dilucidationem«.

³⁸² TYCHONIUS, *Regulae I – VII*, PL 34, 81 - 90

³⁸³ AUGUSTINUS, *De doctrina christiana*, lib. III., cap. 30 – 37 (PL 34, 81 – 90).

³⁸⁴ NICOLAUS DE LYRA, *Prologus secundus in Postillam Bibliae*; ed. Biblia sacra cum Glossis, I (Venezia 1588.), f. 3 va – 4 rb.

³⁸⁵ Ericus habet solum: »prosequuntur« et omittit textum sequentem.

³⁸⁶ Ericus citat: »Undecima regula sequitur«.

³⁸⁷ Ibid.: »tum«.

³⁸⁸ Ibid.: »et si omnia«.

³⁸⁹ Ibid.: »disquisitione«.

³⁹⁰ Ericus continuat: »(Eccli. 24,31): »Qui elucidant me, vitam aeternam habebunt«.

³⁹¹ Ericus habet: »vilescent«.

³⁹² Ericus omittit.

³⁹³ Matth 7,6.

Duodecima suppositio:³⁹⁴ Tali ac tanta difficultate in intelligentia sacrarum scripturarum existente, necessario ipsae scripturae requirunt diligentes et fideles expositores, qui sint praediti ingenio, exercitati studio, humiles in iudicio, et immunes ab affectato³⁹⁵ vitio. Nam ex opposito alterius³⁹⁶ illorum quatuor, solet facillime falsus intellectus scripturae suboriri, ut si sit homo habetis ingenii, iners et neglector studii, si superbi et arrogantis iudicii, si denique fuerit³⁹⁷ infectus et damnatus³⁹⁸ ex affectu alicujus vitii aut passionis, sicut³⁹⁹ *plerosque excaecat malitia*⁴⁰⁰ *eorum*, possint praedicta et quodlibet ipsorum tam auctoritatibus quam exemplis et rationibus multipliciter declarari, quae causa brevitatis, cum sint ex se nota, reliquuntur.

* * *

Tertiadecima suppositio⁴⁰¹: inter expositores et declaratores sacrae scripturae summa cum diligentia facienda est comparatio, et illi quos constat habere condiciones positas in praecedenti suppositione⁴⁰², praeferendi sunt non habentibus, similiter revelationem habentes, non habentibus eam: et dona gratis data possidentes, caeteris paribus,⁴⁰³ non possidentibus ea.⁴⁰⁴ Magna enim⁴⁰⁵ stultitia et fatuitas est hominis⁴⁰⁶, qui, dimissis doctoribus omni sanctitate et devotione ferventibus, summo ingenio praeditis, exercitatis studio, humilibus in iudicio, et omni vitio ac passione spoliatis, qui etiam in vita et post mortem miraculis claruerunt, et⁴⁰⁷ interpretandis ex exponendis sacris scripturis divinas et caelestes revelationes habuerunt, sequeretur⁴⁰⁸ homines rudes ingenio, neglectores studii, superbos et arrogantes ac praesumptuosos in iudicio, depravatos et infectos omni vitio, quibus a percipienda veritate humanus animus retrahitur. Sed heu impletum est hodie illud quod apostolus praedixerat 2. ad Timotheum 4. *Erit enim*⁴⁰⁹ *tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes auribus, et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur*⁴¹⁰. Ex quo sequitur quod antiqui doctores, cujusmodi fuerunt Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, et

³⁹⁴ Ericus omittit introductionem.

³⁹⁵ Ericus omittit.

³⁹⁶ Ericus habet: »alicuius«.

³⁹⁷ Ericus omittit.

³⁹⁸ Ericus habet: »depravatus«.

³⁹⁹ Sao 2,21.

⁴⁰⁰ Ericus textum sequentem omittit et citat solum: »malitia etc., quae causa brevitatis, cum sint ex se nota, reliquuntur.

⁴⁰¹ Ericus omittit introductionem.

⁴⁰² Ericus omittit.

⁴⁰³ Ericus omittit textum sequentem.

⁴⁰⁴ Ericus introducit expositionem: »Sequitur probatio regulae:«.

⁴⁰⁵ Ericus omittit: »enim« et habet: »igitur«.

⁴⁰⁶ Ericus habet: »hominibus illis«.

⁴⁰⁷ Ericus addit: »et«.

⁴⁰⁸ Ericus habet: »sequeruntur«.

⁴⁰⁹ Ibid.: »autem«.

⁴¹⁰ 2 Tim 4,3-4.

alii qui similiter⁴¹¹ praedictis conditionibus claruerunt, praeferendi sint modernis, quibus et vitae sanctitas, et ingenii acuitas, et caeterae conditiones videntur nostris peccatis⁴¹² defecisse; atque inter modernos illi praeferendi sunt qui plures de praedictis conditionibus participant: ac proinde convincitur et deprehenditur quorundam arrogantia modernorum, usurpantium sibi illa⁴¹³ de psalmo: *Super omnes docentes me intellexi*⁴¹⁴, et iterum; *super senes intellexi*⁴¹⁵, et iterum: *super inimicos meos prudentem me fecisti*⁴¹⁶. Sed⁴¹⁷ utinam animadverterent si verae sint causae in eis quae junguntur, *quia testimonia tua exquisivi*⁴¹⁸: *quia lex tua meditatio mea est*⁴¹⁹: sequitur ulterius quod incautissimum est fidelibus accipere et sequi novas scripturarum expositiones aut interpretationes, quas non commendat famosa veterum traditio, neque novorum exponentium vitae sanctitas, nec miraculorum attestatio, nec sinceræ veritatis puritas, nec universalis ecclesiae certa approbans auctoritas. Patet⁴²⁰, quia hoc est se exponere⁴²¹ periculo salutis, cum ignorantia legis Dei neminem excuset; et e converso omnino cautum et securum est in exponendo et allegando sacram scripturam inniti sententiis antiquorum doctorum ecclesiae, de quorum conditionibus et gratiis in praecedenti⁴²² dicebatur: quo enim quisque magis ratione utitur, eo majoris auctoritatis ejus verba esse videntur⁴²³.

* * *

Quartadecima suppositio:⁴²⁴ Sicut sacra scriptura recipit interpretationem et expositionem in suis verbis⁴²⁵ originalibus, sic etiam doctores exponentes eam saepe⁴²⁶ recipiunt interpretationem et expositionem dictorum suorum, et comparanda sunt dicta doctorum, et etiam unius et ejusdem doctoris ad invicem, et si aliqua contrarietas in dictis eorundem videatur, reducenda est⁴²⁷ ad concordiam, et si omnino repugnarent, tunc accipiendus est ille doctor cujus sententia propinquior est veritati et sensui quem intendit auctor scripturarum, qui est Spiritus sanctus, vel ei⁴²⁸ quem ecclesiae auctoritas corroborat. Similiter si

⁴¹¹ Ericus addit: »in«.

⁴¹² Ericus omittit: peccatis« et habet: »temporibus« et his critica textualis addit: »temporibus peccatis«.

⁴¹³ Ericus habet: »ista«.

⁴¹⁴ Ps 118,99.

⁴¹⁵ Ps 118,100.

⁴¹⁶ Ps 118,98.

⁴¹⁷ Ericus in loco: »Sed utinam« habet: »qui ut«.

⁴¹⁸ Ps 118,56.

⁴¹⁹ Ps 118,174.

⁴²⁰ Ericus omittit: »Patet« et habet: »Sed«.

⁴²¹ Ericus habet: »ponere in«.

⁴²² Ericus addit: »regula«.

⁴²³ GRATIANUS, *Decretum*, pars I, dist. 20 (PL 187, 111).

⁴²⁴ Ericus non habet introductionem.

⁴²⁵ Ericus habet: »veris«.

⁴²⁶ Ericus omittit.

⁴²⁷ Ericus addit: »quantum possibile est«.

⁴²⁸ Ericus omittit.

dicta unius et ejusdem doctoris dissona et contraria videantur, ea accipienda est pars quam doctor ex intentione prosequitur, et quae magis appropinquare videtur veritati aut sensui literarli quem ponit⁴²⁹: ut si⁴³⁰ Augustinus aliquo in loco diceret communionem laicam utriusque speciei esse de necessitate salutis, et alibi diceret vel servaret⁴³¹ oppositum, tunc laborandum esset ut dictus doctor ad concordiam reduceretur, vel ea pars esset amplectenda⁴³² quam ex intentione prosequitur: prout facit in expositione capitis 6. Joannis, ubi totum illud capitulum ex intentione prosequens exponit et declarat de manducatione spiritali, ut clare⁴³³ declarabitur in sequentibus.

* * *

Quintadecima suppositio:⁴³⁴ Sacra scriptura patitur in lectoribus superbis, et praesumptuosis, permittente Deo quod errent: et proterve agant incidantque in varias haereses et errores, et hoc multiplice ratione, neque enim omnipotens Deus et optimus, haereses permetteret, sicut et alia mala, nisi etiam⁴³⁵ ex ipsis posset et vellet meliora bona eligere⁴³⁶, ut⁴³⁷ Augustinus dicit⁴³⁸ in enchiridio⁴³⁹: *Diligentibus*, inquit apostolus, *Deum omnia cooperantur in bonum*⁴⁴⁰, ad Romanos 8. Nam ex ipsis fideles probantur, doctores peramplius⁴⁴¹ illuminantur, electi purgantur, innocentes majorem gloriam merentur, et humanae praesumptiones merito puniuntur. Multi etenim⁴⁴² tempore prosperitatis se putant esse bonos et firmos in fide, exemplo Petri. Lucae 12. qui paratum se dixit cum Christo in mortem et in carcerem ire⁴⁴³, qui tamen tempore persecutionis aut dubitant, aut a fide labuntur. Quapropter inquit apostolus I. ad Corinth. 11. *Opertet haereses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant in vobis*⁴⁴⁴. Ubi glossa dicit⁴⁴⁵; »Non vult apostolus nec optat ut haereses sint, sed sic futurum esse praedicat, ut⁴⁴⁶ quia hoc utile est, idcirco ad quid sit utile declarans

⁴²⁹ Ericus habet »exponit« et introducit expositionem regulae com: »Sequitur probatio regulae: Verbi gratia, ut si...«

⁴³⁰ Cfr. PETRUS LOMBARDUS, *I Sent. dist. 46* cap. n. 420; AUGUSTINUS, *Ep. 194*, cap. 10, n. 47 (PL 33, 891); *De vera religione*, cap. 8, n. 14 (PL 34, 129); *De civitate Dei*, lib. XVIII, cap. 51 (PL 41, 613).

⁴³¹ Ericus habet: »observaret«.

⁴³² Ibid.: »amplectenda«.

⁴³³ Ericus concludit stententiam cum: »ut clare patet intuitu«.

⁴³⁴ Ericus omittit introductionem.

⁴³⁵ Ericus omittit: »etiam«.

⁴³⁶ Ericus habet: »eliceret«.

⁴³⁷ Ibid.: »Unde«.

⁴³⁸ Ericus omittit.

⁴³⁹ GLOSSA ORDINARIA in *I Cor 11,19*; ed. Biblia sacra cum Glossis, VI (Venezia 1588.), f. 50 ra; PETRUS LOMBARDUS, *Collectanea in I Cor 11,29* (PL 191, 1638).

⁴⁴⁰ Rom 8,28.

⁴⁴¹ Ericus omittit et habet: »per ipsas amplius«.

⁴⁴² Ericus habet: »enim«.

⁴⁴³ Luc 22,33.

⁴⁴⁴ I Cor 11,19.

⁴⁴⁵ GLOSSA ORDINARIA, in *I Cor 11,19*; ed. Biblia sacra cum Glossis, VI (Venezia 1588.), f. 50 ra; PETRUS LOMBARDUS, *Collectanea in I Cor 11,29* (PL 191, 1638).

⁴⁴⁶ Ericus habet: »et«.

subdit: Ut non tantum reprobi qui dicunt, Ego sum Pauli, sed etiam qui probati sunt in vobis, id est inter vos, sicut illi qui dicunt, Ego sum Christi, manifesti fiant hominibus; tunc etiam videtur qui sint⁴⁴⁷ lolium seu zizania in agro ecclesiae. »Utiles⁴⁴⁸ sunt, quia tunc⁴⁴⁹ doctores plus illuminantur, unde glossa ex Augustino ubi prius⁴⁵⁰. Multa quidem ad fidem catholicam pertinentia, dum haeticorum callida inquietudine⁴⁵¹ exagitantur ut adversus eos defendi possint, et considerantur diligentius, et intelliguntur clarius, et praedicantur instantius, ideoque divina providentia haeticos multos esse permittit, ut cum insultant nobis⁴⁵², et⁴⁵³ interrogant nos quae nescimus,⁴⁵⁴ excutiamus pigritiam, et divinas scripturas nosse⁴⁵⁵ cupiamus«. Utiles⁴⁵⁶ sunt haereses, quia per eas electi purgantur, unde glossa ubi prius: Omnes inimici ecclesiae, vel errore coecati, vel malitia depravati prosunt, quia si accipiunt potestatem corporaliter⁴⁵⁷ affligendi, exercent ejus patientiam; si vero male sentiendo adversantur, exercent ejus sapientiam.⁴⁵⁸ Ab adversario enim mota quaestio discendi existit occasio. Postremo utiles sunt haereses, quoniam tunc videtur quomodo divina justitia humanas praesumptiones puniat. Sunt enim quidam hominum tam de suo ingenio praesumentes, ut totam rerum naturam se reputent suo intellectu posse metiri, ut dicit sanctus Thomas I. contra Gentiles⁴⁵⁹ existimantes id solum esse verum quod eis videtur, et esse falsum, quod eis non videtur, exempli gratia si quis crederet intra caelum et circulum Lunae esse omnia, necesse haberet credere non esse quidquid intra ipsum⁴⁶⁰ non inveniret: et ex hoc, tanto amore amplectuntur opiniones suas et sectas, ut de contrariis etiam nec cogitare velint, tantoque odio aversi sunt, ut contraria errorum suorum nullatenus videre, respicere, aut audire velint, in quibus verificatur ilud Proverbiorum 18. *Non recipit stultus verba prudentiae, nisi ea dixeris quae versantur in ejus corde*⁴⁶¹. Quare merito hujusmodi praesumptio nequam venit puniendi, quia ut dicit apostolus ad Romanos I. de Romanis et sapientibus Paganorum: *Cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt*⁴⁶², ubi⁴⁶³ glossa: *Obscuratum est*

⁴⁴⁷ Ibid.: »sint«.

⁴⁴⁸ Ericus omittit: »Utiles sunt, quia«.

⁴⁴⁹ Ericus addit: »etiam«.

⁴⁵⁰ PETRUS LOMBARDUS, *Collectanea in I Cor 11,29* (PL 191, 1637).

⁴⁵¹ Ericus habet: »impietate«.

⁴⁵² Ibid.: »in nos«.

⁴⁵³ Ericus omittit.

⁴⁵⁴ Ericus habet: »ut«.

⁴⁵⁵ Ibid.: »nosci«.

⁴⁵⁶ Ibid.: »igitur«.

⁴⁵⁷ Ibid.: »corpora«.

⁴⁵⁸ Ibid.: »patientiam«.

⁴⁵⁹ THOMAS DE AQUINO, *Contra gentes*, lib. I, cap. 5, n. 2.

⁴⁶⁰ Ericus habet: »ipsa«.

⁴⁶¹ Prov 18,2.

⁴⁶² Rom 1,21.

⁴⁶³ Ericus omittit hanc partem sententiae usque ad »deductum est«.

cor, id est, ratio tumore superbiae obumbrante, et sic paulatim usque ad insipientiam cor eorum deductum est. Nebula enim erroris contextit cor eorum. Unde Leo papa ait⁴⁶⁴: »Quid iniquius est quam iniqua sapere, et sapientibus doctoribus non credere? Sed in hanc insipientiam cadunt quicumque ad cognoscendum veritatem⁴⁶⁵ aliquo impediuntur obscuro, non autem⁴⁶⁶ ad propheticas voces, nec⁴⁶⁷ ad evangelicas auctoritates, sed ad semetipsos recurrunt, et ideo magistri erroris existunt, quia veritatis discipuli non fuerunt«.

* * *

Ultima suppositio⁴⁶⁸ pro praesenti ad nostrum faciens propositum: Scriptura sacra in sui receptione et expositione authentica, atque intellectu ejusdem plano et vero, nec non et cujuscumque doctoris catholici expositio, intentio sive sententia, ad fidem catholicam pertinens, finaliter⁴⁶⁹ resolvitur in auctoritatem, receptionem et approbationem universalis ecclesiae, tamquam in primum et universalissimum doctrinae et scientiae fidei principium:⁴⁷⁰ ad quod probandum ex eisdem fundatis auctoritatibus in aeternum, et veritatibus ejusdem sacrae scripturae procedemus divina gratia et Spiritu sancto dirigente, qui es in saecula saeculorum benedictus. Amen. Et haec de suppositionibus generalibus dicta sint pro praesenti.

III. Hrvatski prijevod

Nakon što sam ovo ponizno izložio dolazim do četvrte i glavne namjere našeg sadašnjeg djela, naime, do odgovora na članak o pričesti presvete euharistije pod obje prilike. Da bi se to izvršilo predlaže se ovako oblikovano pitanje: Je li pričest presvete euharistije pod obje prilike, tj. kruha i vina, od velike koristi i pridonosi li nužno spasenju za sav vjernički narod i da li ju je naredio Gospodin Spasitelj. Radi kratkoće izostavljam dokazivanje i pobijanje, te ću u određivanju ovog pitanja ovako nastaviti: prvo, predložiti će se ono nužno za znanstveno razumijevanje na način nekih pretpostavki. Drugo, dat će se zaključci na predloženo pitanje. I kao treće, odgovorit ću na prigovore neprijatelja i protivnika. U svezi prvoga postaviti će se neke općenite postavke koje podržavaju sav sadržaj, koji se

⁴⁶⁴ LEO I, *Ep. 28 (24), dogmatica ad Flavianum*, cap. 1 (PL 54, 757).

⁴⁶⁵ Ericus addit: »dum«.

⁴⁶⁶ Ericus omittit.

⁴⁶⁷ Ericus habet: »aut«.

⁴⁶⁸ Ericus omittit primam partem sententiae usque ad »faciens propositum:« et citat solum partim conclusionem communem et habet additionem differentem et personalem.

⁴⁶⁹ Ericus omittit.

⁴⁷⁰ Ericus differenter continuat: »Haec est evidens ex principio huius tractatuli, ubi dictum est, hunc articulum, scilicet credere sanctam catholicam ecclesiam regi et gubernari a Spiritu sancto, esse dignitatem dignitatum et principium similiter primum in sacra Scriptura, ad quod recursus habetur, si qua dubitatio circa alios articulos contingat. Quia enim ecclesia sancta a Spiritu sancto regitur et gubernatur, certum est, eam errare non posse. Quod et Christus confirmat dicens Matth. 16 (18): 'Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevallebunt adversus eam'. Et Luc. 22 (31): 'Simon, ecce Satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua'. Nec dubium, quin Christus orans fuerit exauditus. Unde ecclesia non errat in his, quae sunt fidei et necessitatis ad salutem, adiuvante Christi (conclusio communis) gratia, et Spiritu sancto dirigente, qui est Deus in saecula saeculorum benedictus. Amen«.

tiče vjere i Katoličke crkve, te osobite i vlastite a koje se odnose na predloženo pitanje i sadržaj. Da bi se obavio prvi dio, prethodno valja znati i napomenuti, kao što u prirodnim znanostima treba svesti na načela koja se ne mogu kao prvotna dokazati, da su nedokaziva i po sebi poznata. Čim se razaznaju izrazi, spoznaje se istinitost tih načela i po njima se razaznaje istinitost svega drugoga što se prenosi u znanosti kojoj ta načela pripadaju. Takva su npr. načela u matematici: svaka cjelina veća je od svog dijela; ako od jednakih iznosa oduzmeš jednako, ono što ostaje je jednako i druge takve postavke. I u metafizici se govori za bilo što da jest ili nije. Tako i u vjerskom nauku i znanosti koji su nadnaravni, postoje neka nedokaziva i u svjetlu vjere po sebi poznata načela koja se ne dokazuju po drugim načelima nego sva druga koja se prenose u teološkom nauku i po njima se prepoznaju i očituju. Postoji više načela koja su nedokaziva i sama po sebi poznata, a ipak ih je nužno svesti na jedno najopćenitije i prvotno i zajedničko svima, tj. vrijednost svih vrijednosti što znači: nešto jest ili nije, i dr., o čijoj istinitosti i spoznaji ovisi poznavanje i istinitost svega drugoga, kao što se vidi iz Aristotelove metafizike.⁴⁷¹ Isto tako, iako ima više članaka vjere ipak jedan među njima predstavlja vrata i počelo svih drugih. On je jednostavno po sebi poznat, kako mi mislimo i nipošto se ne mijenja u nešto drugo što bi, kako nam se čini, u svjetlu vjere bilo poznatije i po čemu se na neki način može u sadašnjem životu početno dokazivati ili očitovati. To je vjera da Svetu, katoličku i apostolsku crkvu upravlja i vodi Duh Sveti pa ona nikako ne može zabludjeti u onome što se tiče vjere i nužnosti za spasenje. I to se dotiče u vjerovanju kad se govori: Vjerujem u Duha Svetoga, Svetu crkvu katoličku. Jer po istom Duhu Svetom je zasigurno Katolička crkva sveta; i jer njome vlada i ravna onaj koji se ne može varati niti može prevariti. A očito je pak izrečeni članak među mnogim drugima prvi u kojem se svi drugi članci razrješavaju. Jer ako postoji sumnja u vezi članaka, odmah se zajednički posije za Svetim pismom kao najsigurnijim i neizostavnim pravilom i po svjedočanstvu njegove istine, nakon što se odstrane sumnje zasvijetli istina. A u takvom pozivanju na Sveto pismo još uvijek preostaje dvostruka sumnja. Jer kad Sveto pismo ne polazi od razloga koji uvjeravaju i obvezuju razum, kao što se polazi u prirodnim znanostima, osobito matematičkim, potrebno je da njegov način polaska bude iz autoriteta: jer kako kaže Boecije,⁴⁷² argumentira se na dva načina, bilo iz razuma, bilo iz autoriteta. Premda je u humanističkim znanostima uloga autoriteta vrlo slaba, osim ukoliko se temelji na razumu, ipak u božanskoj znanosti uloga autoriteta vrlo je čvrsta, jer se ne temelji na ljudskom razumu, nego na božanskoj objavi. A koji su spisi predani božanskom objavom, da bi se prionulo njihovom autoritetu, ili koji nisu, ne može se znati ako ne potvrdi netko o čijem se svjedočanstvu ne može sumnjati. To se dakako ne može reći ni o jednom čovjeku napose, jer svaki takav može pogriješiti.

Potrebno je dakle da Crkva potvrdi pouzdanost Svetog pisma kako to čini slavni Augustin⁴⁷³ koji na više mjesta kaže: Ne bih vjerovao evanđelju kad me na to ne bi poticao crkveni autoritet. Kad bi i on sam mogao zabludjeti ne bi preostalo baš ništa čvrstoga u božanskoj znanosti. Nadalje, budući da je Sveto pismo na više mjesta teško za razumijevanje,

⁴⁷¹ ARISTOTEL, *Metafizika*, IV. knjiga, gl. 3.

⁴⁷² BOECIJE, *Zbirka Ciceronovih izreka*, VI. knjiga (PL 64, 1165)

⁴⁷³ AUGUSTIN, *Protiv poslanice Manihejaca*, gl. 5, br. 6 (PL 42, 176).

u rješavanju takvih sumnji koje se javljaju o vjeri, često među učenjacima nastanu različita i brojna mišljenja i donekle neodstranjiva poteškoća. U toj dakle biblijskoj poteškoći i raznolikosti mišljenja potrebno je dakle imati neko mjerilo ili mjeru čijom primjenom bi se razlučilo pravo od krivog: jer dakako kod ljudi ne može biti nešto drugo nego sama Sveta katolička crkva, za koju pretpostavljamo da ne može pogriješiti. U prirodnim znanostima protiv poricatelja načela a osobito onih zajedničkih, ne treba opširnije raspravljati, da ih se dokaže apriori, jer nema ničega prije po čemu bi se mogla dokazati, jer se jednostavno postavljaju prvotnima kao što pokazuje Aristotel u metafizici.⁴⁷⁴ Isto tako u vjerskom nauku protiv poricatelja članaka vjere i biblijske istine te osobito vodstva Duha Svetoga u Crkvi, zbog čega ona ne griješi, što je jednostavno prvo u vjerskom nauku, o tome ne treba a priori opširnije raspravljati, jer prije nema ničega u čemu bi se moglo razriješiti, kao što je kazano. Iako ne treba a priori raspravljati protiv poricatelja načela za njihovo dokazivanje kao što je rečeno, ipak se pobija njihovo iskustvo po smislu. Također, ako bi protivnik dopustio nešto što je a posteriori poznato u svjetlu prirode, iz dopuštenog branitelj načela može pokazati njihovu istinu, ne vodeći njega samog na neku nesuglasicu, ili dokidajući razloge, ako navede neke protiv istine načela. A ako ništa ne bi dopustio tada ne treba raspravljati ni razgovarati s njim, kako pokazuje Aristotel u metafizici,⁴⁷⁵ što je i po sebi očito. Tako se na neki način, recimo primjerima, slično i u nauku vjere njegova načela a posteriori mogu očitovati i objasniti po našem mišljenju u svjetlu vjere. I protiv protivnika koji poriče, ako bi dopustio nešto od onoga što se tiče vjere onda bi se moglo polaziti iz dopuštenog. Kad bi protivnik krivovjerac poricao buduće uskrsnuće mrtvih a dopuštao Kristovo uskrsnuće, katolik bi mogao iz uskrsnuća glave dokazivati uskrsnuće mrtvih. Tako govori i Pavao u Prvoj poslanici Korinćanima (15,12-22). Ako pak ne bi dopuštao ništa od onoga što se tiče vjere, kao poganin, tada s njim u stvarima vjere ne treba uopće ništa raspravljati, jer će takav biti daleko od naše filozofije kao što kaže Dionizije u djelu o božanskim imenima⁴⁷⁶. Vjernici će ipak moći primjerima, poukama i nekim uvjerenjima pokrenuti duhove nevjernika da povjeruju da nije nemoguće, i nije u nesuglasju s božanskom moći, mudrošću, veličinom i dobrotom ono što vjera propovijeda i tvrdi. I k tome će moći dokinuti i poništiti naravne razloge iz ljudske filozofije ako bi svjetovni mudraci navodili neke u oporbu i suprotnost vjeri. To ne bi mogli biti dokazi nego nekakva uvjeravanja jer u nepogrešivoj istini nemoguće je dokazati da je suprotno istinito.

Dakle, u nauku vjere je najopćenitije i prvo načelo da Katolička crkva vjeruje kako je ravna i vodi Duh Sveti, pa stoga ne može zabludjeti u onom što je nužno za spasenje, kao što je rečeno, i iz tog načela i po njemu izbija se svako zlo krivovjeraca. Stoga valja ustrajati, doduše ne a priori već a posteriori da ga se objasni i očituje. Doista, takvo objašnjenje i očitovanje izrečenog najopćenitijeg načela i drugog spomenutog u ovom izlaganju osobito i najviše treba temeljiti na autoritetu Svetog pisma koji ako se shvati samo površno i izvana oholim i preuzetnim ljudima nudi mnogo građe za zabludu. To postaje očito onome koji promatra sva stara i suvremena krivovjerja koja se u obranu svoje zablude učvršćuju

⁴⁷⁴ ARISTOTEL, *Metafizika*, IV. knjiga, gl. 4.

⁴⁷⁵ Isto.

⁴⁷⁶ PSEUDO DIONIZIJE AREOPAGIT, O božanskim imenima, gl. 2, paragr. 2 (PG 3, 640).

i brane mnogim loše shvaćenim biblijskim autoritetima. Zato da bi se, očitije i jasnije nego do sada, otkrila istina katoličke vjere po Bogu začetniku i vodi, preuzeli smo njezinu obranu protiv laži i zlobe svih krivovjerja. Smatrali smo da je potrebno dati neke opće postavke kojima bismo se u razumijevanju Svetog pisma ravnali kao nekim pravilima i smjernicama.

* * *

Prvo se, dakle, kao najčvršći temelj svega utvrđuje, da su cijelo Sveto pismo Starog i Novog zavjeta, po nadahnuću Duha Svetoga, izdali njegovi autori. U Drugoj Petrovoj poslanici kaže se i za Stari zavjet »Jer nikada proroštvo ne bi ljudskom voljom doneseno, nego su Duhom Svetim poneseni ljudi od Boga govorili« (1,21). U naziv proroštva kao u odličnijem dijelu uključuju se i drugi dijelovi Biblije. A o Svetom pismu Novog zavjeta govori Matej gdje Krist šalje apostole i predaje im vlast da propovijedaju i naviještaju i kaže im: »Ne budite zabrinuti kako ili što ćete govoriti. Dat će vam se u onaj čas što ćete govoriti. Ta ne govorite to vi, nego Duh Oca vašega govori u vama!« (10,19). Poznato je da su apostoli i evanđelisti zajedno napisali Novi zavjet; a zna se i da sam apostol Pavao svjedoči: »niti ga ja od kojeg čovjeka primih ili naučih, nego objavom Isusa Krista« (Gal 1,12). Iz toga slijedi da je glavni autor Svetog pisma Duh Sveti, koji je Bog, a ljudi koji su ga izdali i zajedno napisali, bili su gotovo oruđe i pisaljke istog Duha Svetoga. Stoga navodi psalmist: »Jezik mi je k'o pisaljka hitra pisara« (44,2). Pisar pak, najizvrsniji u zakonu, kako kaže Jeronim⁴⁷⁷, jest Duh Sveti.

* * *

Druga postavka glasi: Istina Svetog pisma je toliko sigurna da ništa u njemu izričito uneseno ili izraženo ne može biti lažno ili krivo. Iz prve pretpostavke očito je da je autor Svetog pisma Duh Sveti jer je prvotna i vrhovna istina i ne može varati ni biti prevaren niti lagati. I Matej otkriva: »Zaista kažem vam, dok ne prođe nebo i zemlja, ne, nijedno slovo, ni jedan potezić iz Zakona neće proći, dok se sve ne zbude« (5,18). I Luka kaže: »Lakše će nebo i zemlja proći, negoli propasti i jedan potezić Zakona« (16,17), jer se očito zbog nezabludive sigurnosti tako događa, kao što se zakonom uredilo i izrazilo, prema smislu koji želi Duh Sveti. Da se potvrdi to pravilo istine sigurno postoje bezbrojni biblijski tekstovi kako Starog tako i Novog zavjeta čije bi navođenje bilo dugo i zamorno. To pravilo i Augustin potvrđuje ovim riječima u *Knjizi o gledanju Boga*⁴⁷⁸: »Sasvim je nemoguće da taj autoritet Svetog pisma u nekom svom dijelu laže, što je naime čvrsto i nepokolebljivo mišljenje svih katolika«⁴⁷⁹; i reći suprotno znači razoriti temelje sveukupne naše vjere. Zbog toga se mora cijelo Sveto pismo promatrati kao da je sinteza za čiju se istinitost traži da jedna i druga pretpostavka i dio budu istiniti. Ona povezuje pojedine dijelove i jedan dio potvrđuje, osvjetljuje i objašnjava pomoću drugoga; inače kad bi neka pretpostavka Svetog pisma koju je izrekao njegov autor Duh Sveti bila lažna, uzdrmao bi se, kako kaže Augustin⁴⁸⁰, sav autoritet Svetog pisma.

⁴⁷⁷ »Jezik mi je pisaljka pisarova, tj. Duha Svetoga«, PETRUS LOMBARDUS, *O Ps 44,2* (PL 191, 438).

⁴⁷⁸ AUGUSTIN, *Knjiga o gledanju Boga* (tjelesnim očima) ili poslanica 147 (112), gl. 5, br. 14 (PL 33, 602).

⁴⁷⁹ Isto. Inače je navod latinskog teksta kriv kada ovdje spominje VI. knjigu.

⁴⁸⁰ »Uzdrmat će se vjera ako se uzdrma autoritet Svetog pisma«, Augustin, *O kršćanskom nauku*, I. knjiga, gl. 37 (PL 34, 35).

Treća *postavka*: Bog daje Sveto pismo ljudima, što je bilo u skladu s božanskom dobrotom i nužno za ljudsko spasenje. Očito je, jer je dobro po svojoj biti priopćivo, i budući da je Bog ne samo neko nego i sve dobro, u najvećoj mjeri i po biti dobro, svakako je bilo i jest prikladno da se priopći najdobrohotnije svim stvorenjima, po potrebi svake pojedine naravi od koje je, kako kaže Platon⁴⁸¹, bez sumnje čovjekova zavist daleko odagnana. I ne dolikuje naime da božanstvo bude zavidno kao što Aristotel u *Metafizici*⁴⁸² kaže protiv pjesnika koji su tvrdili da Bog zavidi ljudima ponajviše na prenošenju mudrosti. Stoga i neki Simonid izjavljuje⁴⁸³: »Jedino Bog ima tu čast a čovjek nije dostojan tražiti što je po njemu mudrost«. I kako kaže isti Aristotel⁴⁸⁴ pjesnici mnogo lažu. Kad je, dakle, razumno stvorenje ili čovjek, po razumu i volji sposoban za božansku sreću jer za to ga je Bog i Gospodin podigao i stvorio radi svoje dobrote kako kaže Augustin u Knjizi o kršćanskom nauku i Učitelj mišljenja nadovezuje⁴⁸⁵: »Jer«, kaže, »najviši Bog je dobar, i u koliko je najviši i dobar, najviši uopće«. Kad se pita: »Za što je stvoreno razumno stvorenje?«, odgovara se: »Da slavi Boga, da mu služi i da u njemu uživa; u čemu ono samo napreduje, a ne Bog. Bog je naime savršen i ispunjen najvišom dobrotom ne može se ni povećati ni umanjiti. Činjenicu dakle da je Bog stvorio razumno stvorenje treba pripisati stvoriteljevoj dobroti i koristi za stvorenje.«⁴⁸⁶ I opet na istom mjestu isti Učitelj⁴⁸⁷ veli: »Bog načini razumno stvorenje da razumije najviše dobro, da ga razumijevajući ljubi, ljubeći posjeduje i posjedujući uživa«. No budući da to uživanje ne pripada čovjeku po njegovoj naravi, moguće je da Božjom milošću⁴⁸⁸ ima sposobnost da ga zadobije i po naravi posjeduje, stoga je sama božanska dobrota baš čovjeka predodredila za obećano uživanje, koje nadilazi shvaćanje ljudskog razuma. O tome kaže prorok Izaija: »Odvijeka se čulo nije, uho nijedno nije slušalo, oko nijedno nije vidjelo, da bi koji bog, osim tebe takvo što činio onima koji se uzdaju u njega« (64,3). Tako mu je Bog po svojem najdobrohotnijem priopćenju objavio svetopisamsko znanje i nauk koji nadilaze svaku sposobnost ljudskog poimanja i vodi do tog cilja. Potrebno je da ljudi prethodno upoznaju cilj jer prema njemu moraju odrediti svoje djelovanje i nakane što je čovjeku vrlo korisno i potrebno. Stoga apostol Pavao piše: »Sve Pismo, bogoduho, korisno je za poučavanje, uvjeravanje, popravljavanje, odgajanje u pravednosti« (2 Tim 3,16).

* * *

Četvrta *postavka*: Sveto pismo u jednom te istom izričaju ima više smislova, tj. doslovni i duhovni. O tome Grgur *U moralnim pitanjima* kaže⁴⁸⁹: »Sveto pismo nadilazi sve

⁴⁸¹ PLATON, *Timej* 29,13.

⁴⁸² ARISTOTEL, *Metafizika*, I. knjiga, gl. 2.

⁴⁸³ Isto.

⁴⁸⁴ Isto.

⁴⁸⁵ AUGUSTIN, *O kršćanskom nauku*, I. knjiga, gl. 32, br. 35 (PL 34, 32); PETAR LOMBARDUS, *Mišljenja*, II. knjiga, odsjek 1, gl. 4, br. 5.

⁴⁸⁶ Knjiga 2. II. odsjek 1.

⁴⁸⁷ PETAR LOMBARDUS, II. knjiga, odsjek 1, gl. 4, br. 5.

⁴⁸⁸ Isto.

⁴⁸⁹ GRGUR VELIKI, *Moralna pitanja*, XX. Knjiga, gl. 1 (PL 76, 135); TOMA AKVINSKI, *Teološka suma*, I. pit., čl. 1, 10 i. c.

znanosti svojim načinom izražavanja jer u jednom te istom izričaju ima više smislova. Dok pripovijeda radnju, pokazuje otajstvo«. Sv. Toma to ovako objašnjava⁴⁹⁰: »Autor je Svetog pisma Bog i on može ne samo prilagoditi riječi značenju, što može učiniti i čovjek, nego i same stvari. I zato, iako u svim znanostima riječi označuju, osobitost je te znanosti, da same stvari označene riječima također nešto znače. Ono dakle prvo značenje kojim riječi označuju stvari, tiče se prvog smisla, tj. povijesnog ili doslovnog. Ono pak značenje koje riječima označuje one stvari koje opet označuju druge stvari naziva se duhovnim smislom. Zbog toga se duhovni smisao temelji na doslovnom smislu i njega pretpostavlja. A taj duhovni smisao je trostruk. Tako naime govori apostol Pavao: 'Stari je zakon lik novog zakona' (1 Kor 10,11): i sam novi zakon, kao što kaže Dionizije u *Crkvenoj hijerarhiji*⁴⁹¹, lik je buduće slave. U novom zakonu ono što se u glavi izvršilo, znak je onoga što mi moramo činiti. Dakle prema tome alegorijski smisao storožavjetnim sadržajem tumači novozavjetni. Moralni smisao koji se naziva tropološkim polazi od ostvarenja i značenja u Kristu da označe ono što mi moramo činiti. Anagoški smisao odnosi se na vječnu slavu. To se može objasniti psalmistovim primjerom: »Slavi, Jahvu, Jeruzaleme!« (147,12).

* * *

Peta postavka: Prvotni doslovni smisao Svetog pisma nije onaj koji pruža tekst nego kojemu teži njegov autor, tj. Duh Sveti: to se jasno vidi u smislu prispodoba, ili slikovitom, koji je sadržan u doslovnom smislu. Jer u takvim izričajima prispodoba, riječi označuju nešto doslovno i nešto slikovito; i nije doslovni smisao sama slika nego ono što ona prikazuje. Tako, kada Biblija spominje Božju ruku nije posrijedi doslovni smisao kao da bi Bog imao takav tjelesni ud jer »Bog je duh« kako kaže Ivan (4,24) nego ono što se takvim udom označuje, tj. djelatna moć. Iz toga je jasno da se u doslovnom smislu Svetoga pisma nikad ne može nalaziti nešto lažno kao što negdje ranije kaže sv. Toma.⁴⁹²

* * *

Šesta postavka: Vjera i sve potrebno za spasenje, kako ono što treba vjerovati tako i ono što treba činiti temelji se na doslovnom smislu i samo se njime dokazuju vjerske stvari ili stvari potrebne za spasenje, a ne iz onoga što nazivaju po alegoriji ili po drugom duhovnom smislu, kako kaže Augustin u *Poslanici protiv donatista Vincencija*⁴⁹³. I duhovni smisao ne sadrži ništa potrebno za vjeru što Sveto pismo po doslovnom smislu nigdje bjelodano ne iznosi, kako kaže sv. Toma na prije navedenom mjestu.⁴⁹⁴

* * *

Sedma postavka: Sveto pismo u doslovnom smislu ispravno i dobro shvaćeno nezabludivo je i potpuno dostatno pravilo vjere. Prvi dio ove pretpostavke jasan je iz ranijih izlaganja, ali se dokazuje, jer budući da se događa da razum u stvarima vjere griješi kao što se očituje kod heretika, potrebno je da bude neko pravilo po čijem će se kršenju ili

⁴⁹⁰ TOMA AKVINSKI, *Teološka suma*, I. dio, 1. pit, čl. 10. i. c.

⁴⁹¹ PSEUDO DIONIZIJE AREOPAGIT, *O crkvenoj hijerarhiji*, gl. 5, paragr. 2 (PG 3, 501), Dionysiaca II (1939.) 1321.

⁴⁹² TOMA AKVINSKI, *Teološka suma*, I dio, 1. pit., čl. 1, 10 ad 1.

⁴⁹³ AUGUSTIN, *Poslanica 93. Vincenciju*, gl. 8, br. 24 (PL 33, 334).

⁴⁹⁴ TOMA AKVINSKI, *Teološka suma*, I dio, 1. pit., čl.1, 10 ad 1.

poštivanju vidjeti da razum griješi ili ne griješi. Inače bi uvijek ostao u dvojbi i uvijek bi se kolebao, i budući da se vjera odnosi na ono što nadilazi ljudsko poimanje i razum kako govori Poslanica Hebrejima: »A vjera je već neko imanje onoga čemu se nadamo, uvjerenost u zbiljnosti kojih ne vidimo« (11,1). I kako kaže Ambrozije⁴⁹⁵: »Odstrani dokaze gdje se traži vjera«. Slično Grgur kaže⁴⁹⁶: »Vjera nije zaslužna tamo gdje ljudski razum pruža dokaz«. Iz svega ovoga jasno je da nijedno pravilo ljudskih znanosti ne pripada vjeri. Preostaje, dakle, da je Sveto pismo takvo pravilo vjere. Ovo pravilo nalazimo u Evanđelju po Ivanu: »A ova (znamenja) su zapisana da vjerujete: Isus je Krist, Sin Božji, i da vjerujući imate život u imenu njegovu« (20,31). Zatim Druga Petrova poslanica donosi: »Tako nam je potvrđena proročka riječ te dobro činite što uza nju prijanjate kao uza svjetiljku što svijetli na mrklju mjestu – dok Dan ne osvanu i Danica se ne pomoli u srcima vašim« (1,19). I apostol Pavao izjavljuje: »Uistinu, što je nekoć napisano, nama je za pouku napisano da po postojanosti i utjesi Pisama imamo nadu« (Rim 15,4). I očito je da su spomenuti autoriteti Sveto pismo, i o tom Svetom pismu govore, a ne drugim znanostima koje su ljudi pronašli. Drugi dio pretpostavke također otkriva: kad Sveto pismo ne bi bilo dostatno pravilo vjere, slijedilo bi da ga Duh Sveti koji je njegov autor nije dostatno prenio. A to se o Bogu čija su sva djela svršena (usp. Pnz 32,4⁴⁹⁷), nikako ne smije misliti.

Osim toga kad bi Sveto pismo uzmanjkalo u nečem što je nužno za spasenje, tada bi se moglo slobodno i s pravom od drugud dodati ono što nedostaje ili umanjiti kad bi nešto preteklo. Ali to je knjiga Otkrivenja pri svom završetku zabranila riječima: »Tko ovomu što doda, Bog će njemu dodati zla napisana u ovoj knjizi. I tko oduzme od riječi proroštva u ovoj knjizi, Bog će mu oduzeti udio na stablu života i na svetom gradu – na svemu što je napisano u ovoj knjizi« (22,18-19).⁴⁹⁸ Iz ovih riječi Otkrivenja jasno se pokazuje: Sveto pismo ne sadrži ništa umanjeno i ništa suvišno, što se dakako slaže s njegovim autorom Duhom Svetim, kako je rečeno, čijoj svemogućnosti odgovara da ništa nije umanjeno, a mudrosti da ništa nije suvišno i dobroti da prikladnim redoslijedom providi ono što je potrebno za naše spasenje. O tome Mudre izreke kažu: »Svaka je Božja riječ prokušana, štit onima koji se u nj uzdaju. Ne dodaji ništa njegovim riječima da te ne prekori i ne smatra lažljivim« (30,5-6)⁴⁹⁹, kad govore o božanskoj mudrosti. No za opširnije objašnjenje ovakvog pravila za taj dio valja znati da se dostatnost nekog nauka nužno shvaća na dva načina: eksplicitno i implicitno. I to vrijedi istinito za bilo koji nauk i znanost jer nijedan nauk nije bio nikada tako dostatno prenesen da bi svi zaključci u njegovim načelima bili eksplicitno sadržani i da bi bili preneseni i izraženi u vlastitim pojmovima. I tako stoji u našem prijedlogu da nema ničega što bi se na bilo koji način ticalo vjere i spasenja a da Sveto pismo to ne bi potpuno dostatno bilo eksplicitno bilo implicitno sadržavalo. O tome

⁴⁹⁵ AMBROZIJE, *O Gracijanovoj vjeri*, I. knjiga, gl. 13, br. 84 (PL 16, 1197); usp. TOMA AKVINSKI, *Teološka suma*, I. dio, 1. pit., čl. 8.

⁴⁹⁶ GRGUR VELIKI, *Homilije o evanđeljima*, II. knjiga, hom. 26, br. 1 (PL 76, 1197); usp. TOMA AKVINSKI, *Teološka suma*, I. dio, 1. pit., čl. 8.

⁴⁹⁷ Erikova biblijska usporednica.

⁴⁹⁸ Krivo stoji u našem tekstu Otk 20 a manjkav je i Erikov navod Otk 22,18.

⁴⁹⁹ Erikovo mjesto je manjkavo jer navodi samo Izr 30,5.

veli Augustin⁵⁰⁰: »Svaka je istina u Svetom pismu sadržana skriveno ili otkriveno, kao što su i u drugim bilo spekulativnim, bilo moralnim ili društvenim znanostima sadržani zaključci i odrednice u njihovim načelima koja se po potrebi stvari, vremena i osoba i po potrebi raznolikih prilika izvode i objašnjavaju kao što zna svatko izobražen u školskim disciplinama«. Tako se to izvođenje događa po unosu ili odredbi, kako će se u tijeku ovog djela možda jasnije osvijetliti.

Isto tako valja znati da se dodavanje nečega nekom nauku može razumjeti na četiri načina. Prvo tumačenjem ili objašnjavanjem, drugo dopunom, treće proširenjem, četvrto pobijanjem ili protivljenjem. Prvi je način nužan u bilo kojoj znanosti i nauku posebno u Svetom pismu ne zbog njega samog već zbog nas jer je ono sasvim dostatno i u sebi najjasnije. Zato obećaje svojim tumačima za nagradu život vječni: »Koji me tumače, imat će život vječni« (Sir 24,31).⁵⁰¹ Drugi način odnosno dopunu trebaju znanosti koje su njihovi tvorci umanjeno i nedovoljno predali, kao što je u nas znanost ili prirodna filozofija koju ili Aristotel nije potpuno i dostatno predao ili, ako ju je savršeno prenio, do nas nije potpuno i savršeno stigla. Albert Veliki i drugi latinski filozofi napisali su mnoge knjige i izlaganja da ga upotpune. Treći način, ako i nije neophodan, trebalo bi za dobrobit podržavati i podnositi, pogotovo ako ne bi bio pretjeran. Četvrti način može se dodati u znanostima na dva načina: prvo, izjavno kao suprotstavljanje, da se istinito više osvijetli po onome što mu je protivno i suprotstavljeno, tj. lažno. To je Aristotel⁵⁰² utvrdio i općenito se kaže: »Suprotstavljanjem se stvari više osvijetljuju, tj. svaka pojedina stvar u svojoj biti, jer kad se laž suprotstavlja istini, njezina lažnost uspoređena s istinom očitija postaje, i obrnuto istinitost suprotstavljena lažnosti. I tako se taj način svodi na prvi koji je koristan i hvalevrijedan u kojem god nauku. Drugo, potvrdno je umjesto zaključka kao istinito. I budući da pobija istinitost nauka i sasvim je kvari i treba se poput otrova odbaciti u kojem god nauku, utoliko više koliko je nauk bio sigurniji i udaljeniji od proturječnosti. Zato, budući da je sveti nauk najsigurniji u istini kako se vidi iz druge pretpostavke i zbog svog autoriteta ne može zabluđjeti, sve njemu protivno na svaki način valja odbaciti. Inače tako dodano prouzročit će zla koja su opisana ranije u knjizi Otkrivenja (22,18)⁵⁰³.

Na taj način valja razumjeti autoritete Svetog pisma koji zabranjuju dodavanje i oduzimanje u njemu. Tako o tome Ponovljeni zakon kaže: »Niti što nadodajite onome što vam zapovijedam niti što od toga oduzimljite« (4,2). Objašnjenje uz taj redak kaže⁵⁰⁴: »Naučava normu jednakosti i pobija svaku herezu. Brani naime ispravnom nauku dodavati nešto od krive nakane ili oduzimati nešto od istine. Treba ići glavnim putem, ni desno ni lijevo, 'jer pravi su putovi Jahvini: pravednici hode po njima'« (Hoš 14,10).⁵⁰⁵ Stoga Nikola Liranski govori⁵⁰⁶: »Treba smatrati da se ovdje zabranjuje dodavanje koje iskrivljuje smisao

⁵⁰⁰ AUGUSTIN, O kršćanskom nauku, II. knjiga, gl. 42, br. 63 (PL 34, 65).

⁵⁰¹ Naš prijevod nije imao istu podlogu, pa se navodi Vulgata.

⁵⁰² Usp. TOMA AKVINSKI, *O Aristotelovoj metafizici*, VII. knjiga, gl. 7, lekc. 6.

⁵⁰³ Posrijedi je Erikov biblijski navod.

⁵⁰⁴ UOBIČAJENA GLOSA u *Pnz 4,2*; Izd. Sveto pismo s glosama, I (Venezia 1588.), f. 334 v.

⁵⁰⁵ Erikovo otkriće biblijskog navoda.

⁵⁰⁶ NIKOLA LIRANSKI, *O Pnz 4,2*; Izd. Sveto pismo s glosama, I (Venezia 1588.).

zakona a ne dodavanje koje objašnjava ili osvjetljuje. O tome govori Knjiga Sirahova: 'Koji me tumače, imat će život vječni' (24,31) itd.⁵⁰⁷ Slično o tome kaže knjiga Mudrih izreka: »Svaka je Božja riječ prokušana« (30,5), što objašnjava umetnuta bilješka⁵⁰⁸: »Kao heretici koji iskrivljuju Sveto pismo, da ono ne pobije njihovo mišljenje«. I Jeronim zaista veli⁵⁰⁹: »Ne iskrivljuj riječi Svetog pisma kao što se zna da su činili neki heretici da ono ne pobije njihovo mišljenje«. I Nikola Liranski⁵¹⁰ je rekao: »Ne dodaj ništa što mu se protivi, može se ipak dobro i zaslužno dodati ono čime bi se objasnile Gospodinove riječi: 'Koji me objašnjavaju, imat će život vječni'« (Sir 24,31).⁵¹¹ Slično o posljednjem izričaju knjige Otkrivenja kaže bilješka⁵¹²: »Jer podvrgava isključenju neke poznate u Aziji koji su davali i oduzimali riječima Svetog pisma da bi potkrijepili svoje zablude« (22,18). I opet Nikola Liranski veli⁵¹³: »Kad bi netko dodao ..., tj. unio nešto što odudara, kako su činili heretici koji su u ono vrijeme davali ono što odudara od evanđeoske istine, i nešto od te istine oduzimali, kao npr. kada su govorili da Krista prije Marije nije bilo. Time se ipak ne isključuje da se slobodno može ponešto dodati za pojašnjenje cijelog Svetog pisma. I tako su činili sveti naučitelji.

I na taj bi se način doslovce svelo kad bi netko nakon odbacivanja i zanemarivanja Kristovih zapovijedi dodao druge ljudske predaje kao što kažu naučitelji o ovoj Kristovoj riječi:⁵¹⁴ »Jao vama, ... Namirujete desetinu od metvice i kopra i kima, a propuštate najvažnije u zakonu: pravednost, milosrđe, vjernost« (Mt 23,23). I drugdje Gospodin predbacuje Židovima govoreći: »Tako dokinuste riječ Božju radi svoje predaje« (Mt 15,6b). I nastavlja navodeći riječi proroka Izaije: »Uzalud me štujete naučavajući nauke – uredbu ljudske« (Mt 15,9; usp. Iz 29,13)«.

* * *

Osmo postavka: Nije neprikladno da u jednom te istom biblijskom tekstu ima više doslovnih smislova. To objašnjava sv. Toma kada kao ranije govori⁵¹⁵: »Budući da je autor Svetog pisma Bog koji svojim umom istodobno sve obuhvaća, nije neprikladno kako kaže Augustin⁵¹⁶, ako po doslovnom smislu u jednom tekstu Svetog pisma ima više smislova«. Npr. u Prvoj knjizi Ljetopisa govori Jahve o Salomonu: »Ja ću njemu biti otac, a on će meni biti sin« (17,13a). Tu se o Salomonu misli doslovno ukoliko je bio sin Božji po posvojenju u mladosti, zbog čega ga je prorok Natan nazvao miljenikom Božjim kao što stoji u Drugoj knjizi o Samuelu (12,25). Već prije rečeni autoritet: »Ja ću njemu biti otac...« Poslanica Hebrejima uvodi kao da se doslovno odnosi na Krista; što je očito iz toga, jer Poslanica Hebrejima uvodi taj autoritet

⁵⁰⁷ Sir 24,31 (Vulgata).

⁵⁰⁸ GLOSA MEĐU RECIMA, *O Izr 30, 30,5*; Izd. Sveto pismo s glosama, III (Venezia 1588.), f. 337 v.

⁵⁰⁹ Ne susreće se u Uobičajenoj glosi o Izr 30,5.

⁵¹⁰ NIKOLA LIRANSKI, *O Izr 30,5*; Izd. Sveto pismo s glosama, III (Venezia 1588.), f. 175 v.

⁵¹¹ Sir 24,31 (Vulgata).

⁵¹² Ne susreće se u uobičajenoj glosi o Otk 22,18

⁵¹³ NIKOLA LIRANSKI, *O Otk 22,18*; Izd. Sveto pismo s glosama, VI (Venezia, 1588), f. 275 r.

⁵¹⁴ Erik navodi Mt 24 a u zagradi 23,23 što stoji i u originalnom tekstu.

⁵¹⁵ TOMA AKVINSKI, *Teološka suma*, I. dio, 10. pit., čl. 1, i.c.

⁵¹⁶ AUGUSTIN, *Ispovijesti*, XII. knjiga, gl. 31 (PL 32, 844).

kao dokaz da je Krist bio veći od anđela, a takav dokaz ne može biti po mističnom smislu kako kaže Augustin u djelu *Protiv donatista Vincencija*⁵¹⁷, što je već ranije izneseno. Nikola Liranski u *Predgovoru Biblije* kaže: »Ranije spomenuti autoritet bio je u doslovnom smislu potpun u Salomonu, ali ipak manje savršeno jer je bio Božji sin samo po milosti, u Kristu pak savršenije, dapače najsavršenije, jer je Božji sin po naravi.«⁵¹⁸

* * *

Deveta postavka: da bi se Sveto pismo u svom doslovnom smislu ispravno razumjelo, često je neophodno da se jedan te isti tekst usporedi s onim prethodnim ili susljednim ili s drugim mjestima u kojima se obrađuje isti sadržaj jer se po njemu ponekad izlaže i ponekad dopunjava. Stoga Augustin kaže⁵¹⁹: »Okolnosti u Svetom pismu obično rasvjetljuju misao«. Zbog toga prema Kristovim riječima ovo pravilo treba pažljivo uočiti jer po njemu često prosuđujemo da li su Kristove riječi izrečene slikovito ili ne, jer se iz onog što na istom mjestu prethodi ili slijedi ili zajedno iz obojeg ili se na drugim biblijskim mjestima prosuđuje i otkriva smisao, kao kad želimo razumjeti koji je od tih izričaja slikovit a koji nije: »Ja sam istinski trs« (Iv 15,1) i: »Ovo je tijelo moje« (Mt 26,26d; Lk 22,19b). Iz onoga što se nadodaje otkriva se smisao. Kod onog prvog odmah je (Isus) učenicima nadodao: »A vi (ste) loze« (Iv 15,5b). Po tom dodatku jasno se pokazuje da, budući da njegovi učenici nisu bili naravne loze nego samo slikovite, tako ni on sam nije bio trs, osim po slici kad je rekao: »Ja sam trs« (Iv 15,5a). Kod drugog pak dodaje: (»Ovo je tijelo moje) koje se za vas predaje« (Lk 22,19b), po čemu se razumije da je on pravo i naravno tijelo primljeno od djevice,⁵²⁰ i u kojem je na križu visio, predao učenicima na večeri u tom presvetom sakramentu euharistije. Slično se često okrnjena misao nadopunjuje nekim drugim odlomkom. Ako bi se onaj tekst pod konac Evanđelja po Marku:⁵²¹ »Tko uzvjeruje i pokrsti se, spasiće se« (Mk 16,16)«⁵²², doslovno razumio o vjeri i krštenju bez drugih kreposti, bio bi lažan i okrnjen jer ono izrečeno nije dovoljno za spasenje nego je potrebno da se pridruže druge kreposti, a osobito ljubav bez koje ni vjera ni krštenje ne koriste za spasenje kao što je vidljivo kod apostola Pavla (usp. 1 Kor 13,1-3) i slično bi se lako moglo vidjeti na mnogim drugim biblijskim mjestima (usp. Gal 5,6; Kol 3,14; 1 Iv 4,8; 4,16)⁵²³.

* * *

Deseta postavka: Da bismo dobili pravi doslovni smisao Svetog pisma potrebno je prije pomnjivo i marno promotriti raznolik način njegovog razvoja. Naime u istom kontekstu

⁵¹⁷ AUGUSTIN, *Poslanica 93. Vincenciju*, gl. 8, br. 24 (PL 33, 334).

⁵¹⁸ NIKOLA LIRANSKI, *Drugi proslov u Postilu Biblije*, III. pravilo; Izd. Sveto pismo s glosama, I (Venezia 1588.), f. 4 ra.

⁵¹⁹ AUGUSTIN, *Knjiga o 83 različita pitanja*, 69. pit., br. 2 (PL 40, 75).

⁵²⁰ Tijelo je »za nas predao na križu, i koje je također ono isto tijelo koje je primio od Djevice« stoji doduše u originalu ali ne dodaje neki novi sadržaj te kao prijepisni dodatak otežava čitanje, stoga se ovdje izostavlja.

⁵²¹ U originalu stoji Evanđelje po Mateju, koje je uostalom po današnjem poimanju imalo završetak koji je prešao i u Evanđelje po Marku..

⁵²² Naime naš tekst spominje Matejev završetak a Erik navodi samo Mk 16,16 što se doslovno i navodi. Ovdje kao da se već prethodno spominje osporavanje Markovog završetka koji je među ostalim I usklađivanje s Matejevim završetkom.

⁵²³ Sva ova novozavjetna mjesta su Erikovo iznašaće.

riječi, često se neke riječi shvaćaju doslovno i sasvim gramatički a druge mistično. Često se pak jedna te ista riječ shvaća na jedan i na drugi način. Naime u Evanđelju po Marku, rečenica: »I zapovijedi im: da na put ne nose ništa osim štapa« (6,8) sadrži spomenuto razlikovanje gdje se riječi »da na put ne nose ništa«, uzimaju doslovno, a sljedeće riječi »osim štapa« uzimaju se mistično kao moć da dobiju ono što je potrebno za život. Tako se pojam štapa drukčije shvaća u Evanđelju po Mateju (10,10), po Luki (9,3) i Marku (6,8), jer kod prve dvojice kad Krist govori o apostolskom poslanju štap se podrazumijeva kao palica ili sredstvo potrebno za čovjekovo oslanjanje, a kod Marka dobiva mistično značenje moći koja kod slušatelja proizvodi ono nužno, a koju je Krist dao onima koji naviještaju evanđelje. Zato Augustin u djelu O suglasnosti evanđelista piše⁵²⁴: »Obično se pita kako Matej i Luka spominju da je Gospodin rekao učenicima da ne nose ni štapa, dok Marko (6,8) kaže: 'I zapovijedi im: da na put ne nose ništa osim štapa'. To se tako rješava da rečeni štap pod jednim značenjem razumijemo kod Marka: valja ga nositi a pod drugim značenjem kod Mateja i Luke da se ne smije nositi. To se moglo i kratko reći: Ništa nužno ne nosite sa sobom, ni štapa, osim štapa. Pri tome se izričaj 'ni štapa' razumije kao: ni najmanje stvari, a dodatak: 'osim štapa', shvaća se kao moć jer po moći koju su primili od Gospodina, označenoj pojmom štapa, po toj moći ne oskudijevaju u onom što ne nose. S tim u svezi dodaje⁵²⁵: A tko god misli da Gospodin nije mogao u jednom govoru neke riječi upotrijebiti slikovito a neke doslovno nasloviti, neka pogleda i druge njegove riječi i vidjet će koliko je takvo razmišljanje lakomisleno i neuko«. Slično su mnogi odlomci Svetog pisma međusobno proturječni ako ih promatramo samo u gramatičkom smislu kao što je očito iz spomenutih mjesta, u kojima Matej i Luka kažu: »ni štapa« a Marko: »osim štapa«. Slično se u Evanđelju po Mateju zapovijeda ljubav prema neprijateljima (usp. 5,44b)⁵²⁶ a u Evanđelju po Luki da se mrzi oca i majku, ženu, djecu, braću i sestre (usp. 14,26).

Isto tako⁵²⁷ Sveto pismo često u istom kontekstu govori kao jedinstvena osoba, ali se ipak pojedini dijelovi govora odnose na isto, jedan se dio odnosi na glavu a drugi na tijelo, tj. jedan na Krista a drugi na Crkvu, mistično tijelo Kristovo. Na taj se način razumiju riječi proroka Izaije: »Jer me odjenu haljinom spasenja, zaognu plaštem pravednosti, kao ženik kad sebi vijenac stavi il' nevjesta kad se uresi nakitom« (61,10).⁵²⁸ To što se naime ovdje kaže: »kao ženik« razumije se o Kristu glavi i ono što slijedi, »il' kao nevjesta« razumije se o samoj Crkvi. Slično u Pjesmi nad pjesmama: »Poljubi me poljupcem usta svojih, ljubav je tvoja slađa od vina« (1,2)⁵²⁹, kad se naime kaže: »poljubi me« izražava se želja zaručnice koja želi zaručnika a ono što slijedi: »jer ljubav je tvoja slađa od vina«, riječ je zaručnika koji slavi zaručnicu. Jer uistinu mistično tijelo Crkve je poput mreže još neiz-

⁵²⁴ AUGUSTIN, O suglasnosti evanđelista, knjiga. II., gl. 30, br. 71 i br. 74 (PL 34, 1112 i 1114).

⁵²⁵ Isti. ... br. 76 (PL 34, 1115).

⁵²⁶ Erik prvo spominje Mt 6 na što se nadovezuje 5,44.

⁵²⁷ AUGUSTIN, O kršćanskom nauku, knj. III, gl. 32 (PL 34, 82); NIKOLA LIRANSKI, *Drugi proslav u Postilu Biblije*, I. pravilo; Izd. Sveto pismo s glosama, I (Venezia 1588.), f. 3 vb-4 ra.

⁵²⁸ Erik donosi Iz 26 a u zagradi odnosno našem originalu spominje se 61,10.

⁵²⁹ Erik spominje Pj 1,1 (Vulgata).

vučene na obalu u kojoj su zli pomiješani s dobrima (usp. Mt 13,47).⁵³⁰ Zato se u Svetom pismu često zli uzvisuju s dobrima s kojima su pomiješani, kao npr. kod proroka Hošee: »Dok Izrael bijaše dijete ja ga ljubljah« (11,1)⁵³¹ i obratno često se dobri kore sa zlima kao što piše kod proroka Izaije: »Vo poznaje svog vlasnika, a magarac jaslje gospodareve – Izrael ne poznaje, narod moj ne razumije« (1,3). Slično u istom kontekstu ponekad izražava i ono što se tiče dobrih i ono što se tiče zlih kao u Pjesmi nad pjesmama: »Crna sam ali lijepa, kćeri jeruzalemske, kao šatori kedarski, kao zavjese Salomonove« (1,4)⁵³², riječi su Crkve koja zbog svojih zlih članova kaže: »crna sam« ali zbog dobrih dodaje: »ali lijepa« i nastavlja kad daje primjer: »kao šatori kedarski«, Kedar je bio sin Jišmaelov (usp. Post 25,13; 1 Ljet 1,29)⁵³³ od kojeg su potekli Saraceni, i odnosi se na zle. A što se kaže: »kao zavjese Salomonove« odnosi se na dobre. Pod Salomonom katolički i židovski tumači razumiju samog Boga, i zato se nazivaju zavjese njegove jer je njima obložen šator (usp. Izl 26,7)⁵³⁴ u kojem su ga dobri štovali.

Ponekad,⁵³⁵ također, Sveto pismo u svom načinu govora prelazi od vrste na rod, ili od dije-la na cjelinu i obratno, kao što se vidi iz proroka Izaije (13,1)⁵³⁶ kad posebice govori protiv Babilona, prvo kaže: »Proroštvo o Babilonu«, a zatim prelazi na razumijevanje o čitavom svijetu općenito po onome što slijedi: »S granica neba dolaze oni – Jahve i oruđa gnjeva njegova – da svu zemlju poharaju« (Iz 13,5)⁵³⁷. Kasnije ponovno govori posebice protiv Babilona kada kaže: »Gle, podižem na njih Medijce što ne cijene srebra i preziru zlato. Svi će mladići biti pokošeni, sve djevojke zatrte. Na plod utrobe neće se smilovati, nad djecom im se oko neće sažaliti« (Iz 13,17-18)⁵³⁸, jer Darije Medijac s Kirom svojim nećakom je zauzeo Babilon,⁵³⁹ i ubio Baltazara kralja babilonskog kako se vidi kod proroka Daniela (5,30).⁵⁴⁰ Jer⁵⁴¹ i đavao sa zlima čini tijelo zlih kao što Krist s dobrima čini mistično tijelo Crkve kako govori Grgur u Homilijama o evanđeljima⁵⁴²: »Uistinu glava svih zlih je đavao a udovi te glave su svi zli. Stoga zbog međusobne povezanosti jednih i drugih Sveto pismo u istom kontekstu govoreći o jednome prelazi na govor o drugome kako stoji kod proroka Izaije: kada govori o babilonskom kralju, koji je bio đavlov ud, pa prelazi na govor o po-

⁵³⁰ Erikovo utvrđenje navoda.

⁵³¹ Originalni tekst navodi netočno Hoš 4.

⁵³² Pj 1,4 (Vulgata).

⁵³³ Erikov navod mjesta.

⁵³⁴ Ibidem.

⁵³⁵ Usp. NIKOLA LIRANSKI, *Drugi proslov u Postilu Biblije*, II. pravilo; Izd. Sveto pismo s glosama, I (Venezia 1588.), f. 4 ra.

⁵³⁶ Erikov navod mjesta.

⁵³⁷ Isto.

⁵³⁸ Erik navodi samo Iz 13,17.

⁵³⁹ Darija Medijca treba razlikovati od kasnijeg velikog perzijskog Darija. Ova povijest prati više knjigu proroka Daniela koji doduše donosi velike povijesne likove ali s njima ophodi više sustavno nego historiografski.

⁵⁴⁰ Erikov navod mjesta.

⁵⁴¹ Usp. AUGUSTIN, O kršćanskom nauku, III. knjiga, gl. 34 (PL 83); NIKOLA LIRANSKI, *Drugi proslov u Postilu Biblije*, VII. pravilo; Izd. Sveto pismo s glosama, I (Venezia 1588.), f. 4 ra.

⁵⁴² GRGUR VELIKI, Homilije o Evanđeljima, I. knjiga, hom. 16 (10), br. 1 (PL 76, 1135).

glavici đavolskom kada na istom mjestu dodaje: »Kako pade sa nebesa, Svjetlonošo, Sine Zorin? Kako li si oboren na zemlju, ti vladaru naroda?« (14,12). I slično stoji kod proroka Ezekijela kada govori o kralju tirscome pa prelazi na govor o đavlu: »Gle, ti bješe uzor savršenstva, pun mudrosti i čudesno lijep, u Edenu vrtu Božjem ti življaše« (28,11-12).⁵⁴³ Često⁵⁴⁴ se i u Svetom pismu nailazi na poteškoću u vezi s vremenom koje se očituje na četiri načina, prvo per synecdochen⁵⁴⁵, kada se ili dio stavlja za cjelinu, kao kad se kaže u evanđelju da je Krist tri dana ležao u grobu, iako ni prvi ni treći dan nije bio čitav. Drugo za ispuštanje vremenskih djelića koji se u Bibliji kojiput uračunavaju a kojiput ispuštaju kao kad Sveto pismo ponekad govori o određenom broju godina, na više mjesta javlja se raznoličita godina jer se na jednom mjestu uračunavaju djelići vremena, pa se tako čini da ima više godina, na drugom mjestu se rečeni djelići ispuštaju pa se čini da godina ima manje. Treće nastaje iz izmjene vremenskog okvira jer izračunavanje godina ponekad počinje na jednom mjestu od ranijeg događaja i na drugom mjestu od nekog kasnijeg. Tako je npr. bilo rečeno Abrahamu: »Dobro znaj da će tvoji potomci biti stranci u tuđoj zemlji; robovat će i biti tlačeni četiri stotine godina« (Post 15,13). Ali u knjizi Izlaska o istom tom putovanju se kaže da »je vrijeme što su ga Izraelci proveli u Egiptu bilo četiri stotine i trideset godina« (12,40) jer izračunavanje ovog većeg broja započinje od Izakova rođenja, koje je bilo trideset osam godina nakon Abrahamovog izlaska iz Harana. Četvrto se tiče onoga što Sveto pismo govori o budućnosti kao da je prošlost, npr.: »Jer, dijete nam se rodilo, ... « (Iz 9,5), čime se označava sigurnost proroštva čije je buduće ostvarenje tako sigurno kao da se već dogodilo. I to je zbog sigurnosti božanskog predznanja⁵⁴⁶ iz kojeg je nastala objava samom proroku. Ipak valja primijetiti da se takav način govora ne pojavljuje osim u proroštvu o onome unaprijed određenom, tj. kada se nešto što se sigurno ima dogoditi objavljuje proroku onako kako postoji u Božjem predznanju koje tako nezabludivo proriče budućnost, kao sadašnjost i prošlost. U proroštvu se ne pojavljuje prijetnja, tj. kada se proroku objavljuje neka kazna koja treba pogoditi narode ili nekog pojedinca ne po tome što pripada Božjem predznanju nego po redu drugih uzroka naime po ljudskim krivnjama kao što govori prorok Jona: »Još četrdeset dana i Niniva će biti razorena« (3,4). Naime to razorenje bili su zavrijedili grijesi tog grada, pa ipak budući da je takav uzrok promjenjiv zato učinak katkad izostaje kao u navedenom primjeru jer Ninivljani su činili pokoru i tako ih tada Gospodin nije kaznio kako im je zaprijetio.

Povrh toga⁵⁴⁷ nastaje poteškoća u Bibliji kada se u pripovijedanju različito izmjenjuju rekapitulacija i anticipacija jer se radnje i događaji ne opisuju uvijek po redu, i zato kada se kasniji stavljaju naprijed govori se o anticipaciji a kada biva suprotno govori se o rekapitulaciji. Tako knjiga Postanka govori o Noinim sinovima: »Od njih su se razgranali narodi

⁵⁴³ Erik navodi samo Ez 28,11.

⁵⁴⁴ Usp. AUGUSTIN, O kršćanskom nauku, III. knjiga, gl. 35 (PL 34, 86); NIKOLA LIRANSKI, *Drugi proslav u Postilu Biblije*, V. pravilo, Izd. Sveto pismo s glosama, I (Venezia 1588.), f. 4 ra.

⁵⁴⁵ Mansijev pravopis u »synecdochen« trebalo je ispraviti u »synechdochen«

⁵⁴⁶ Erik je jasniji, a naš tekst donosi inače *praestantia*, »izvanrednost, odličnost« bez nekog pobližeg objašnjenja.

⁵⁴⁷ Usp. AUGUSTIN, O kršćanskom nauku, II. knjiga, gl. 36 (PL 34, 86); NIKOLA LIRANSKI, *Drugi proslav u Postilu Biblije*; Izd. VI. pravilo, Izd. Sveto pismo s glosama, I (Venezia 1588.).

po otocima. To su Jafetovi sinovi prema svojim zemljama – svaki s vlastitim jezikom – prema svojim plemenima i narodima« (10,5-6)⁵⁴⁸ i dalje unutar istog poglavlja kaže: »To su sinovi Hamovi prema svojim plemenima i jezicima« (10,20) i kasnije stoji: »Sva je zemlja imala jedan jezik i riječi iste (11,1)«, iz čega se vidi da je ono ranije rečeno o podjeli jezika izrečeno po anticipaciji. Slično kaže knjiga Postanka nakon stvaranja neba i zemlje, dijeljenja i ukrašavanja svijeta: »To je postanak neba i zemlje, tako su stvarani ... » (2,4). Iz toga se vidi da se ovdje govori o onom prije rečenom, što se ponavlja rekapitulacijom. Ove i mnoge druge poteškoće u razumijevanju Svetog pisma, nastalog po Božjem odobrenju i nadahnuću, nastupaju božanskom voljom i naredbom. Za osvjetljenje tih poteškoća neki donatist po imenu Tikonije⁵⁴⁹ pronašao je sedam pravila, koja Augustin razlaže u djelu *O kršćanskom nauku*⁵⁵⁰. Njih Izidor objašnjava u djelu *O najvišem dobru*, Nikola Liranski u *Proslovu Biblije*⁵⁵¹ i mnogi drugi učitelji, čije sam tragove slijedio u otkrivanju spomenutih poteškoća.

* * *

Jedanaesta postavka: Izrečena poteškoća u razumijevanju Svetog pisma Crkvi je veoma korisna i potrebna kako zbog vježbi istraživača tako i njihovih zasluga. Naime kad bi se otkrile pojedinosti i kad bi svi spoznavali i shvaćali božanske tajne, ljudska bi se pamet ulijenila i mnogi koji se sada u istraživanju istine bave hvalevrijednim radom ili bi zbog besposlice otupili ili bi upali u nedopušteno i u proučavanju Svetog pisma ne bi zaslužili ono što im se obećaje, nadalje i da bi se izbjeglo nevjerničko ismijavanje i da se također ne bi kod vjernika obezvrijedile iste božanske tajne. O tome Gospodin kaže: »Ne dajte svetinje psima! Niti svoga biserja bacajte pred svinje, ...« (Mt 7,6).

* * *

Dvanaesta postavka: Budući da postoji takva i tolika poteškoća u razumijevanju Svetog pisma, ono samo nužno traži marljive i vjerne tumače, osobito nadarene, izvježbane proučavanjem, ponizne u prosudbi i slobodne od robovanja poroku. Naime iz protivljenja jednom od ovih četiriju zahtjeva obično se vrlo lako razvije krivo razumijevanje Svetog pisma, kao kad bi čovjek bio tupe pameti, trom i nemaran u proučavanju, ako bi oholo i bahato prosuđivao i ako bi napokon bio zahvaćen i oštećen zbog robovanja nekom poroku ili strasti, kao što većinu »zloća njihova zasljepljuje« (Mudr 2,21)⁵⁵². Sve ovo izrečeno moglo bi se i mnogostruko objašnjavati bilo po autoritetima bilo primjerima i razlozima, što se zbog kratkoće izostavlja, jer je po sebi poznato.

* * *

Trinaesta postavka: Izlagače i tumače Svetog pisma valja vrlo pomno uspoređivati pa onima za koje se utvrdi da imaju uvjete iz prethodne pretpostavke treba dati prednost pred onima koji ih nemaju, slično tome onima koji imaju objavu pred onima koji je nemaju i

⁵⁴⁸ Inače Erik navodi samo Post 10,5.

⁵⁴⁹ TIHONIJE, I. – VII. pravilo, PL 34, 81-90.

⁵⁵⁰ AUGUSTIN, O kršćanskom nauku, III. knjiga, gl. 30-37 (PL 34, 81-90).

⁵⁵¹ NIKOLA LIRANSKI, *Drugi proslov u Postilu Biblije*; Izd. Sveto pismo s glosama, I (Venezia 1588.), f. 3 va – 4 rb.

⁵⁵² Erikov navod mjesta.

isto tako treba dati prednost onima koji su badava primili darove pred onima koji su jednaki ali ih nisu primili. Velika je dakle glupost i ludost čovjeka koji - umjesto naučitelja prožetih svakom svetošću i pobožnošću, posebno obdarenih pameću, uvježbanih proučavanjem, poniznih u prosudbi i lišenih svakog poroka i strasti, koji su se također za života i poslije smrti proslavili čudesima i imali su u tumačenju i izlaganju Svetog pisma božanske i nebeske objave – slijedi ljude tupe pameti, i nemarne u proučavanju, ohole, bahate i preuzetne u prosudbi, iskvarene i zahvaćene svim porocima koji ljudski duh odvlače od prihvaćanja istine. Nego jao, jer danas se ispunilo ono što je Pavao prorekao: »Jer doći će vrijeme kad ljudi neće podnositi zdrava nauka nego će sebi po vlastitim požudama nago-milavati učitelje kako im godi ušima; od istine će uho odvrćati, a bajkama se priklanjati« (2 Tim 4,3-4)⁵⁵³. Iz toga slijedi da bi stari učitelji kakvi su bili Jeronim, Ambrozije, Augustin, Grgur i drugi koji su se slično izrečenim uvjetima proslavili, trebali imati prednost pred sadašnjima kojima je čini se po našim grijesima uzmanjkala svetost života, oštrina uma i ostali uvjeti. I među sadašnjima treba dati prednost onima koji imaju udjela u većem broju izrečenih uvjeta. I zato se dokazuje i razotkriva bahatost nekih iz našega doba koji si prisvajaju riječi psalma: »Umniji sam od svih svojih učitelja« (119,99a)⁵⁵⁴ i opet: »Razumniji sam i od staraca« (119,100a)⁵⁵⁵ pa zatim: »Tvoja me zapovijed mudrijim učini od neprijatelja mojih« (119,98)⁵⁵⁶. Kamo sreće da opažaju, obistinjuju li se u njima prilike iskazane u istom psalmu: »Jer razmišljam o svjedočanstvima tvojim« (119,99b)⁵⁵⁷, »jer tvoje čuvam naredbe (119,100b)⁵⁵⁸. Događa se nadalje da vjernici vrlo neoprezno prihvaćaju i slijede nova biblijska izlaganja ili tumačenja, koja ne preporuča glasovita predaja starih, ni svetost života onih koji to izlažu, ni potvrda čudesa, ni čistoća prave istine, ni mjerodavni autoritet sveopće Crkve. Jasno je, da to znači izložiti se opasnosti za spasenje, jer nepoznavanje Božjeg zakona nikoga ne ispričava, i suprotno, posve je oprezno i sigurno oslanjati se u izlaganju i povezivanju Svetog pisma na mišljenja drevnih crkvenih naučitelja o čijim se uvjetima i milostima prethodno govorilo. Tko se naime više služi razumom čini se da njegove riječi imaju veći autoritet⁵⁵⁹.

* * *

Četrnaesta postavka: kao što Sveto pismo dopušta tumačenje i izlaganje pomoću svojih izvornih riječi, tako i naučitelji kad ga izlažu često opet dopuštaju tumačenje i izlaganje svojih iskaza; i valja uspoređivati iskaze naučitelja i također jednog te istog naučitelja i ako se vidi neka protivnost u njihovim iskazima, valja je uskladiti, i ako se svejedno ne slažu treba prihvatiti onog naučitelja čije je mišljenje bliže istini i smislu koje zastupa autor Svetog pisma koji je Duh Sveti ili koje crkveni autoritet utvrđuje. Slično ako bi se iska-

⁵⁵³ Erik navodi samo 2 Tim 4,3.

⁵⁵⁴ Ps 118,99 (Vulgata).

⁵⁵⁵ Ps 118,100 (Vulgata).

⁵⁵⁶ Ps 118,98 (Vulgata).

⁵⁵⁷ Ps 118,56 (Vulgatino mjesto glasi malo drukčije).

⁵⁵⁸ Doslovno mjesto nalazi se u Ps 118,174 (Vulgata) ali je ipak smislenije baratati s gore navedenim mjestom 118,100b (Vulgata).

⁵⁵⁹ GRACIJAN, *Dekret*, I. dio, odsječak 20 (PL 187, 111).

zi jednog te istog naučitelja činili neusklađenima ili suprotstavljenima valja prihvatiti onaj dio koji naučitelj svjesno razlaže i za koji se čini da je bliže istini ili doslovnom smislu: npr. kad bi⁵⁶⁰ Augustin na nekom mjestu rekao da je laička pričest pod obje prilike nužna za spasenje a drugdje bi kazao i zagovarao suprotno, tada bi trebalo nastojati da se iskazi spomenutog naučitelja usklade; ili bi trebalo prihvatiti onaj dio koji on svjesno razlaže: kao što čini u izlaganju Iv 6, gdje cijelo to poglavlje svjesno slijedeći izlaže i objašnjava o duhovnom jelu kao što će postati jasno iz onoga što slijedi.

* * *

Petnaesta postavka: Sveto pismo trpi od oholih i preuzetnih čitatelja kojima Bog dopušta kad griješe, sramotno djeluju i zapadaju u razna krivovjerja i zablude i to iz više razloga. Naime ni svemoguć i predobri Bog ne bi dopustio krivovjerja kao ni druga zla osim ako iz njih ne bi mogao i želio izvući veća dobra. O tome Augustin kaže u *Enchiridionu*⁵⁶¹: »Znamo pak da Bog u svemu na dobro surađuje s onima koji ga ljube« (Rim 8,28). Naime po njima se vjernici prokušavaju, naučitelji se sveobuhvatnije prosvjetljuju, izabrani čiste, nevini veću slavu zaslužuju i ljudske se preuzetnosti po zaslugi kažnjavaju. Mnogi naime u povoljno vrijeme sebe smatraju dobrima i postojanima u vjeri kao npr. Petar, koji je izjavio: »Gospodine s tobom sam spreman i u tamnicu i u smrt« (Lk 22,33).⁵⁶² Takvi, međutim, u vrijeme progonstva ili sumnjaju ili od vjere otpadnu. Stoga kaže apostol Pavao: »Treba doista da i podjela bude među vama da se očituju prokušani među vama« (1 Kor 11,19). To bilješka pojašnjava⁵⁶³: »Apostol Pavao niti hoće niti želi da nastanu podjele nego proriče da će tako biti, budući da je to korisno, objašnjavajući za što je korisno, dodaje: Da ljudima budu očiti ne samo odbačeni koji govore: 'Ja sam Pavlov' nego i oni koji su provjereni među vama koji kažu: 'Ja sam Kristov', tada se također vidi koji su kukolj na njivi Crkve. Korisni su jer tada se naučitelji više prosvjetljuju,« o čemu Augustinova bilješka ranije govori⁵⁶⁴. »Mnogi sadržaji katoličke vjere koje krivovjerci prepredenim uznemiravanjem napadaju da bi se protiv njih mogli braniti, marljivije se proučavaju, jasnije spoznaju, upornije se propovijedaju. Božanska providnost dopušta mnoge krivovjerce zato da, kad nam se rugaju i pitaju nas ono što ne znamo, odbacimo lijenost i poželimo upoznati Sveto pismo.« Krivovjerja su korisna jer se po njima izabrani čiste o čemu je također ranije bilo riječi.⁵⁶⁵ Svi neprijatelji Crkve, bilo zabludom zaslijepljeni, bilo zlom iskvareni korisni su jer ako dobivaju mogućnost da tjelesno naškode, vježbaju njezino strpljenje a ako se suprotstave lošim razmišljanjem vježbaju njezinu mudrost. Pitanje koje je potaknuo protivnik postaje prilika za učenje. Naposljetku krivovjerja su korisna jer se

⁵⁶⁰ Usp. PETAR LOMBARDUS, *I. Mišljenja*, 46. odsječak, gl. 4, br. 420; AUGUSTINUS, *Poslanica 194*, gl. 10, br. 47 (PL 33, 891); *O pravoj vjeri*, gl. 8, br. 14 (PL 34, 129); *O Božjem gradu*, XVIII. knjiga, gl. 51 (PL 41, 613).

⁵⁶¹ UOBIČAJENA GLOSA o 1 Kor 11,19; Izd. Sveto pismo s glosama, VI (Venezia 1588.), f. 50 ra; PETAR LOMBARDUS, *Zbornik o 1 Kor 11,29* (PL 191, 1638).

⁵⁶² Originalni tekst navodi krivo mjesto Lk 12.

⁵⁶³ UOBIČAJENA GLOSA o 1 Kor 11,19; Izd. Sveto pismo s glosama, VI (Venezia 1588.), f. 50 ra; PETAR LOMBARDUS, *Zbornik o 1 Kor 11,29* (PL 191, 1638).

⁵⁶⁴ PETAR LOMBARDUS, *Zbornik o 1 Kor 11,29* (PL 191, 1637).

⁵⁶⁵ Isto.

tada vidi kako božanska pravda kažnjava ljudske preuzetnosti. Ima, naime, nekih ljudi koji toliko precjenjuju svoj um te misle da mogu čitavu prirodu mjeriti svojim razumom kao što kaže sv. Toma u *Sumi protiv pogana*⁵⁶⁶ smatrajući da je istinito samo ono što se njima čini i da je lažno što im se ne čini. Npr.: Kad bi netko vjerovao da se sve nalazi između neba i mjesečeve putanje, nužno bi trebao vjerovati da nema ničega što se ne bi unutar toga nalazilo. Tolikom ljubavlju prihvaćaju svoja mišljenja i sljedbe da o protivnima ne žele niti razmišljati jer se tolikom mržnjom suprotstavljaju tako da baš ništa protivno svojim pogreškama ne žele ni vidjeti ni uzeti u obzir ni čuti. U tome se obistinjuje iskaz iz Mudrih izreka: »Bezumnome nije mio razum; stalo mu je dati srcu oduška« (18,2). Zato se s pravom takva lakoumna preuzetnost mora kazniti kao što kaže apostol Pavao o Rimljanima i poganskim mudracima: »Jer premda upознаše Boga, ne iskazaše mu kao Bogu ni slavu ni zahvalnost, nego ishlapiše u mozganjima svojim te se pomračí bezumno srce njihovo. Gradeći se mudrima poludješe« (Rim 1,21). O tome stoji bilješka: »Pomračilo se srce, tj. razum je zasjenjen oteklinom oholosti, i tako je malo po malo njihovo srce dovedeno sve do bezumlja. Oblak zablude prekrío je njihovo srce.« Stoga papa Lav kaže⁵⁶⁷: »Što je gore, nego prepoznati zlo i mudrim naučiteljima ne vjerovati? Nego u tu bezumnost zapadaju svi koje nešto mračno sprječava da spoznaju istinu. Oni se pak ne utječu proročkim riječima i evanđeoskim autoritetima nego samima sebi, i stoga postaju učitelji zablude jer nisu bili učenici istine«.

* * *

Po našem prijedlogu na redu je za sada *posljednja* (šesnaesta) *postavka*: Sveto pismo u svom prihvaćanju i ispravnom izlaganju, jasnom i istinitom razumijevanju, a isto tako izlaganje, promišljanje, odnosno mišljenje bilo kojeg katoličkog naučitelja u stvarima katoličke vjere konačno se rješava po autoritetu, prihvaćanju i odobrenju opće Crkve kao u prvom i sveopćem načelu nauka i znanosti vjere.⁵⁶⁸ Budemo li to potvrdili iz istih vječno utemeljenih autoriteta i iz istina samog Svetog pisma, napredovat ćemo božanskom milošću i pod vodstvom Duha Svetoga, koji je blagoslovljen u vijeke vjekova, Amen.⁵⁶⁹ I to o općim postavkama neka bude zasad rečeno.

⁵⁶⁶ TOMA AKVINSKI, *Suma protiv pogana*, I. knjiga, gl. 5, br. 2.

⁵⁶⁷ LAV I, *Posl. 28 (24), dogmatska Flavijanu*, gl. 1 (PL 54, 757).

⁵⁶⁸ Erik dodaje: Ovo je očito iz ovog malog traktata gdje se izgovara ovaj članak ili vjera da Duh Sveti vodi i upravlja Svetu katoličku crkvu što je dostojanstvo nad dostojanstvom i jednostavno prvo načelo u Svetom pismu kome se čovjek utječe ako nastane sumnja o drugim člancima. Budući naime da Duh Sveti vodi i upravlja Svetu crkvu, sigurno je da i ona ne može zabludjeti. To i Krist potvrđuje govoreći u Evanđelju po Mateju: »Ti si Petar-Stijena i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju i vrata paklena neće je nadvladati« (16,18). I Evanđelje po Luki potvrđuje: »Šimune, Šimune, evo Sotona zaíska da vas prorešeta kao pšenicu. Ali ja sam molio za tebe da ne malakše tvoja vjera« (JB: Lk 22,31-32). I nema sumnje kako Krist molitelj ne bi bio uslišan. Stoga Crkva ne griješi u tom što se tiče vjere i nužnosti za spasenje pomognuta Kristovom milošću i vođena Duhom Svetim koji je Bog u vijeke vjekova blagoslovljen. Amen.

⁵⁶⁹ Erik proširuje: »Pravila svete teologije objasnio je Olav Ivan Gutho Gospodnje 1480. godine. Cijenjeni učitelj svete teologije poštovani gospodin Ericus Gospodnje 1477. godine javno ih je dakako izdiktirao svima koji su ih htjeli zapisati. I ja siromah sam ih te godine zajedno s drugima prepisao, no iste godine bio sam potaknut na drugo prepisivanje koje sam završio u nedjelju »Zazvat ću« kako se zapravo zove prva korizmena nedjelja (koja je te 1480. godine bila 19. veljače).

Summary

THE BIBLICAL HERMENEUTICS OF IVAN STOJKOVIĆ

Ivan Stojković (1392/95 – 1443), the known Dominican theologian in the contacts on different levels with the Hussites (but also with the Eastern Christians) created XVI presuppositions (or rules) for a successful discussions and negotiations for the lost unity.

He based his hermeneutics on the common and profound, rich and authentic biblical meaning and teaching accepted by two or all involved participators. He attained his purpose of finding the biblical truth in the Catholic Church on behalf of the great philosophers (Greek and Christian), following the church fathers and the later great theologians. He took particularly in consideration the magisterium of the church and the ecclesiastic councils as the highest and ultimate authority of the revealed truths to accept.

KEY WORDS: *Ivan Stojković, Bible, biblical hermeneutics, biblical senses, biblical interpretation and magisterium of the church.*